

Käännös suomennetun tietokirjallisuuden arvosteluissa

Henna Sillanpää
Tampereen yliopisto
Viestintätieteiden tiedekunta
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot
Englannin kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta
Pro gradu -tutkielma
Elokuu 2018

Tampereen yliopisto
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot
Englannin kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta
Viestintätieteiden tiedekunta

SILLANPÄÄ, HENNA: Käännös suomennetun tietokirjallisuuden arvosteluissa

Pro gradu -tutkielma, 63 sivua, englanninkielinen lyhennelmä 13 sivua
Elokuu 2018

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan suomennetun tietokirjallisuuden arvostelija kääntämisen näkökulmasta. Tavoitteena on selvittää, mitä ja kuinka paljon kääntämisestä, käännöksestä ja kääntäjästä kirjoitetaan viimeaikaisissa tietokirjallisuusarvosteluissa. Aiempien tutkimusten perusteella kääntämisen käsittelyn laajuus ja tarkkuus vaihtelee niin tietokirjallisuuden kuin kaunokirjallisuudenkin suhteen ja on usein ylimalkaista ja epä johdonmukaista (esim. Paloposki & Riikonen 2013; Shepherd 2009; Korhonen M. 2011). Tutkimusaineisto koostuu *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä vuosina 2015–2017 julkaistuista 19:stä suomennettua tietokirjallisuutta käsittelevästä kirja-arvostelusta.

Arvosteluita analysoitiin kaksivaiheisesti. Ensin käytettiin Gullinin (2002) mallia, joka tuo esiin kääntämisen näkyvyyttä ja sen käsittelyn laajuutta arvosteluissa. Toiseksi teemoiteltiin aineistoa tietokirjallisuuden kääntämistä ja käännöskritiikkiä käsittelevän teorian avulla (esim. Chesterman 2000; Paloposki 2011; Stöckell 2007; Paloposki & Riikonen 2013). Tämä osuus kuvaa, miten arvosteluissa käsitellään käännöksen suhdetta lähtötekstiin, kohdekieleen ja lukijaan, käännöksen merkitystä ja historiaa, kääntäjän asiantuntijuutta ja toimintaa sekä muita suomennosprosessin toimijoita. Analyysissa huomioidaan vain kääntämisen, kääntäjän tai käännöksen käsittely, mikä sitoo näkökulman kääntämisen näkyvyyteen.

Tutkimuksessa selvisi, että tutkimusaineistoon kuuluvissa arvosteluissa käännöksen, kääntäjän ja kääntämisen käsittelyn laajuus ja tarkkuus vaihtelee. Kaikissa arvosteluissa käy ilmi, että kyseessä on käännös. Suurimmassa osassa arvosteluita käännöstyötä arvioidaan perustelujen tukemana. Lähes yhtä useissa arvosteluissa käännöstyötä arvioidaan lyhyesti ilman perusteluita. Yhdessä arvostelussa käännöstyötä ei arvioida lainkaan. Kolmessa arvostelussa käännöstyötä kommentoidaan perusteellisesti ja kääntäminen on tärkeä näkökulma koko tekstissä.

Arvosteluissa käsitellään käännöksen suhdetta lähtötekstiin esimerkiksi sanaston ja kirjoitustyylin vastaavuuden kautta. Kohdekielen sujuvuuden kommentointi on yleistä. Lukijasuhde käy ilmi erityisesti kommentteista, jotka koskevat helppolukuisuutta ja lukijan huomioimista lisätietojen antamisella käännöksessä. Teksteissä käy ilmi käännöksen merkitys tieteenalan edistämisen suhteen ja eri käännösversioita esitellään. Kääntäjää kuvataan erityisesti ammattitaidon ja kokeneisuuden kautta. Muutkin suomennosprosessin toimijat tulevat esiin arvosteluissa.

Avainsanat: tietokirjallisuuden suomentaminen, tietokirjallisuus, käännöskritiikki, kääntäjän näkyvyys

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Tietokirjallisuuden suomentaminen	6
2.1 Tietokirjallisuus.....	6
2.2 Suomennetun tietokirjallisuuden merkitys ja nykytilanne	7
2.3 Kääntäjä ja tietokirjallisuus	9
3 Tietokirjallisuuden suomennoksiin kohdistuva kritiikki.....	14
3.1 Kirjallisuuskritiikki	14
3.2 Käännöskritiikki	17
3.3 Kääntäjän näkyvyys ja näkymättömyys käännöskritiikissä	21
3.4 Käännöskritiikin tutkiminen.....	23
3.5 Suomennetun tietokirjallisuuden arvioiminen	24
4 Aineisto ja menetelmä	27
4.1 Aineisto	27
4.2 Menetelmä.....	28
4.2.1 Menetelmän ensimmäinen vaihe	30
4.2.2 Menetelmän toinen vaihe	31
5 Analyysin tulokset.....	34
5.1 Kääntämisen näkyvyys.....	34
5.1.1 Käännöstyötä ei arvioida.....	35
5.1.2 Käännöstyötä arvioidaan parilla sanalla.....	35
5.1.3 Käännöstyötä arvioidaan tarkemmin.....	36
5.1.4 Kääntäjän suoritusta kommentoidaan perusteellisesti.....	37
5.1.5 Kääntäjä vai kirjailija?	40
5.1.6 Kääntäjän nimi	40
5.1.7 Missä kohtaa suomennoksesta kerrotaan	42
5.2 Arvostelujen sisältö	42
5.2.1 Käännöksen suhde lähtötekstiin	42
5.2.2 Käännöksen suhde kohdekieleen	43
5.2.3 Käännöksen suhde lukijaan	46
5.2.4 Käännöksen merkitys ja käännöshistoria	48
5.2.5 Kääntäjän asiantuntijuus ja toiminta	50
5.2.6 Muut toimijat.....	52
6 Päätelmät	54
7 Lähteet.....	59

7.1 Tutkimusaineisto	59
7.2 Kirjallisuuslähteet.....	59
English Summary	

1 Johdanto

Tutkin tässä pro gradu -tutkielmassani suomennetun tietokirjallisuuden kritiikkiä kääntämisen näkökulmasta. Kääntämisen kannalta suomennoskirjallisuuden kritiikki on tärkeää monella tapaa. Ensinnäkin kritiikki toimii julkisena palautteena kääntäjän tekemästä työstä sekä palautteena kustantamolle. Kritiikki voi vaikuttaa myös kirja-arvostelun lukijoihin ja saada heidät kiinnostumaan kirjasta ja aiheesta. Suomentaja Eero Balkin (2004, 105) mukaan käänöskritiikistä voi myös olla hyötyä kääntäjille käänösprosessin menetelmien ja lopputuloksen analyysina ja se vaikuttaa kääntäjien ammattitaidon kehittymiseen. Käänöstieteen lehtori Päivi Stöckell (2007, 458) kuvaa käänökseen kohdistuvan kritiikin ja sen tutkimuksen merkitystä näin:

Samoin kuin kirjailija ja kuvittaja, myös kääntäjä on yksi kirjan tekijöistä. Siinä mielessä lienee epärelevanttia kysyä, tarvitseeko kääntäjä palautetta työstään. Kiinnostavampi kysymys on, mihin palautteen tulisi kohdistua ja millaisin perustein sitä on mahdollista kääntäjälle antaa, sekä millaista ja kuinka eksplisiittistä sen pitäisi olla.

Kritiikki on siis kääntämisenkin näkökulmasta merkityksellistä, minkä vuoksi aihetta on tärkeää tutkia. On kiinnostavaa tarkastella, mihin kritiikissä annettu palaute todellisuudessa kohdistuu sekä miksi ja miten sitä annetaan.

Balk (2004, 106) kirjoittaa: ”Kirjallisuuden kääntäminen on julkista työtä. Julkisen kritiikin puute on tämän työn aliarvioimista.” Kääntäjän mainitsematta jättäminen ja käänöksen arvostelun sivuuttaminen on tuttua ainakin kaunokirjallisuuden suomennosten arvosteluissa. Liisa Laakso-Tammisto (2012, 23) kirjoittaa Kääntäjä-lehdessä kääntäjän olevan teoksen alkuperäisen tekijän tulkki ja tulkitsija sekä vertaa kääntäjän työtä muihin taiteentekijöihin, esimerkiksi viulistiin, joka tulkitsee sävellystä. Hän mainitsee, että kääntäjän nimi on usein jäänyt pois käänöskirjallisuuden arvioista ja kustantajien kirjainmainoksista, jolloin suomennoskirjallisuus näyttää ilmestyvän ilman tekijää. Laakso-Tammiston mukaan kääntäjää ei arvosteta tekijänä ja kriitikko huomaa käänöksen vasta, kun sen kieli ei miellytä. (Mts. 23.) Laakso-Tammisto (mts. 23) kirjoittaa: ”On suorastaan raivostuttavaa lukea romaanikritiikistä amerikkalaisen, turkkilaisen tai vaikkapa bulgarialaisen kirjailijan kauniin rytmisistä lauseista ja kirkkaista lauserakenteista. Kirjoittiko kirjailija ne muka suomeksi?”

Tuoreena esimerkkinä kääntäjän sivuuttamiseen reagoimisesta on Riikka Länsisalmen (2018, B10) mielipidekirjoitus, joka viittaa Arla Kanervan (2018) Helsingin Sanomissa julkaistuun eteläkorealaista kirjallisuutta käsittelevään artikkeliin, jossa keskeisiä tekijöitä eli kirjojen

suomentajia ei mainita nimeltä. Suomennokset mainitaan artikkelissa useaan kertaan, mutta yhdenkään suomentajan nimi ei ole päätynyt juttuun ja suomennosten kerrotaan vain ”ilmestyneen” (Kanerva 2018). Länsisalmi (2018, B10) kirjoittaa: ”Suomennokset eivät ilmesty tyhjästä. [– –] Suomentajalla on nimi. Sen soisi näkyvän kulttuuriuutisoinnissa.” Vielä viime aikoinakin siis on kiinnitetty huomiota käännöskritiikin puutteellisuuteen, joten tutkimuksen aihe on edelleen ajankohtainen. Erityisesti suomennetun tietokirjallisuuden osalta en ole havainnut kannanottoja suomentajan huomioimisesta kirjallisuusarvioissa. Suomentaja on kuitenkin tärkeä tekijä myös tietokirjallisuuden suomennoksissa ja aihe on siten relevantti myös tietokirjallisuuden kääntämisen suhteen.

Käännöskritiikillä on siis kääntämisen kannalta merkitystä monin tavoin niin kääntäjän työn arvostuksen kuin ammattitaidon kehityksenkin suhteen. Sen vuoksi olisi toivottavaa, että saatavilla on perusteellista käännöskritiikkiä – myös suomennettuun tietokirjallisuuteen kohdistuvaa. Onkin kiinnostavaa tutkia, minkälaista kritiikkiä viime aikoina on kirjoitettu suomennetusta tietokirjallisuudesta. Tutkimuskysymykseni on siis: Miten kääntämistä, käännöksiä ja kääntäjää käsitellään suomennetun tietokirjallisuuden arvosteluissa ja missä määrin? Tavoitteenani on siis selvittää mitä kääntämisestä, käännöksestä ja kääntäjästä kirjoitetaan tietokirjallisuusarvioissa ja kuinka laajasti kääntäminen tulee ylipäätään arvosteluissa esiin. Vastaan tutkimuskysymykseen kaksivaiheisen aineistoanalyysin avulla. Käytän aineistoanalyysissä ensin Christina Gullinin (2002) rakentamaa kirjallisuusarvioiden käännöskritiikin luokittelua, joka kuvaa tässä tutkimuksessa erityisesti kääntämisen näkyvyyttä ja arvostelun laajuutta kääntämisen suhteen. Toiseksi käytän analyysissä teoriasidonnaista laadullista sisällönanalyysia, joka luokittelee arvostelujen sisältöjä tarkemmin ja rakentuu tutkimusaineiston ja teoreettisen viitekehyksen perusteella. Kerron tutkimusmenetelmästä enemmän luvussa neljä.

On kiinnostavaa tutkia, miten kritiikissä otetaan kantaa suomennoksen onnistumiseen ja millä perusteilla. Tarkastelen siis, mihin kriitikko kiinnittää kääntämisen suhteen huomiota sekä sitä, mihin suomennoksen arvottaminen perustuu: liitetäänkö se esimerkiksi kielelliseen sujuvuuteen tai asiasisällön välittämiseen tai perustellaanko arviota ollenkaan. Tutkin myös sitä, miten kääntäjän ja muiden suomennosprosessiin osallistuneiden roolia ja toimintaa kuvataan, eli esimerkiksi, miten kääntäjän ammattitaitoa kuvataan ja miten hänen tekemiään valintoja käsitellään arvostelussa. Tässä tutkimuksessa kiinnostavaa on se, miten kääntäjää, käännöstä ja kääntämistä käsitellään, ei kirjallisuuskritiikki yleensä. Tämän vuoksi keskeistä

tutkimuksessa on nimenomaan eksplisiittinen kääntämisen kommentointi ja siihen liittyen myös kääntäjän näkyvyys tai näkymättömyys.

Kääntämisen näkyvyyteenkin liittyen joissakin pro gradu -tutkielmissa on viime vuosina tutkittu suomennoskirjallisuuden kohdistuvaa käännöskritiikkiä. Esimerkiksi vajaa kymmenen vuotta sitten Anna Shepherd (2009) selvitti käännöskritiikin tilaa ja kääntäjän näkyvyyttä kirjallisuusarvosteluissa ja Meri Korhonen (2011) tutki ensi- ja uudelleenäännösten näkyvyyttä ja vastaanottoa kirjallisuusarvioiden kautta hyödyntäen myös Gullinin (2002) luomaa luokittelua. Testatun menetelmän lisäksi nämä tutkimukset antavat viitteitä mahdollisista tuloksista. Shepherd (2009) totesi tutkimuksessaan käännöskritiikin olevan usein vähäistä ja epäjohdonmukaista. Korhonen (2011) taas huomasi, että uudelleenäännösten arvosteluissa kääntäminen on näkyvämmän esillä ja käännöskritiikki laajempaa kuin ensikäännösten arvosteluissa ja myös, ettei kirjallisuuslehtien käännöskritiikki välttämättä ole sen perusteellisempaa kuin sanomalehtikritiikki. Näiden tutkielmien tutkimusaineistot käsittävät enimmäkseen kaunokirjallisia teoksia.

Tietokirjallisuus vaikuttaakin jäävän tutkimuksissa usein kaunokirjallisuuden varjoon tai ainakaan sitä ei vaikuteta erityisesti painotettavan. Poikkeuksena on esimerkiksi Paloposken & Riikosen (2013) artikkeli, josta kerron myöhemmin lisää. Suurin osa Suomessa julkaistavasta kirjallisuudesta on kuitenkin tietokirjallisuutta (Tilastokeskus 2017; Kansalliskirjasto 2017). Tietokirjat kattavat myös suurimman osan kirjojen myynnistä Suomessa (Suomen Kustannusyhdistys 2017). Tämän vuoksi onkin kiinnostavaa tutkia suomennoksiin kohdistuvaa kritiikkiä juuri tietokirjallisuuden kontekstissa. Suomennettuun tietokirjallisuuteen kohdistuvia arvosteluja on helposti saatavilla *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä, jossa julkaistaan yleistajuisia tiedeartikkeleita ja keskustellaan tieteestä (Tieteellisten seurain valtuuskunta 2017a). Lehden jokaisessa numerossa on kirjallisuuskatsaus, jossa arvioidaan tietokirjallisuutta, myös suomennoksia. Yleistajuisessa tiedelehdessä näkökulma tietokirjallisuusarvosteluissa voi olla erilainen kuin kirjallisuuslehdissä tai sanomalehdissä, joten tutkimusaineisto eroaa silläkin tavalla näistä aiemmista tutkimuksista.

Käännöskritiikin historiaa on tutkittu jonkin verran (ks. esim. Paloposki 2013; Riikonen 2013a; Paloposki & Riikonen 2013). Koska käännöskritiikin historiaa on tietokirjallisuudenkin suhteen jo kartoitettu jokseenkin systemaattisesti, haluan tutkimuksessani historiallisen näkökulman sijaan tutkia nykyaikaista käännöskritiikkiä käyttämällä tuoretta aineistoa. Käytänkin aineistonani *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä viimeisten kolmen vuoden aikana 2015–2017

julkaistuja tietokirjallisuusarvosteluita. Englannin kielen professori ja käännöstutkija Outi Paloposki ja yleisen kirjallisuustieteen emeritusprofessori H. K. Riikonen (2013) tutkivat myös kyseisen lehden kirjallisuusarvioita käännöstieteellisessä kontekstissa muutama vuosi sitten, joten tämä tutkielma jatkaa aiheen tutkimusta lähempänä nykypäivää.

Paloposki ja Riikonen (2013) käyvät artikkelissaan läpi tietokirjasuomennosten kritiikin historiaa. *Tieteessä tapahtuu* -julkaisu on artikkelissa mukana kuvaamassa kritiikin nykytilaa. Paloposki ja Riikonen analysoivat artikkelissaan siis lehdessä vuosina 2010–2011 julkaistuja suomennetun tietokirjallisuuden arvosteluita. Tutkimuksen mukaan kääntäjät ja käännökset saavat arvosteluissa vaihtelevasti huomiota ja arvostelut eivät ole yhtenäisiä suomennoksen arvioinnin suhteen (mts. 615). Nämä aiemmat tutkimustulokset antavat mahdollisesti osviittaa tämänkin tutkimuksen tuloksista sekä mahdollistavat tulosten vertailun samankaltaisessa kontekstissa.

Paloposki ja Riikonen (2013, 615) toteavat artikkelissaan, että aineiston yhdessä ääripäässä suomennosta ei kommentoida lainkaan tai suomennoksen tarkastelu saattaa jäädä yhteen virkkeeseen, jossa kerrotaan teoksen ilmestyneen suomeksi kääntäjän kääntämänä. Toisessa ääripäässä taas käännös tuo tärkeän näkökulman koko arvosteluun. Artikkelissa esimerkiksi nostetaan arvostelu, jossa käännöstä ja alkuteosta on luettu rinnan vertailumielessä ja suomennoksesta tuodaan esiin sanasto- ja termitason yksityiskohtia esimerkkeinä käännöksen onnistumisesta. Samassa arvostelussa pohditaan käännöstyön laatua ja tarkoituksenmukaisuutta julkaisun aikaan ja ollaan huolissaan suomennetun tietokirjallisuuden sujuvuudesta ja ymmärrettävyydestä sekä tieteellisyydestä. Myös toimitustyöhön oli kiinnitetty huomiota käännöstä arvostellessa. (Mts. 615.)

Samassa artikkelissa todetaan, että useimmiten käännöksen arviot jäävät aineistossa kuitenkin noin kappaleen mittaisiksi ja melko suppeiksi – ”varsinkin jos mitään erityistä sanottavaa ei ole tai huomiota kiinnitetään vain johonkin yksityiskohtaan tai halutaan antaa erityistä tunnustusta” (Paloposki & Riikonen 2013, 615). Esimerkkinä tästä käytetään arvostelua, jossa käännös on muuten todettu sujuvaksi ja sen lukukokemus nautinnolliseksi, mutta teoksen nimi koetaan kankeaksi suomeksi (mts. 616). Paloposki ja Riikonen nojaavat artikkelissaan esiin tuomiinsa esimerkkeihin arvostelujen kohdista, joissa suomennosta arvostellaan sujuvuuden ja ymmärrettävyyden sekä tiedon välittämisen suhteen.

Paloposken ja Riikosen (2013, 616) artikkelissa todetaan myös vertailumielessä, että vaikuttaa kuitenkin siltä, että sanoma- ja aikakauslehtien tietokirjallisuusarvosteluissa kääntäjä ja käännös saavat enemmän huomiota kuin kaunokirjallisuuden arvosteluissa. Paloposki ja Riikonen (mts. 616) arvelevat tämän johtuvan osin siitä, että tietokirjallisuuden kriitikot usein kirjoittavat ja kääntävät itsekin, jolloin he tuntevat kääntäjän työpanoksen sen lisäksi että ovat yleensä sisällön asiantuntijoita. Viime vuosina mediassa on myös kiinnitetty paljon huomiota joihinkin keskeisiin tietokirjoihin ja esimerkiksi historiaa ja yhteiskuntaa käsittelevät teokset ovat saaneet paljon huomiota. Paloposki ja Riikonen mainitsevat esimerkin siitä, että tietokirjallisuuden suomentamista on pidetty kulttuuritekona ja sitä on julkisesti kiitelty yhteiskunnallisen keskustelun ylläpitämisestä. (Mts. 616.) Kaiken kaikkiaan Paloposken ja Riikosen selvityksen tulosten pohjalta onkin mielenkiintoista tarkastella, onko lehdessä julkaistava kritiikki edelleen samanlaista ja minkälaisia yhdistäviä tekijöitä arvosteluista löytyy.

Tämän johdannon jälkeen tutkielmani jatkuu syvällisemmällä katsauksella aiheeseen liittyvään teoriaan ja aiempaan tutkimukseen. Tutkielmassa on kaksi teorialukua, jotka rakentavat tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen. Ensimmäinen näistä luvuista käsittelee tietokirjallisuuden suomentamista. Tässä luvussa määrittelen tietokirjallisuuden käsitteen, käyn läpi suomennetun tietokirjallisuuden merkitystä ja nykyistä tilannetta sekä kerron kääntäjän ja tietokirjallisuuden suhteesta. Toisessa teorialuvussa käsittelen tietokirjallisuuden suomennoksiin kohdistuvaa kritiikkiä. Käyn tässä luvussa läpi kirjallisuuskritiikin ja käännöskritiikin käsitteitä, joihin liitän myös kääntäjän näkyvyyden ja näkymättömyyden käsitteet, kerron yleisesti käännöskritiikin tutkimisesta sekä siitä, miten suomennettua tietokirjallisuutta on ollut tapana arvioida. Neljännessä luvussa esittelen aineiston ja tutkimusmenetelmän tarkemmin. Tämän jälkeen viidennessä luvussa käyn läpi analyysin keskeisiä tuloksia. Lopuksi kuudennessa luvussa päätän tutkielman yhteenvedolla ja pohtimalla tutkimuksen tuloksia ja niiden merkitystä. Tutkielman lopussa on englanninkielinen lyhennelmä.

2 Tietokirjallisuuden suomentaminen

2.1 Tietokirjallisuus

Tietokirjallisuuden ja kaunokirjallisuuden rajat ovat häilyvät ja ne muuttuvat ajan kuluessa, minkä vuoksi on tärkeää määritellä tietokirjallisuus. Kirjallisuudessa tehdään usein raja tietokirjallisuuden ja kaunokirjallisuuden välille. Käsitteet näiden kirjallisuuden lajien sisällöistä ja muodoista kuitenkin vaihtelevat ja kehittyvät kirjallisuuden ja yhteiskunnan mukana. Tietokirja ymmärretään yleensä kirjana, jonka tarkoitus on välittää tietoa. (Riikonen 2013b, 17.) Kielitoimiston sanakirjankin (2017) määritelmän mukaan tietokirjallisuutta on ”kirjallisuus jonka päätarkoitus on tiedonvälitys”. Se voidaan määritellä myös kirjallisuudeksi, joka ei ole kaunokirjallisuutta tai fiktiota (Lehtonen 2006, 243). Näiden määritelmien alle mahtuu monipuolisesti kirjallisuutta. Tämän tutkielman kannalta tietokirjallisuudeksi määrittyvät ne monenlaiset faktapohjaiset teokset, joita aineistossa tarkastellaan. Tutkimusaineistossa esiintyvä tietokirjallisuus on siis kriitikoiden valitsemaa ja määrittelemää ja lehden konteksti määrittää tietokirjallisuutta.

Tietokirjailija Raimo Jussila (2006, 23–26) jakaa tietokirjallisuuden kuuteen luokkaan, jotka ovat tutkimuskirjallisuus, hakukirjallisuus, opaskirjallisuus, oppikirjallisuus, yleinen tietokirjallisuus ja mielipidekirjallisuus. Tutkimuskirjallisuuteen sisältyvät tieteelliset julkaisut, joiden ominaispiirteitä ovat teorianhakuisuus, objektiivisuus ja kriittisyys. Hakukirjallisuuteen lukeutuvat hakuteokset, esimerkiksi sanakirjat. Opaskirjallisuuteen sisältyy muun muassa harrastekirjoja, käyttöoppaita ja keittokirjoja. Oppikirjallisuuteen taas kuuluvat esimerkiksi oppikirjat ja kurssikirjat. Mielipidekirjallisuuden luokkaan sisältyvät esimerkiksi essee, pamfletit ja uskonnolliset kirjat. Yleistä tietokirjallisuutta edustavat muun muassa yleistajuiset tiedekirjat, luontokirjat, historiikit ja elämäkerrat. Tähän luokkaan kuuluvat kirjat ovat yleistajuisia ja suunnattu suurelle yleisölle. Yleisen tietokirjallisuuden ryhmään sijoittuvat kirjat ovat juuri niitä, jotka yleensä mielletään tietokirjallisuudeksi. (Mts. 23–26.)

Tietokirjallisuuden ja tietokirjoittamisen tutkimuksen professori Pirjo Hiidenmaan (2017, 55–56) mukaan tietokirja perustuu yleensä tutkittuun tietoon ja sisältää viitteitä tutkimuksiin. Tietokirjoina julkaistaan kuitenkin myös esimerkiksi kirjeitä ja harrastuskirjoja, jotka perustuvat käytännön kokemuksiin (mts. 55–56). Kaikki tietokirjallisuus ei siis edellytä tutkittua tietoa. Hiidenmaa (mts. 73) toteaa myös kaunokirjallisuuden ja tietokirjallisuuden

jakolinjan olevan lähes merkityksetön, koska mikään tietokirja ei ole pelkkä faktaluettelo eikä fiktiokaan elä ilman kytköksiä todellisuuteen.

Kustannuspäällikkönäkin toiminut kirjallisuusagentti Urpu Strellman (2017, 122) kirjoittaa tietokirjallisuuden välittävän rajatussa mitassa tarkistettua tietoa, joka on valikoitu kirjoittajan asiantuntemuksen ja näkemyksen perusteella. Tietokirjan tieto on oikeassa suhteessa asioiden kokonaisuuteen ja siihen voi luottaa (mts. 122). Strellman (mts. 122) tiivistää asian näin: ”Tietokirja on väylä tutkitun, punnitun tiedon esittämiseen.”

Suurin osa Suomessa julkaistusta kirjallisuudesta on tietokirjallisuutta. Esimerkiksi vuonna 2016 Suomessa kustannettiin 9 884 painettua teosta, joista kotimaista tietokirjallisuutta oli 4 320 teosta ja kaunokirjallisuutta toisaalta vain 2 569 teosta (Tilastokeskus 2017; Kansalliskirjasto 2017). Tietokirjat kattoivat vuonna 2016 myös 34 prosenttia kirjojen myynnistä. Määrä nousee jopa 72,7 prosenttiin, jos mukaan lasketaan oppimateriaalien myynti. (Suomen Kustannusyhdistys 2017.)

Toisaalta tietokirjallisuuden kustannusmääristä voi olla vaikeaa saada tarkkaa tilastotietoa, koska eri tahot keräävät tilastoja eri tavoin. Tilastokeskus käyttää tilastojen perustana Kansalliskirjaston luetteloita ja Kustannusyhdistys omia jäsenyhtiönsä, joihin kuuluu lähinnä suuria kustantajia. Tiedoissa eivät välttämättä tule esiin esimerkiksi pienkustantajat, erikoiskustantamot, omakustanteet tai yritysten ja seurojen kustanteet. (Hiidenmaa 2013, 98.) Merkittävä osa Suomessa julkaistusta kirjallisuudesta on siis kuitenkin tietokirjallisuutta ja tietokirjallisuudella on siten merkittävä asema.

2.2 Suomennetun tietokirjallisuuden merkitys ja nykytilanne

Vuonna 2016 Suomessa julkaistusta 9 884 teoksesta 1 786 oli suomennoksia, mikä on merkittävä osa kokonaisuudesta (Tilastokeskus 2017). Suomennoskirjallisuudella onkin kirjallisuuden kentällä suuri merkitys Suomessa. Näin on ollut jo vuosisatoja. Tietokirjallisuuden suomennokset ovat koko historiansa ajan välittäneet Suomeen tiedettä sekä uusia ideoita ja aatteita. Riikosen (2017) mukaan suomennettu opaskirjallisuus ja oppiaineisto on ollut merkittävässä asemassa koko Suomen kehityksen kannalta. Tietokirjallisuuden suomentaminen onkin ollut aikoinaan tärkeässä osassa kansakunnan tiedon ja sivistyksen tason kasvattamisessa ja kansallisuuden rakentamisessa. (Riikonen 2017.)

Käännöstyön yhteydessä suomen kieleen on muun muassa luotu paljon uutta termistöä ja terminologiset ratkaisut ovat herättäneet välillä kiivasta keskusteluakin. Tämä on näkynyt varsinkin filosofisten tekstien kääntämisessä: kun alkuteoksen kirjoittaja on luonut omaa uutta termistöä, suomentajakin on joutunut olemaan luova sanaston suhteen. Usein tieteenalojen asiantuntijat ovat harrastaneet käännöstoimintaa jossain vaiheessa uraansa ja tieteellisen termistön luominenkin on siten ollut muiden kuin kieliasiantuntijoiden käsissä. (Riikonen 2017.)

Nykyään käännettävä tietokirjallisuus valikoidaan usein kustantamoissa. Kirjoja valikoidaan käännettäväksi esimerkiksi tarkkailemalla, minkä aihepiirin kirjoja muut kustantajat julkaisevat ja seuraamalla niiden myyntilukuja. Kustantajat etsivät aktiivisesti käännöskirjallisuutta muun muassa muiden kustantamoiden listoilta jo ennen kuin kirjat ovat ilmestyneet alkukielellä. Kansainväliset kirjamesutkin tuovat kiinnostavia kirjoja tietoisuuteen. (Strellman 2017, 126.) Kansainvälisen politiikan tapahtumat, vuosipäivät sekä maailmanlaajuiset ilmiöt ja suuntaukset näkyvät nopeasti kirjallisuudessa (mts. 124). Silti muualla maailmalla menestyneet kirjat eivät välttämättä menesty Suomessa. Toisaalta joskus käännöskirjan suosio ylittää odotukset. (Mts. 124–125.) Kustantamot julkaisevat kuitenkin myös tärkeäksi kokemiaan kirjoja, vaikka odotettavissa ei olisi niin suuria myyntilukuja (mts. 125).

Käännöskirjan kustannuksista suurin osa koostuu sen käännettämisestä, ja kirjan julkaiseminen on usein kannattavuuden rajoilla. Tämä houkuttelee suosimaan kotimaisen kirjallisuuden kustantamista käännöskirjallisuuden sijaan. Kotimainen kirjailija on myös helpommin käytettävissä esiintymisiin ja muuhun kirjan myyntiä edistävään toimintaan. (Strellman 2017, 131.) Myös suomalaisten kielitaidon parantuminen, varsinkin englannin kielessä, on johtanut siihen, että tietokirjallisuutta luetaan enemmän alkuperäiskielellä, mikä osaltaan heikentää suomennosten asemaa kirjallisuuden kentällä (Kantola 2013, 632). Näin suomennosten määräkin voi vähentyä.

Englanninkielisiä tieteellisiä teoksia suomennetaan, koska suomen kielellä halutaan muodostaa tietoa – ei niinkään siksi, etteivätkö suomalaiset opiskelijat, tutkijat ja muut lukijat ymmärtäisi englanninkielisiä teoksia (Mäntynen 2012, 383). Onkin tärkeää osaltaan vahvistaa suomea tieteen kielenä suomentamalla ajantasaista tutkimuskirjallisuutta, jotta suomenkielisillä olisi käytössään toimiva ja ajankohtainen termistö ja suomalaisen ajattelun rakentaminen olisi mahdollista (Kantola 2013, 633). Tämä pätee yleistajuisempaankin tietokirjallisuuteen.

Esimerkiksi kääntäjä Kimmo Pietiläinen (2017, 20) kirjoittaaakin, että tietokirjallisuuden suomentaminen toimii sivistyksen pohjana ja suomalaisen kulttuurin raaka-aineena.

2.3 Kääntäjä ja tietokirjallisuus

Tietokirjallisuuden kääntämisen voi ajatella jossain määrin eroavan kaunokirjallisuuden kääntämisestä. Luonnontieteilijä ja tietokirjallisuuden kääntäjä Anto Leikola (2013, 429) kuvaa tätä eroa niin, että siinä missä kaunokirjallisuuden kääntäjä on erikoistunut kieleen, tietokirjallisuuden kääntäjä on yleensä erikoistunut omaan tieteenalaansa. Esimerkiksi biologisten tekstien kääntäjissä on alan opettajia ja harvat heistä kääntävät jatkuvasti. Leikolan mukaan uskollisuus itse asialle on tietokirjallisuuden kääntämisessä huomattavasti tärkeämpää kuin uskollisuus lähtötekstille. Käännökseen lisättävät korjaukset, selvennykset ja parannukset ovat sallittuja ja jopa toivottavia. (Mts. 429.) Tietokirjoja kääntää tieteenalan asiantuntijoiden lisäksi myös joukko ammattisuomentajia, jotka eivät ole varsinaisesti erikoistuneet kirjan käsittelemään alaan. Nämä kääntäjät saavat tutustua aiheeseen enemmän tai vähemmän syvällisesti kääntämisen yhteydessä.

Tietokirjallisuutta käännettäessä pyritään yleensä tieteelliseen tarkkuuteen esimerkiksi terminologian ja muun merkityssisällön välittämisen suhteen. Asiasisällön tarkkuudesta pidetään kiinni tarpeen vaatiessa jopa muodon kustannuksella. (Riikonen 2000, 56.) Kääntäjä ja englannin kielen lehtori Aulis Rantasen (1997, 541) mukaan fiktion ja faktuaalisen proosan kääntäminen eroavat toisistaan siinä, että fiktion kääntäjä toimii sekä makrotasolla eli koko tekstikokonaisuuden tasolla että mikrotasolla eli sanojen, lauseiden ja virkkeiden tasolla, jolloin hänen käännösyksikkönsä on koko teksti – faktuaalisen proosan kääntäjä taas toimii enimmäkseen mikrotasolla: hänen tehtävänä on siirtää toiseen kieleen ne faktat, jotka lähtötekstin kirjoittaja on lähtötekstiin kirjoittanut. Fiktion kääntäjän toisaalta on erityisesti otettava huomioon se, että hänen käänöksensä on taideteoksen käänös (mts. 543). Fiktiivisessä kirjallisuudessa jokainen lukija voi tehdä tekstistä oman tulkintansa eikä sen ole tarkoituskaan olla yksitulkintaista toisin kuin faktuaalisen proosan. Toisaalta faktuaalista proosaakin on monenlaista ja joskus faktat yhdistyvät fiktiiviseen tulkintaan. Fiktion logiikka kuitenkin seuraa kirjoittajan luoman fiktiivisen maailman logiikkaa, kun taas faktuaalisessa proosassa pätee oikean maailman logiikka. (Mts. 544.)

Tietokirjallisuutta kääntäessä on huomioitava monia asioita. Kirjallisuuden kääntäjä Danielle Losmanin (1998, 50) mukaan tietokirjallisuuden kääntäjällä on useita vastuita: vastuu

kirjoittajalle, sisällölle ja lukijalle. Käännöstieteen tohtori Isabelle Vanderschelden (2000, 280) on samalla kannalla ja kirjoittaa, että kääntäjälle laatu perustuu usein laajaan uskollisuuskäsitykseen: toisaalta uskollisuuteen lähtötekstiä ja kirjoittajaa kohtaan ja toisaalta kohdekieltä ja lukijaa kohtaan. Losmanin (1998, 50–52) mukaan tietokirjallisuuden kääntämiseen voi sisältyä sisällön selventämistä ja lisätietojen antamista lukijoille kohderyhmän lähtötiedoista riippuen. Kääntäjä Diane Webb (2000, 47) mainitsee, että tietokirjallisuus, jossa on paljon ala- ja loppuviitteitä ei ole kovin luettava, mutta viitteet voivat olla tekstissä tarpeellisia, jotta tietokirjallisuuden tavoitteet saavutetaan. Webbin (mts. 46) mukaan hyvä käännös ei välttämättä tee kirjasta myyntimenestystä, mutta huono käännös tappaa koko teoksen. Tietokirjallisuutta luetaan usein kuitenkin tiedon vuoksi eikä kauniin kielen (mts. 46). Kun otetaan huomioon käännöksen tarkoitus ja tavoitteet, tietokirjallisuuden käännöstyössä korostuvat ”tekstin sujuvuus ja alkuperäisen argumentoinnin ja ajatuksenjuoksun säilyminen” (Mäntynen 2012, 381).

Tietokirjallisuuden suomentaminen on haastavaa, koska siinä vaaditaan erinomaista äidinkielen hallintaa ja tiedonalan perinpohjaista tuntemusta (Paloposki 2011, 54). Käännöstieteen emeritaprofessori Birgitta Englund Dimitrova (2005, 1) on samaa mieltä. Hänen mukaansa kääntäjän on tunnettava sekä lähtökieli että kohdekieli ja usein häneltä vaaditaan myös muiden alojen osaamista, esimerkiksi lain, tekniikan tai lääketieteen saralta, riippuen tekstin aiheesta (mts. 1). Käännösprosessin sujuvuuden vuoksi kääntäjä Jukka Jääskeläisen (2006, 240) mielestä tietokirjallisuuden suomentajaksi sopiikin hyvin aiheen asiantuntija, jolla on myös kielellisiä kykyjä. Hän painottaa, että asiantuntijan ei tarvitse käyttää paljoa aikaa faktojen ja termien selvittämiseen, ja tekstin luettavuutta voidaan parantaa kääntämisen jälkeen. On siis ymmärrettävää, että monet tutkijat kääntävät alansa tietokirjoja. Jääskeläinen (mts. 240) kuitenkin toivoo suomentajan arvioivan lukijoiden vastaanottokykyä, selittävän tarvittaessa termejä ja hallitsevan erilaisten tekstilajien kirjoituskonventiot. Tietokirjallisuuden suomentamisessa siis tarvitaan monenlaista asiantuntijuutta.

Tietokirjallisuuden kääntäjä ei kuitenkaan ole aina tekstin käsittelemän aiheen asiantuntija, jolloin hän joutuu hakemaan paljon tietoa esimerkiksi termeistä. Epäselvästä sisällöstä on mahdollista kysyä kirjoittajalta tai aihetta voi joutua tutkimaan lukemalla muuta kirjallisuutta. (Losman 1998, 51.) Kirjailijan tehtävä on kuitenkin kirjoittaa kirja, ei kääntää sitä. Kirjailijan mielenkiinto ja panos käännöstyössä auttamiseen ja käännöksen kommentointiin riippuvat muun muassa siitä, onko hän kiinnostunut kansainvälisestä huomiosta ja kuinka kiireinen hän

sattuu olemaan. (Eskola & Kivinen 1990, 375.) Kirjailija ei välttämättä ole elossakaan tai muuten kykenevä auttamaan. Tietokirjallisuuden suomentaja voikin siis joutua tutustumaan laajasti alan kirjallisuuteen tai turvautumaan muiden asiantuntijoiden apuun (Paloposki 2011, 54).

Kääntäminen on alana kehittynyt ammattimaisempaan suuntaan, mutta kaikilla kääntäjillä ole kuitenkin varsinaista kääntäjän koulutusta (Englund Dimitrova 2005, 2). Vuonna 1990 julkaistussa artikkelissaan Antti Eskola ja David Kivinen (1990, 371) ovat sitä mieltä, että natiivipuhujat ovat etulyöntiasemassa kielen ja kulttuurin tuntemuksessa. Eskola ja Kivinen (mts. 371) esittävät, että tieteellistä tekstiä kääntää parhaassa tapauksessa tutkija, joka osaa sujuvasti sekä lähtö- että kohdekieltä ja kääntää tekstin omaan äidinkieleensä. Toinen hyvä tapaus on sellainen, jossa kääntäjänä toimiva tutkija, jonka kohdekielen taito ei ole sujuva, saa apua kääntäjältä, joka tuntee aiheen, osaa lähtökieltä täydellisesti ja kääntää äidinkieleensä. Eskola ja Kivinen (mts. 371) kuitenkin toteavat tällaisten tapausten olevan harvinaisia ja tutkija-kääntäjä saattaakin kääntyä sellaisen henkilön puoleen, joka puhuu äidinkielenään kohdekieltä, mutta ei välttämättä tunne aihetta eikä lähtökieltä syvällisesti. (Mts. 371.) Tällaisessa tapauksessa myös kustannustoimittajasta voi olla apua.

Eskola ja Kivinen (1990) raportoivat samassa artikkelissa myös kääntäjän yhteistyöstä tutkija-kirjailijan ja kustannustoimittajan kanssa tietokirjallisuuden käänösprosessin aikana. Kääntäjä ja kirjailija kävivät keskustelua lähinnä siitä, miten teoksen viesti voidaan välittää mahdollisimman täydellisesti (Eskola & Kivinen 1990, 377). Kääntäjä sai tutkijalta apua esimerkiksi termistön kääntämisessä ja taustamateriaalin löytämisessä (mts. 373). Kustannustoimittaja ja kääntäjä taas keskustelivat tekstin sujuvuudesta ja tyylistä esimerkiksi sanavalintojen, sanajärjestyksen ja välimerkityksen suhteen (mts. 377).

Artikkelissa kuvatussa yhteistyössä ongelmatapauksissa päätöksiä tehtiin mukana olleiden toimijoiden kompetenssien perusteella. Tutkija-kirjailija tuntee alan käsitteet ja sanaston, joten hänen sanansa painaa sisällöllisissä asioissa. Kääntäjän vastuulla taas on tekstin yhdenmukaisuus ja käänöksen sujuvuus. Tieteellisten tekstien kääntämisessä informaation välittäminen menee yleensä kielellisen muodon ja sujuvuuden edelle, mikä voi heijastua siihen, että käänös ei välttämättä ole niin sujuva kuin odotetaan. (Eskola & Kivinen 1990, 375–376.)

Suomen kielen professori Anne Mäntysen (2012, 383) mukaan tietokirjojen suomennosprosessissa neuvotellaan normeista ja hyvästä tyylistä, etenkin kääntäjän ja

kustannustoimittajan välillä, jolloin tärkeässä osassa ovat myös asianmukaiset termit ja tieteenalalle ominainen diskurssi. Tietokirjan tyyliin vaikuttavat erilaiset kielelliset valinnat ja sosiaaliset merkitykset. Kustannusprosessin toimijoilla on omat näkemyksensä hyvästä tyylistä, mutta ne pohjautuvat käsitykseen siitä, minkälainen tyyli suomalaisessa kontekstissa koetaan hyväksyttäväksi tietynlaisessa tekstissä ja tietyssä tekstilajissa. (Mts. 380.) Tyylinormit perustuvat käsityksiin hyvästä ja sujuvasta kielestä ja ne voivat olla myös sidoksissa tekstilajiin (Mäntynen 2012, 383). Mäntynen (mts. 383) mukaan esimerkiksi akateemisessa tietokirjallisuudessa tyylinormeihin voi sisältyä käsityksiä kielestä, jolla tietoa välitetään sekä tavoista, joilla tietoa esitetään. Tyyli koostuu esimerkiksi sanastosta, lauserakenteista ja teemankuljetuksesta. Suomennoksessa tyylin liikkumavara on rajoittunut, koska joitakin siihen liittyviä valintoja, esimerkiksi tekstityyppi, on tehty jo alkuperäistä tekstiä kirjoitettaessa. (Mts. 381.)

Kääntäjä ei siis ole ainoa toimija tietokirjallisuuden suomentamisprosessissa ja lopputulos on keskustelun ja kompromissien summa. Hiidenmaan (2015, 2) mukaan suomenkielisen tietoteoksen kirjoittamiseen osallistuu kirjoittajien lisäksi monia muita tekijöitä: ”sisällön asiantuntijoita, kielenhuoltajia, terminologeja, teknisiä kirjoittajia, toimittajia –”. Myös tietokirjan suomennosprosessiin osallistuu kääntäjän lisäksi muita toimijoita, esimerkiksi akateemisia asiantuntijalukijoita ja kustannustoimittajia. Akateemisen tietokirjallisuuden parissa työskennellessä suomentamisprosessiin voi tulla lisää toimijoita, koska kielen asiantuntijoiden lisäksi tarvitaan tieteenalan käytäntöjen ja sisällön asiantuntijoita. Käännösprosessiin sisältyy myös käännösratkaisujen suhteuttamista alkutekstiin ja tieteenalan vakiintuneisiin kielenkäyttötapoihin. (Mäntynen 2012, 387.) Vaikka käännösprosessissa on mukana kääntäjän lisäksi paljon muita toimijoita, kääntäjä on prosessissa tärkeässä osassa ja hänen kompetenssinsa ja käännöskokemuksensa vaikuttavat merkittävästä lopputulokseen (Englund Dimitrova 2005, 1). Julkaistua käännöstä lukemalla ei pysty arvioimaan, kuinka monta toimijaa suomennosprosessissa oli mukana ja miten paljon he vaikuttivat lopputulokseen; lopputulos on usean ihmisen aikaansaannos (Englund Dimitrova 2005, 9; Toury 1995, 183).

Kaiken kaikkiaan suomennetulla tietokirjallisuudella on merkittävä asema yhteiskunnassamme. Sen suomentamiseen osallistuu kääntäjän lisäksi monia toimijoita, joiden on kaikkien huomioitava erilaisia asioita niin tekstin, lukijan kuin itse aiheenkin tasolla tuottaakseen tarkoituksenmukaisen ja tietokirjallisuudeksi hyväksyttävän suomennoksen. Seuraavassa

luvussa käsittelen käännöskritiikkiä ja tietokirjallisuuden suomennoksiin kohdistuvia arvosteluita.

3 Tietokirjallisuuden suomennoksiin kohdistuva kritiikki

3.1 Kirjallisuuskritiikki

Kirjallisuuskritiikki voidaan määritellä monin eri tavoin ja myös eri kielten välillä on eroja termin sisällössä, minkä vuoksi on tärkeää määritellä, mistä on kyse. Kirjallisuudentutkija Yrjö Varpion (1977, 8) mukaan kirjallisuuskritiikki tarkoittaa kirjallisuuden ”kriittistä tarkastelua ja arviointia lehdistössä tai sähköisissä joukkotiedotusvälineissä.” Kirjallisuuskritiikissä voidaan kuvailla, tulkita ja arvottaa kirjallisuutta ja siihen liittyviä ilmiöitä (Huotari 1980, 12). Keskeistä kritiikissä on kuitenkin tekstin kirjallisten ansioiden arvioiminen (Korhonen, K. 2012, 59). Kirjallisuuskritiikkiä voi pitää myös uutisointina, joka kertoo lukijoille uusista kirjoista. Kirjan kuvaileminen on jo kuitenkin itsessään usein arvottavaa. Tämän vuoksi kritiikkiä voidaan pitää kuluttajanvalistuksena, sillä se kertoo lukijalle, millainen kirja on ja miten se vastaa odotuksiin. (Mts. 63.)

Kriitikon ja kritiikin rooli yhteiskunnassa on kehittynyt ajan myötä. 1900-luvun alkupuolella kritiikkaa pidettiin vielä kirjallisuuden asiantuntijana, joka pystyi nostamaan julkisuuteen kiinnostavaa uutta kirjallisuutta ja joka toi lukijoiden ulottuville uusia tapoja lähestyä vaikeatulkintaisiakin teoksia (Korhonen, K. 2012, 59). Aiemmin, 1800-luvulla, kirjallisuuskritiikillä oli tärkeä rooli kansakunnan kulttuurissa. Kansakunnan voiman tulkittiin liittyvän läheisesti kieleen ja kulttuuriin, ja suojelemalla ja nostamalla kielen ja kulttuurin tasoa, kritiikko teki työtä isänmaan puolesta. (Mts. 64.)

Vaikka kirjallisuuskritiikka on aikoinaan pidetty yhteiskunnan kirjallisen maun muodostajana, kritiikin vaikutus kirjavalintoihin ei itse asiassa ole kovin suuri (Varpio 1977, 12–14). Kriitikolla ei ole valtaa ohjailta kulttuurin syntyä vaan se syntyy alhaaltapäin ”ihmisten omaehtoisesta luovasta energiasta” (Korhonen, K. 2012, 65). Kriitikko voi nostaa esiin hyvinä pitämiään kirjoja ja pitää yllä keskustelua kirjallisuuden laadusta, mutta kirjallisuudenprofessori Kuisma Korhosen mukaan häntä ei voi pitää kirjallisuuden portinvartijana (mts. 65). Kirjallisuuskritiikki on kuitenkin omalta osaltaan luomassa kulttuurimyönteistä ilmapiiriä mediassa (Varpio 1977, 18). Hyvä kritiikki voi edistää teoksen myyntiä, mutta kriitikon arviointi ei aina myötäile yleisön kiinnostusta kirjaa kohtaan (Korhonen, K. 2012, 65).

Kirjallisuuskritiikki vaikuttaa monin tavoin kirjallisuuden kentällä. Kirjallisuuskritiikki luo pohjaa kirjallisuuden tutkimukselle. Lisäksi kritiikki voi vakiinnuttaa kirjailijan asemaa maan kirjallisuuden joukossa ja lisätä yleisön kiinnostusta kirjailijan teoksiin. (Varpio 1977, 18.) Kriitikolla on kuitenkin valtaa siinä mielessä, että myönteinen kritiikki voi vaikuttaa siihen, saako kirjailija apurahaa tai julkisia palkintoja. Kritiikki pitää myös yllä kuvaa siitä, mikä kirjallisuus on arvostettua. (Korhonen, K. 2012, 65.) Kritiikki on osaltaan myös palautekanava, joka kannustaa kirjailijaa jatkamaan samaan malliin tai toisaalta tarvittaessa hakemaan uusia aiheita tai kuvaustapoja (Varpio 1977, 18).

Kirjallisuuskritiikissä voidaan erottaa päivälehtikritiikki ja kirjallisuudentutkimukseen liittyvät akateeminen toiminta. Esimerkiksi englannin kielessä käsitteille on olemassa erilaisia nimiä. Sanakirjassa *A Dictionary of Literary Terms* (Cuddon 1982, s. v. criticism) määritellään englanninkielinen termi *criticism* näin: ”The art or science of literary criticism is devoted to the comparison and analysis, to the interpretation and evaluation of works of literature.” Englanninkielinen termi *literary criticism* viittaa laajaan alueeseen: siihen sisältyy akateeminen kirjallisuudentutkimus, kirjallisuutta kommentoiva esseistiikka sekä mediassa julkaistava journalistinen kirjallisuuskeskustelu (Korhonen, K. 2012, 57). Termin *review* (Cuddon 1982, s. v. review) määritelmä taas on kaksijakoinen: a) ”A short notice or discussion or critical article in a paper, journal or periodical” ja b) ”A journal or periodical containing articles on literature, art and philosophy”. Tähänkin termiin voi siis sisältyä lehdessä julkaistava kirjallisuuskeskustelu.

Suomen kielessä ei samalla tavalla ole tehty vastaavaa jakoa, mikä voi hankaloittaa keskustelua aiheesta. Suomessa kirjallisuuskritiikki-termin ymmärretään yleisesti viittaavan mediassa julkaistaviin kirja-arvioihin (Korhonen, K. 2012, 56). Kirjallisuutta käsittelevät väitöskirjat ja tieteelliset artikkelit taas eivät kuulu tähän kritiikin piiriin (mts. 56). Akateeminen kritiikki voidaan samaistaa taiteen tutkimiseen. Siinä on keskeistä mahdollisimman objektiivisten väitteiden esittäminen. Kritiikki pyrkii ymmärtämään taideteoksia niiden ehdoilla, mutta samalla määrittelee ja tulkitsee taiteen ilmiöitä. (Heikkilä 2012, 235.) Kirjallisuuskritiikki ymmärretään kuitenkin siis vahvasti nimenomaan osana journalismia päivälehdissä ja aikakauslehdissä (Korhonen, K. 2012, 56). Tämän tutkimuksen aineisto koostuukin aikakausjulkaisussa julkaistusta kritiikistä. Tutkimusaineiston arvostelut ovat erikoislehdestä, joten arvosteluiden näkökulma voi olla akateemisempi tai tieteellisempi kuin yleislehdessä, mutta kyse ei yleisesti ottaen ole kirjallisuudentutkimuksesta.

Koska lehtien kritiikki on osa journalismia, sen on oltava selkeää, luotettavaa ja kriittistä, mutta ennen kaikkea sen on oltava lukijalle mielenkiintoista (Korhonen, K. 2012, 68). Kritiikin yleisö riippuu siitä, missä se julkaistaan. Yleislehdellä voi olla monenlaisia lukijoita, jolloin yleisöä on vaikea hahmottaa. Pienelle yleisölle kirjoittaessa voi käyttää erikoistunutta kieltä, jonka tietää lukijoiden ymmärtävän. Jos kriitikko ei hahmota suurta yleisöä, joka on kohdeyleisönä, hän voi päätyä kirjoittamaan vertaisryhmälle, joka on koulutustaustaltaan ja kirjalliselta sivistykseltään usein samalla tasolla kuin kriitikko itse. Lukijaryhmä on pienempi kuin julkaisun levikki, mutta se voi olla suurempi kuin kirjoittajan vertaisryhmä. Toisaalta kriitikko ei välttämättä mieti yleisöä lainkaan kirjoittaessaan, vaan kirjoittaa lähinnä itselleen, kun hänen tajuntansa on täynnä arvosteltavaa teosta ja omia ajatuksia, jotka pitää järjestää järkeväksi kokonaisuudeksi. (Mts. 70–72.)

Arvostelun yleisö voi sisältää myös kirjailijan, joka lukee kritiikkiä omasta näkökulmastaan. Kuisma Korhonen (2012, 72) kirjoittaa: ”Jo tieto mahdollisesti tuhansista muista silmäpareista lukemassa samaa kritiikkiä voi kirjailijan mielessä muuttaa kritiikin luonteen rakentavista neuvoista julkiseksi häpäisyksi.” Kääntäjäkin voi olla kiinnostunut käännökseensä kohdistuvasta kritiikistä, joten hänkin voi lukea arvosteluja samankaltaisesta näkökulmasta kuin kirjailija.

Kirjallisuuskriitikolta ei useinkaan vaadita erityistä ammattitaitoa journalistisen kyvykkyyden lisäksi (Korhonen, K. 2012, 62). Kirjallisuudenteoria ei yleensä näy kritiikissä ainakaan eksplisiittisesti eikä kaikilla kirjallisuuskritikoilla ole kirjallisuuden akateemisia opintoja. Kriitikolta on toisaalta odotettu subjektiivista mielipidettä ja toisaalta hänen on odotettu pyrkivän objektiivisuuteen. (Soikkeli 2007, 143.) Kritiikki on luonteeltaan kuitenkin subjektiivista ja perustuu kriitikon yksilölliseen makuun. Toisaalta julkisen luonteensa vuoksi myös yleisöllä on suuri merkitys sen kirjoittamisessa. Usein kriitikot laativat tekstejä heitä kiinnostavista asioista, joihin he haluavat myös kritiikkinsä keinoin vaikuttaa. (Heikkilä 2012, 234.)

Kirjallisuuskritiikissä toistuvat tietyt peruselementit: kuvaileminen ja arvottaminen. Kritiikissä on ensin luotava kirjasta kuva lukijalle, joka ei ole tutustunut kirjaan aiemmin. Kun lukija pystyy hahmottamaan kirjan jotenkin, tulkinnasta ja arvottavista kommenteista saa jotakin irti. Kritiikille on säilytetty usein oikeudenmukaisuuden vaatimuksia: kuvauksen pitäisi olla neutraalia, tulkinnan pitäisi perustua kuvaukseen ja arvottamisen tulisi erottua selvästi kriitikon omiksi arvostelmiksi. Toisaalta kritiikin tulisi perustua taiteen rakastamiseen, joka ei voi olla

neutraalia. Intohimoinen ja puolueellinen kritiikki voi olla lukijastakin mielenkiintoisempaa kuin neutraalius. (Korhonen, K. 2012, 75–76.) Kriitikko saa huomioida siis monenlaisia asioita kritiikkiä laatiessaan.

Kritiikkiin sisältyvät arvottamisen kriteerit ovat kehittyneet ajan kuluessa ja myös kulttuuripoliittinen agenda on ohjannut arvottamista. Kuisma Korhosen (2012, 78) mukaan kirjaa pitäisi arvioida suhteessa sen omiin esteettisiin ja eettisiin tavoitteisiin, eli siihen miten kirjailija vastaa kirjan luomiin odotuksiin. Tämä rinnastuu jossain määrin käänöskritiikkiin liittyvien teorioiden kanssa, joista kerron lisää seuraavassa alaluvussa. Nykyään kirjallisuuskritiikissä voidaan jopa välttää arvottamista moniarvoisuuden vuoksi tai koska se voi tuntua epäreilulta tekijää kohtaan (Heikkilä 2012, 236). Teoksen tuomitseminen hyväksi tai huonoksi on jäänyt kritiikissä sivuosaan ja huomio on siirtynyt enemmän arvottamisen perusteluihin (mts. 242). Seuraavaksi käsittelen kirjallisuuskritiikkiinkin liittyvää käänöskritiikkiä.

3.2 Käänöskritiikki

Kääntäjä on yksi suomennetun tietokirjan tekijöistä ja voi siis saada kirjallisuuskritiikin muodossa palautetta tekemästään työstä. Kääntämisellä ja siten kääntäjän työllä on suuri merkitys suomennetun kirjallisuuden lopulliseen muotoon ja siihen, miten kirja otetaan vastaan. On siis luonnollista, että kirjallisuusarvioissa otetaan kantaa käänökseen ja sen onnistumiseen. Käänöskritiikin suhteen on kuitenkin avoin kysymys, mihin kritiikin pitäisi kohdistua, millaisin perustein sitä pitäisi antaa sekä millaista ja kuinka eksplisiittistä sen tulisi olla (Stöckell 2007, 458). Käänöskritiikkiin liittyviä epäselvyyksiä voi värittää termi, jolla voidaan viitata eri asioihin: päivälehtikritiikkiin tai akateemiseen käänöstutkimukseen, joille on hyvin erilaiset odotukset.

Yleensä käänöstä arvioidaan tarkastelemalla sen roolia kohdekulttuurissa (Maier 2000, 141). Käänöstutkija Katharina Reissin (1971¹; M. Korhosen 2011, 29 mukaan) mukaan perusteellisessa käänöskritiikissä käänöstä kuitenkin verrataan myös lähtötekstiin. Reissin (1971¹, 90; Maierin 2000, 141 mukaan) mukaan käänös on kohdekielinen lähtötekstin versio, jonka tarkoitus on vastata alkuperäistä tekstiä. Sen vuoksi sen onnistumista on mitattava tarkastelemalla, miten versio edustaa alkuperäistä tekstiä (Reiss 1971¹, 3–4; Maierin 2000, 141

¹Reiss, Katharina 1971. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*. Max Hueber Verlag, München (Korhonen 2011, Maier 2000).

mukaan). Alkuperäisen tekstin tarkastelu olisi siis olennainen osa käännöksen arvostelua. Myös esimerkiksi Kuisma Korhosen (2012, 80) mielestä käännöskirjojen kriitikon tulisi lukea teos sekä alkukielellä että käännöksenä.

Kirjallisuudentutkija Sanna Nyqvistin (2015, 19) mukaan käännöksen strategiaa ja kieltä voi arvioida ilman, että vertaa sitä alkutekstiin ja huonon käännöksen voi havaita pelkän kohdetekstin perusteella. Reissinkin (1971¹, 18–19; M. Korhosen 2011, 29 mukaan) mukaan käännöksen kielellisen sujuvuuden arvioiminen onnistuu pelkkää kohdetekstiä tarkastelemalla, mutta se on vain yksi osa analyysia, jossa tulisi verrata myös lähde- ja kohdetekstiä toisiinsa. Tämä on työlästä, joten päivälehtien ja aikakauslehtien kriitikoilla ei välttämättä ole mahdollisuutta tuottaa tällaista perusteellista käännöskritiikkiä. Se jääneekin lähinnä kääntämisen tutkijoiden tehtäväksi. Kriitikolla ei ole yleensä mahdollisuutta lukea alkuteosta rinnan käännöksen kanssa. (Stöckell 2007, 452.) Palstatila ja toimituksen linja eivät välttämättä suosi laajamittaista käännöksen käsittelyä lehtikritiikissä, eikä kriitikolle erikseen makseta alkutekstin hankkimisesta ja vertailusta (Nyqvist 2015, 20).

Stöckellin (2007, 458) mielestä käännöskriitikon on ymmärrettävä kirjallisuuden lisäksi kääntämistä sekä osattava lähdekieltä ja tunnettava lähdekulttuuria voidakseen arvioida käännöksen onnistumista. Todellisuudessa arvioijilla ei kuitenkaan välttämättä ole systemaattiseen vertailuun vaadittavaa kielitaitoa (Paloposki 2012, 186). Toisaalta Nyqvistin (2015, 19) mielestä käännöstä voi tarkastella arvostelussa muutenkin kuin vertailemalla sitä lähtötekstiin ja käännöksen kommentointi on vain yksi mahdollinen näkökulma. Nyqvistin (mts. 19) mukaan kriitikko voi eksplisiittisen käännöksen kommentoinnin sijaan tuoda esiin esimerkiksi teoksen vaikutuksen kotimaiseen kirjallisuuteen tai vaikka kommentoida lähtökulttuurin ja kohdekulttuurin välisiä eroja sisällön, vastaanoton tai ulkoasun tasolla. Moni kääntäjä toisaalta toivookin, että suomennosta arvioitaisiin suomeksi kirjoitettuna teoksena (Stöckell 2007, 453).

Käännösten arviointi on käännöstieteen näkökulmasta ollut usein huolimaton ja epäsystemaattista, minkä on siis arveltu johtuvan tilan ja ajan puutteesta. Arvioijat eivät myöskään ole aina tietoisia käännöstieteen kehityksestä tai kääntäjän toimijuudesta kirjankustannusprosessissa. (Paloposki 2012, 186.) Tämä voi tuoda kääntämisen ja käännöstieteen kannalta arvosteluun vääristyneen näkökulman. Joka tapauksessa kääntämisen arviointi on vaativaa, koska kääntämisessä mitään yhtä ratkaisua ei voi pitää ainoana oikeana, minkä vuoksi arvioissakin monesti päädytään keskustelemaan makuasioista (Korhonen, K.

2012, 80–81). Kuisma Korhosen (mts. 81) mukaan esimerkiksi vieraan kielen rakenteen jäljet käännöksessä on tapana arvioida huonoiksi käännöksiksi, vaikka ne voivatkin ammattitaidottomuuden sijaan olla tietoisia valintoja, jotka rikastuttavat suomen kieltä.

Kun käännöstä verrataan lähtötekstiin, tekstien suhde voi olla odotettu tai odottamaton, eli käännös noudattaa normeja tai sitten ei (Chesterman 1997, 123). Käännöstieteilijä Andrew Chestermanin (mts. 125) mukaan käännöksen kommentointi jää yleensä vähiin, jos lähdetekstin ja kohdetekstin suhde on sellainen, mitä kriitikko odottaakin. Toisaalta, jos tekstien suhde on odotetusta poikkeava, oli se kriitikon mielestä parempi tai huonompi, kriitikko kommentoi asiaa (mts. 125). Käännöskriitikoilla voi työssään olla erilaisia päämääriä, kuten ekvivalenssin tai sen puutteen toteaminen tai alkutekstin ja käännöksen vastaanottajien reaktioiden samuuden arvioiminen (Chesterman 2000, 62–64). Tämä heijastuu kritiikin sisältöön.

Huolimaton kriitikko voi ruotia yksittäisiä virheitä, jättää mielipiteensä perustelematta tai jopa unohtaa kääntäjän kokonaan (Chesterman 2000, 72). Chestermanin (mts. 77) mukaan puolestaan huolellisessa käännöskritiikissä muun muassa tuodaan esiin esimerkkejä käännöksen hyvistä ja huonoista ratkaisuista, otetaan huomioon kääntäjän lähestymistapa sekä tutkitaan käännöksen suhdetta lähtötekstiin, kohdekieleen, lukijaan ja kääntäjän tavoitteisiin. Esimerkiksi käännöksen suhde lähtötekstiin liittyy tekstien keskinäiseen vastaavuuteen, ja sitä voi tarkastella muodollisten, semanttisten ja pragmaattisten piirteiden tasolla, tekstityypin ja tyylin tasolla sekä vaikkapa pohtimalla, onko käännöksessä sama tunnelma kuin lähtötekstissä (Chesterman 2000, 66). Keskeistä on siis, miten tekstien merkitykset vastaavat toisiaan (mts. 66–67).

Käännöksen ja kohdekielen välistä suhdetta tarkastellaan kieliasun tasolla: onko käännös sujuvaa kohdekieltä, sopiiko sen tyyli tekstityyppiin, noudatetaanko kohdekielen normeja vai tuntuuko se käännökseltä (Chesterman 2000, 67). Tähän liittyen käännöstieteessä on keskusteltu paljon siitä, pitäisikö käännöksen olla sujuvaa kohdekieltä vai saako se venyttää kohdekielen normeja ja näyttäytyä käännöksenä (mts. 67–68). Käännöksen ja lukijan suhteen tarkastelussa taas tärkeää ovat käännösefektit eli se minkälaisen vaikutuksen käännös aiheuttaa lukijassa ja onko se samanlainen kuin lähtötekstin vaikutus sen lukijaan (mts. 68–69). Alkuperäistä efektiä voi olla vaikea arvioida ja efektiin vaikuttaa muukin konteksti kuin pelkkä käännös, joten sen perusteella käännöksen arvioiminen on haastavaa (mts. 70).

Myös käännöksen ja kääntäjän tavoitteen välistä suhdetta olisi hyvä tarkastella. Käännösprosessiin kuuluu se, että kääntäjä suunnittelee, miten toteuttaa tehtävän. (Chesterman 2000, 70.) Hän voi miettiä, miten esimerkiksi kulttuurisidonnaisia elementtejä käsitellään, käytetäänkö käännöksessä alaviitteitä tai onko käännös piilokäännös vai avoin käännös (mts. 70–71). Kriitikko sitten arvioi, miten kääntäjä vaikuttaa onnistuneen pyrkimyksissään (mts. 71). Kääntäjän tavoitteista ja kääntämiseen liittyvistä ajatuksista voi tosin olla vaikeaa saada tietoa, jos kääntäjä ei ole tuonut niitä itse esiin esimerkiksi esipuheessa tai jälkisanoina (Stöckell 2007, 455).

Stöckell (2007, 456) lisää hyvän kritiikin vaatimuksiin myös käännöksen suhteuttamisen kääntäjän muuhun tuotantoon sekä käännösten vertailun, kun samasta lähtötekstistä on olemassa useita käännöksiä. Kriitikolta ei voida vaatia sitoutumista tiettyyn kääntämiskäsitykseen, koska ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa kääntämisen estetiikkaa. Kriitikolta voi tosin odottaa arvionsa perustelemista ja omien esteettisten kriteerien esiintuomista. (Mts. 455.) Stöckellin (mts. 455) mukaan käännöskritiikkiä ei voi ilmaista kovin tiiviisti, koska kahden tekstin lukeminen tuo arvioon huomattavasti enemmän sisältöä kuin pelkästään kohdetekstiin keskittyvässä kirjallisuusarviossa – perusteleminen ja kääntämiskäsityksen esiintuominen eivät kuitenkaan vie kohtuuttomasti tilaa. Kritiikin toimiessa kuluttajanvalistuksena käännöskritikon rooli on Stöckellin (mts. 458) mielestä erityisen merkityksellinen siinä, että hän vertaa käännöstä lähtötekstiin ja arvioi sitä lukijan puolesta.

Nyqvist (2015) kritisoi käännöstieteilijöiden näkemyksiä käännöskritiikistä. Nyqvistin (2015, 16) mukaan käännöskritiikin historian tutkimus on kuvailevaa ja kartoittavaa ja sen kautta hahmotetaan käännöskirjallisuuden ja käännösnormien muutoksia, mutta kritiikin nykykontekstin käännöstieteellisessä tutkimuksessa on normatiivinen vire. Nyqvist (mts. 15) toteaa, että käännöstieteessä asetetaan kritiikille vaatimuksia, jotka eivät vastaa kirjallisuuskritiikin omia tavoitteita. Kritiikissä myös käsitellään käännöksiä moninaisin keinoin (mts. 15). Artikkelin (mts. 21) mukaan silläkin on merkitystä, missä vaiheessa arvostelua kääntäjän työn laatua käsitellään – sujuvan käännöksen mainitseminen heti alussa saa perustelun tekstin loppuosan kokonaissävystä. Nyqvistin (mts. 17) mielestä kritiikkiä pitäisi tarkastella itsenäisenä tekstilajina julkaisukonteksti huomioiden. Nyqvistin (mts. 18) mukaan kritiikki ei ole tiedettä, eikä kritiikin lukijoita kiinnosta käännöksen tarkastelu näkökulmasta, joka kiinnostaa käännöstutkijaa.

Englannin kielen yliopistonlehtori Esa Penttilän (2013, 279) mukaan kääntäjät ja kääntämisen tutkijat kiinnittävät arvosteluissa erityisen paljon huomiota siihen, mitä kääntäjästä sanotaan, mutta suurelle yleisölle mielenkiintoisempaa voi olla kirjan tematiikka ja juonen kulku sekä kirjan suhde kirjailijan muuhun tuotantoon. Kuten edellisessä luvussa todettiin, kriitikot kuitenkin kirjoittavat erilaisille yleisöille ja kritiikillä on monenlaisia lukijoita. Kuisma Korhosen mukaan kirjailijakin lukee kritiikkiä (2012, 72). Stöckellin (2007, 458) artikkelin mukaan kirjallisuusarvostelu voi toimia yhtenä palautekanavana myös kääntäjälle. Nyqvistin (2015, 19) mukaan kritiikin kohdeyleisö ei kuitenkaan ole kääntäjä tai kirjailija vaan kirjan potentiaalinen lukijakunta. Kaiken kaikkiaan käännöskritiikille asetetaan monenlaisia vaatimuksia, joihin usein käännöstutkijoiden näkökulmasta vastataan puutteellisesti. Siihen liittyen käsittelen seuraavassa luvussa kääntäjän näkyvyyttä ja näkymättömyyttä käännöskritiikissä.

3.3 Kääntäjän näkyvyys ja näkymättömyys käännöskritiikissä

Kääntäjät usein kokevat, että heidän työnsä jää vaille huomiota varsinkin päivälehtikritiikissä (Koskinen 2007, 335). Kuisma Korhonen (2012, 80) kirjoittaa, että lyhyissä kirja-arvioissa kääntäjän osuutta harvoin kommentoidaan tai se kuitataan parilla sanalla. Arvosteluissa on tyyppillistä, että käännöstä kommentoidaan positiivisesti viimeisessä kappaleessa, mutta loppuun poimitaan jokin virheeksi koettu yksityiskohta (Koskinen 2007, 335). Kääntäjät tuntevat syvällisesti lähtötekstin, lähtökielen ja lähtökulttuurin sekä käännöksen aiheen, mistä heidän pitäisi ammatillisina saada tunnustusta (Vanderschelden 2000, 280). Tämä näkyy käännöksessä ja sen voisi odottaa näkyvän myös kirjallisuusarvioissa käännöksen huomioimisena.

Kääntäjistä ja käännöstutkijoista näyttää siltä, että päivälehtien kirjallisuusarvostelut käsittelevät käännöstä niukasti toteamalla sen ”olevan milloin kankea, milloin sujuva, tai että niissä kiinnitetään huomiota yksittäisiin sanavalintoihin, jotka kriitikon mielestä joko ovat tai eivät ole erityisen osuvia” (Stöckell 2007, 452). Nyqvist (2015, 21) tosin huomauttaa, että sujuvuus on myös alkukielisen kirjallisuuden arvioinnin kriteeri. Päivälehti-arvosteluissa kääntäjälle osoitetut tai muuten käännöstä arvioivat kommentit ovat usein ylimalkaisia tai käännöstä ei mainita tekstissä ollenkaan (Stöckell 2007, 454). Muutaman sanan arvioilla ei ole suurta arvoa tai vaikutusta ja ne voivat vahvistaa huoletonta asennetta kääntäjän työtä kohtaan (Vanderschelden 2000, 286).

Käännöstutkija Lawrence Venuti (2008, 2–4) huomasi 1990-luvulla, että Yhdysvalloissa angloamerikkalaisessa kontekstissa sanoma- ja aikakauslehtien kirjallisuusarvosteluissa harvoin käsiteltiin käännöstä ja silloin kun käännös tuotiin esiin, arvostelussa keskityttiin kuvailemaan sujuvuutta tai sen puutetta. Venuti (2008) kritisoi kirjallisuusarvosteluissakin havaittavaa vaatimusta sujuvalle käännökselle, joka häivyttää kääntäjän näkymättömäksi. Venutin (mts. 1) mukaan kustantajat, arvioitsijat ja lukijat hyväksyvät käännöksen, kun se on sujuva eikä siinä ole kielellisiä tai tyyllisiä poikkeamia. Lukijat odottavat läpinäkyvää käännöstä, joka vaikuttaa kuvastavan ulkomaisen kirjailijan persoonallisuutta tai ulkomaisen tekstin keskeistä merkitystä. Läpinäkyvä käännös siis saa tekstin tuntumaan alkuperäiseltä teokselta. Tällainen sujuva käännös piilottaa kääntäjän työpanoksen ja tekee näkyvämmäksi alkutekstin kirjoittajan. (Mts. 1.)

Kohdekieleen heijastuvia vieraan kielen rakenteita ja sanavalintoja pidetään yleensä negatiivisina piirteinä ja niiden koetaan rikkovan tekstin sujuvuutta, ymmärrettävyyttä ja nautittavuutta (Stöckell 2007, 456). Venuti (2008) suosittelee kuitenkin vieraannuttavaa käännösstrategiaa, jossa kääntäjä muistuttaa jatkuvasti olemassaolostaan poikkeamalla kohdekielen tai kohdekulttuurin normeista. Toisaalta kääntäjä voi tuoda työpanoksensa esiin itse käännöstekstin lisäksi myös esipuheessa, jälkisanoina tai alaviitteissä (Koskinen 2007, 335).

Näkyvyyttä voi tutkia monesta näkökulmasta. Käännöstieteen professori Kaisa Koskisen (2000, 99) mukaan on olemassa ainakin kolme näkyvyyden tasoa: tekstuaalinen, paratekstuaalinen ja ekstratekstuaalinen. Itse käännöksessä kääntäjä voi vaikuttaa näkyvyyteensä tekstuaalisella tasolla. Paratekstuaalisella tasolla näkyvyyteen voi vaikuttaa käännöksen ohella esipuheessa, jälkisanoina ja alaviitteissä. Ekstratekstuaalinen näkyvyys on näkyvyyttä käännöksen ulkopuolella julkisuudessa ja myös käännöskritiikissä. (Mts. 99.) Käännöksen jokaisen sanan on kirjoittanut kääntäjä ja siten kääntäjän työ on näkyvillä läpi käännöksen. Toisaalta käännös kuvastaa lukijalle alkutekstiä ja kääntäjän esiintulo rikkoo illuusion. (Koskinen 2007, 334.)

Stöckellin (2007, 453) mukaan ”kääntäminen voidaan nähdä kulttuuritekona, toisarvoisena puuhana, joka ei ansaitse tulla edes mainituksi, tai jonain siltä väliltä”. Kääntäjät voivat kokea, että heidän työnsä jää näin vaille huomiota, mutta toisaalta moni kääntäjä kokee onnistuneensa silloin, kun käännös ei herätäkaan huomiota (mts. 453). Näkymättömän kääntämisen estetiikan nojalla käännöstä voidaan toki oikeutetusti pitää onnistuneena silloin, kun siihen ei kiinnitetä huomiota (mts. 458). Toisaalta, jos käännöstä pidetään onnistuneena, se kannattaisi tuoda

arvostelussa esiin eksplisiittisenä kehuna, eikä jättää käännoästä vain kommentoimatta (Vanderschelden 2000, 284).

Käännöskirjallisuuden arvosteluissa usein näkyy epäselvyys lähtötekstin kirjoittajan tyylin ja kääntäjän tyylin kesken eli kääntäjän osuutta tekstin kirjoittamisessa ei huomioida (Vanderschelden 2000, 283). Käännoästä voidaan arvioida niin kuin alkuteoksen kirjoittaja olisi kirjoittanut sen. Käännoästä lukemalla ei voi tietää, mitkä sen piirteet ovat läsnä myös alkuteoksessa, ja jos arvioija on lukenut molempia teoksia, se pitäisi arvostelussa tehdä selväksi (mts. 284). Penttilä (2013, 276) huomauttaa toisaalta kääntäjän näkyvän kirjallisuusarvosteluissa jo teostiedoissa, jolloin kääntäjä tulee esiin, vaikkei lukija lukisi varsinaista arvostelutekstiä. Näkyvyys ei myöskään välttämättä takaa myönteistä julkisuuskuva: usein hiljaisuus kertoo siitä, että kaikki toimii ja kun kaikki ei toimikaan, tekijät nostetaan esiin (mts. 279).

3.4 Käännöskritiikin tutkiminen

Käännöskritiikkiä voi tutkia monesta näkökulmasta ja erilaisilla tavoitteilla. Stöckellin (2007, 456) mukaan käännösarvioista voi esimerkiksi tehdä johtopäätöksiä käännöskirjallisuuden vastaanotosta kohdekulttuurissa. Niitä voi lukea myös teksteinä, jotka ylläpitävät ja tuottavat hyvää kääntämistä koskevia käsityksiä (mts. 456). Käännöskritiikkiä tutkimalla voidaan saada tietoa tärkeistä käännöstieteellisistä kysymyksistä, esimerkiksi käännösten vastaanotosta, kääntämisen normeista tai käännöskulttuureista. Kirjallisuusarvioita on tutkittu esimerkiksi uudelleenkäännösten tutkimusten yhteydessä. (Paloposki 2012, 186–187.) Venuti (2008, 2–5) taas kuvaa arvostelujen avulla, kuinka käännöksiltä vaaditaan kohdekielistä sujuvuutta. Paloposken (2012, 188) mukaan käännösarvioiden tutkimuksissa metodina on usein lähiluku, sisällönanalyysi tai diskurssianalyysi.

Christina Gullin (1998, 240–241) tutki päivälehtien kaunokirjallisuuden arvosteluja 1990-luvun lopulla. Hän huomasi, että arvosteluissa oli tyypillistä, että kääntäjän nimi mainittiin vain teostiedoissa ja käännöästä arvioitiin vain muutamalla sanalla. Gullinin menetelmästä kerron enemmän tämän tutkielman menetelmäluvussa. Meri Korhonen (2011, 47–48) tutki myös kirjallisuusarvosteluja Gullinin menetelmän avulla ja hänen tutkimuksensa mukaan suurin osa arvosteluista käsitteli käännöä muutamalla sanalla. Kääntäjät olivat näkyvillä niin teostiedoissa kuin leipätekstissäkin. Tutkiessaan uudelleenkäännösten arvioita Meri Korhonen

huomasi niissä arvosteltavan käännöstä joko erittäin huolellisesti tai sitten ei ollenkaan. (Mts. 47–48.)

Anna Shepherd (2009, 32–33) taas huomasi tutkiessaan suomennetun kaunokirjallisuuden kritiikkiä kirjallisuuslehdessä, että käännöskritiikkiä ei harjoitettu paljoa ja että se oli epäjohdonmukaista ja ylimalkaista. Shepherdin (mts. 33) aineistossa noin puolet 127 arviosta kommentoi käännöstä eksplisiittisesti ja noin puolet ei kommentoinut käännöstä ollenkaan. Shepherd (2009, tiivistelmä) myös mainitsee kritiikin olleen ekvivalenssikeskeistä ja käännösten saaneen kehuja sujuvuudesta ja uskollisuudesta. Samassa tutkimuksessa (mts. 34–35) huomattiin myös, että jotkin käännökset saivat suurempaa huomiota ja laajempaa kritiikkiä esimerkiksi ajankohtaisuuden tai klassikkostatuksen vuoksi. Myös uudelleenkäännökset ja kääntäjän esipuheet toivat käännökselle huomiota (mts. 34–36). Shepherd (mts. 2) toteaa myös, että käännöskritiikki on epäjohdonmukaista, eli sitä tutkimalla on vaikeaa tehdä johtopäätöksiä, jotka voisi yleistää koskemaan kaikkea kirjallisuuskritiikkiä. Käännösihanteissa voi olla eroja samana aikakautenakin, mikä heijastuu epäjärjestelmälliseen kritiikkiin (mts. 2).

Paloposki ja Riikonen (2013) käyvät artikkelissaan läpi tietokirjasuomennosten kritiikin historiaa. *Tieteessä tapahtuu* -julkaisu on artikkelissa mukana kuvaamassa kritiikin nykytilaa. Paloposki ja Riikonen analysoivat lehdessä vuosina 2010–2011 julkaistuja suomennetun tietokirjallisuuden arvosteluja. Kääntäjät ja käännökset saivat vaihtelevasti huomiota tietokirja-arvosteluissa. Tutkimuksen mukaan arvostelut eivät olleet yhtenäisiä suomennoksen arvioinnin suhteen. Joissakin arvosteluissa kriitikko tekee selväksi lukeneensa alkuteosta käännöksen rinnalla ja toisaalta osassa arvosteluista ei mainittu käännöstä lainkaan tai se sivuutettiin muutamalla sanalla. Sujuvuuden ja sanavalintojen lisäksi myös toimitustyöhön oli kiinnitetty huomiota käännöstä arvostellessa. Useimmiten käännöksen arviot jäivät kuitenkin noin kappaleen mittaisiksi ja melko suppeiksi – ”varsinkin jos mitään erityistä sanottavaa ei ole tai huomiota kiinnitetään vain johonkin yksityiskohtaan tai halutaan antaa erityistä tunnustusta”. Esimerkiksi arvostelussa saatettiin kiitellä sujuvasta suomennoksesta ja sitten yksityiskohtana moittia suomennoksen otsikkoa. (Paloposki & Riikonen 2013, 615–616.) Nämä tutkimukset antavat jonkinlaista viitettä siitä, minkälaista kääntämisen käsittelyä tutkimuksen aineistolta voi odottaa. Seuraavassa luvussa käsittelen lisää suomennetun tietokirjallisuuden arvioimista.

3.5 Suomennetun tietokirjallisuuden arvioiminen

Myös suomennettuun tietokirjallisuuteen kohdistuvaan kritiikkiin liittyy joitakin erityispiirteitä. Suomennetun tietokirjallisuuden kritiikin funktio ja muoto ovat muuttuneet sen olemassaolon aikana (Paloposki & Riikonen 2013, 599). Arvostelujen olennaiset arviointikriteerit ovat vaihdelleet oikeakielisyyden, sanaston ja termistön sekä tyylin välillä (mt.). Tietokirjallisuuden suomennosten kritiikki eroaa kaunokirjallisuuden suomennosten kritiikistä siten, että tietokirjakritiikissä korostetaan erityisesti käännökseen olennaisesti liittyviä asioita, esimerkiksi termivalintojen merkitystä ja kääntäjän asiantuntemusta. Vastaavasti kaunokirjallisuuden suomennosten kritiikki jää usein huomattavasti suppeammaksi ja yleisluontoisemmaksi. (Mts. 599.)

Shepherd (2009, 34) mainitsee, että tietokirjallisuuden arvioissa käsitellään yleensä lähinnä teoksen aihetta siinä missä kaunokirjallisuuden arvioissa keskitytään enemmän teoksen kieleen. Riikosen (2000, 56) mukaan käännetyn asiaproosan kritiikissä tyypillistä on se, että kun käänнос vaikuttaa luotettavalta ja sujuvalta, se sivuutetaan tai siitä annetaan virkkeen mittainen positiivinen arvio. Kuisma Korhosen (2012, 66) mukaan tietokirjallisuuskritiikissä arvioidaan teoksen tieteellistä arvoa sekä tyyllilajista riippuen myös kirjallisia ja esteettisiä seikkoja. Tietokirjoja arvioivat yleensä eri tiedon alojen asiantuntijat (mts. 66). Tiedetoimittaja Jan Rydman (2006, 195; 198) on samaa mieltä ja kirjoittaa huolellisen tietokirjallisuuden kritiikin vaativankin arvioitsijalta asiantuntemusta ja arvioitsijan olisi hyvä olla sen alan asiantuntija, johon liittyvää kirjallisuutta hän arvioi.

Vaikuttaa kuitenkin siltä, että sanoma- ja aikakauslehtien tietokirjallisuusarvioissa kääntäjä ja käänнос saavat enemmän huomiota kuin kaunokirjallisuuden arvioissa (Paloposki & Riikonen 2013, 616). Paloposki ja Riikonen (mts. 616) arvelevat tämän johtuvan osin siitä, että tietokirjallisuuden kriitikot usein kirjoittavat ja kääntävät itsekkin, jolloin he tuntevat kääntäjän työpanoksen sen lisäksi että ovat yleensä sisällön asiantuntijoita. Viime vuosina mediassa on kiinnitetty paljon huomiota joihinkin keskeisiin tietokirjoihin ja esimerkiksi historiaa ja yhteiskuntaa käsittelevät teokset ovat saaneet paljon huomiota. Paloposki ja Riikonen (mts. 616) mainitsevat esimerkin siitä, että tietokirjallisuuden suomentamista on pidetty kulttuuritekona ja sitä on kiitelty yhteiskunnallisen keskustelun ylläpitämisestä. (Mts. 616.)

Sanomalehtien kritiikki on muuttunut viihteellisemmäksi ja pinnallisemmaksi ja on epäselvää, miten tietokirjallisuus pärjää kamppailussa palstatilassa. Samalla arviointijärjestelmät ovat kuitenkin muuttuneet hyvin tärkeiksi, kun verkossa, televisiossa ja lehdissä arvioidaan jatkuvasti tuotteita. Erityisen paljon huomiota saavat taide, historia ja elämäkerrat; myös

ympäristöä, ruokakulttuuria ja mielenterveyttä käsitellään, mutta talous, teknologia, maailman uskonnot, kasvatus, maantiede, yhteiskunta ja urheilu ovat aloja, joista ilmestyy huomattavasti vähemmän arvosteluja, vaikka kiinnostuneita lukijoita voisi olla paljonkin. Tietokirjallisuus tarvitsee julkisuutta, sillä ilman sitä lukijat eivät välttämättä löydä tietokirjoja eivätkä siten osta tai lainaa niitä. Medialla on siis paljon valtaa siinä, mikä yhteiskunnassa nousee puheen aiheeksi. (Linko 2011, 66.) Tietokirjallisuuden julkisuutta tutkivan Maaria Lingon (2011, 73) mukaan tietokirjallisuuden asema sanomalehdissä on heikentynyt jonkin verran. Tietokirjallisuuteen kohdistuu kuitenkin paljon julkisuutta: kirja-arvioiden tila on kaventunut, mutta juttutyyppejen kirjo on laajentunut (mts. 73).

Kaiken kaikkiaan käännöstutkijoiden ja muiden tutkijoiden vaatimukset käännöskritiikille vaihtelevat suuresti. Myös käytännössä käännökselle osoitetun palautteen muoto ja laatu vaihtelevat riippuen kriitikosta, kritiikin kohteesta ja monista muista asioista. Seuraavassa luvussa esittelen tutkimuksen aineiston ja tutkimusmenetelmän, jonka avulla selvitän, minkälaista suomennettuun tietokirjallisuuteen kohdistuvaa käännöskritiikkiä tutkimusaineistossani on havaittavissa.

4 Aineisto ja menetelmä

4.1 Aineisto

Käytän tutkimusaineistonani Tieteellisten seurain valtuuskunnan julkaisemaa *Tieteessä tapahtuu* -lehteä. Lehdessä julkaistaan yleistajuisia tiedeartikkeleita ja keskustellaan tiedepolitiikasta ja tieteestä (Tieteellisten seurain valtuuskunta 2017a). Lehti ilmestyy kuusi kertaa vuodessa painettuna ja verkossa. *Tieteessä tapahtuu* -lehden painos on 6 500–7 500 kappaletta ja ”se leviää laajasti suomalaisen tiedeyhteisöön” (Tieteellisten seurain valtuuskunta 2017b). Lehden jokaisessa numerossa on mukana kirjallisuuskatsaus, jossa arvioidaan tietokirjallisuutta, niin alkuteoksia kuin käännöksiäkin. Kuten edellisissä luvuissa käy ilmi, myös Paloposki ja Riikonen (2013) tarkastelivat saman lehden vanhempia vuosikertoja tutkiessaan nykyaikaista suomennettuun tietokirjallisuuteen kohdistuvaa kritiikkiä. Tähänkin tutkimukseen on valikoitu julkaisun kolme viimeisintä kokonaista vuosikertaa, koska tarkoituksena on keskittyä tietokirjallisuuskritiikin tähänhetkiseen tilaan.

Suurin osa lehdessä julkaistuista kirja-arvosteluista käsittelee kirjoja, jotka kriitikko on lukenut niiden alkukielellä. Poimin lehdistä tutkimukseeni suomennoskirjallisuutta käsittelevät arvostelut, mikä rajaa arvostelujen määrää huomattavasti. Vuosikerrassa 33 (2015) julkaistiin 57 kirja-arvostelua, joista 6 käsittelee suomennettuja teoksia. Vuosikerrassa 34 (2016) julkaistiin 52 kirja-arvostelua, joista 9 käsittelee suomennettuja teoksia. Vuosikerrassa 35 (2017) julkaistiin 49 kirja-arvostelua, joista 4 käsittelee suomennettuja teoksia. Yhteensä tutkittavia kirja-arvosteluja on siis 19. Arvostelujen tiedot on listattu tutkielman lähdeluettelossa.

Tieteessä tapahtuu -lehti soveltuu tutkimukseni aineistoksi, koska siinä arvostellaan laajasti tietokirjallisuutta. Tutkittaviin arvosteluihin sisältyy monipuolisesti melko yleistajuisia tietokirjallisuutta. Arvostelut vaikuttavat pääsääntöisesti olevan kattavampia kuin päivälehdissä ja muissa yleislehdissä. Niiden näkökulma on yleensä myös asiantuntijamaisempi, osittain varmaan sen vuoksi, että kirjojen arvostelijat ovat monesti käsiteltävän aiheen asiantuntijoita. Kirjoittajien joukossa on muun muassa arvosteltavan kirjan tieteenalan tutkijoita ja myös suomentajia. Arvosteluissa myös usein kiinnitetään huomiota käännoistyöhön ja sen onnistumiseen sekä kääntäjään, joten aineistossa on paljon kiinnostavaa tutkittavaa kääntämisen kannalta.

4.2 Menetelmä

Tutkimusmenetelmäni on kaksivaiheinen ja perustuu laadulliseen teoriaohjaavaan sisällönanalyysiin. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, joka eroaa esimerkiksi diskurssianalyysista siten, että sisällönanalyysissa etsitään tekstistä merkityksiä, kun taas diskurssianalyysissa tutkitaan sitä, miten tekstissä tuotetaan näitä merkityksiä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 104). Laadullisessa sisällönanalyysissa kuvataan dokumenttien sisältöä sanallisesti selkeällä tavalla (mts. 106). Sisällönanalyysi on menetelmä, jonka avulla dokumentteja voi analysoida objektiivisella ja systemaattisella tavalla. Tällä menetelmällä aineisto järjestetään selkeäksi kokonaisuudeksi, josta voi tehdä luotettavia johtopäätöksiä. Tutkittavasta ilmiöstä siis pyritään luomaan kuvaus tiivistetyssä ja selkeämmässä muodossa. (Mts. 103.) Tässä tutkimuksessa luokittelu nostaa esiin aineistossa esiintyviä yhteneviä teemoja. Tarkoitukseni on siis laadullisen sisällönanalyysin avulla järjestää aineisto selkeäksi kokonaisuudeksi, josta voi vetää johtopäätöksiä tutkimaani ilmiöön liittyen ja kuvailla ilmiötä.

Laadullisen sisällönanalyysin voi jakaa kolmeen erilaiseen muotoon: aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen analyysiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95). Aineistolähtöisessä analyysissa luodaan teoreettinen kokonaisuus perustuen tutkimusaineistoon. Analyysiyksiköt eivät ole etukäteen harkittuja ja aikaisemman tiedon ei pitäisi vaikuttaa analyysin toteuttamiseen tai lopputulokseen. Kuitenkin aineistolähtöinen tutkimus on vaikea toteuttaa jo senkin vuoksi, että teorian merkitsevä asema tutkimuksessa on yleisesti hyväksytty ajatus. Ei ole olemassa täysin objektiivisia havaintoja vaan tutkija määrittelee muun muassa tutkimusasetelman ja -menetelmän sekä käytettävät käsitteet, jotka osaltaan vaikuttavat tuloksiin. (Mts. 95–96.)

Aineistolähtöisen analyysin ongelmia voi ratkaista teoriaohjaavalla analyysilla. Siinä on selkeitä kytköksiä teoriaan, mutta se ei kuitenkaan pohjautu suoraan teoriaan. Teoria voi toimia apuna analyysissa. Teoriaohjaavassa analyysissa aikaisempi tieto siis ohjaa analyysia, vaikka analyysiyksiköt valitaan aineistosta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96.) Teorialähtöinen analyysi taas perustuu tiettyyn teoriaan, malliin tai ajattelutapaan. Malli määrittelee tutkimuksessa kiinnostavat käsitteet ja tutkittava ilmiö siis määritellään aiemman tiedon mukaisesti. Analyysia ohjaa viitekehys, joka on rakennettu aikaisemman tiedon perusteella. (Mts. 97.) Tämä analyysitapa ei ole aineiston kannalta yhtä joustava kuin teoriaohjaava tai aineistolähtöinen analyysi.

Tutkimusaineistoni määrä on määritelty siten, että 19 arvostelua riittää tuomaan esiin sen teoreettisen perusmallin, joka tutkimuskohteessa on havaittavissa (vrt. Tuomi & Sarajärvi 2009, 87). Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (mts. 87) mukaan aiempien tutkimusten perusteella aineisto kylläännyy noin 15 aineistokappaleen kohdalla, vaikka tässä on jonkin verran vaihtelua. Tässä aineistomäärässä esiin pitäisi tulla kaikki oleellinen (mts. 87). Tutkin *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä viime aikoina ilmestynyttä käänöskritiikkiä ja aineistoni koostuu juuri siitä. Tätä enempää aineistoa ei ole mielekästä tuoda tutkimukseen, sillä enempi aineisto ei välttämättä tuota tutkimusongelman kannalta uutta tietoa vaan alkaa pikemminkin toistaa itseään (mts. 87). Laadullinen tutkimus ei pyri tilastollisiin yleistyksiin vaan kuvaamaan tai ymmärtämään jotakin ilmiötä (mts. 85). En siis etsi tässä tutkimuksessa niinkään määrällisiä suuntauksia vaan tarkoitus on kuvailla rajattua ilmiötä rajatulla aineistolla.

Margrit Schreierin (2012, 7) mukaan laadullinen sisällönanalyysi on menetelmänä joustava ja siinä käytettyjä luokkia voi muokata todellisuutta vastaaviksi ja aineiston mukaiseksi. Schreierin (mts. 7) mukaan muiden tutkijoiden määrittämien luokkien käyttäminen sellaisenaan ei tuota tyydyttäviä tuloksia. Sen vuoksi otan aineiston huomioon luokittelussa. Kun luokittelu tehdään aineiston perusteella, ei etukäteen ole tietoa siitä, montako luokkaa syntyy. Luokkien pitäisi kuitenkin tiivistää aineistoa, joten kymmenien luokkien synnyttäminen ei ehkä ole kannattavaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 89.)

Aineiston teemoittamisessa etsitään tekstistä sen olennaisimmat asiat pelkistämällä aineistoa. Teemat auttavat tavoittamaan tekstin merkitysten ytimen ja ne liittyvät siis tekstin sisältöön eivätkä niinkään yksittäisiin kohtiin. (Moilanen & Rähä 2007, 55.) Schreierin (2012, 89) mukaan luokittelurunko muodostetaan yleensä sekä valmiisiin käsitteisiin että aineiston tarkasteluun perustuen. Ensin luodaan pääluokkia sen perusteella, mitä aiheesta ja aineistosta tiedetään ja sitten aineistoa tutkimalla poimitaan luokitteluun alaluokkia, eli tutkitaan, mitä näistä aiemmin määritellyistä aiheista sanotaan aineistossa (mts. 89).

Menetelmän ensimmäisessä vaiheessa hyödynnän aiemmin muodostettua luokittelutapaa, jota muokkaan hieman aineistooni sopivaksi. Toisessa vaiheessa luon tähän aineistoon soveltuvan luokituksen, joka perustuu sekä aiheeseen liittyvään teoriaan, jota on käsitelty tämän tutkielman teorialuvuissa, että tutkimusaineiston sisältöihin. Luokittelen tutkimusaineiston arvosteluissa esiintyvää kritiikkiä ja tuon analyysiosiossa esiin tekstiesimerkkejä. Luokittelu auttaa analyysissa vertailemaan tekstien sisältöä ja muodostamaan aiheesta kokonaiskuvan. Seuraavaksi kuvaan tarkemmin, miten menetelmäni käytännössä toimii.

4.2.1 Menetelmän ensimmäinen vaihe

Menetelmän ensimmäisessä vaiheessa tutkin, kuinka laajasti käännoästä, kääntämistä ja kääntäjää käsitellään arvosteluissa. Huomioin arvosteluista ainoastaan katkelmat, joissa eksplisiittisesti käsitellään kääntämistä, sillä tämän tutkimuksen kannalta nimenomaan kääntämisenäkökulma on kiinnostavaa. Ensimmäisessä vaiheessa hyödynnän Gullinin (2002) käännöskritiikin luokitteluun tarkoitettua luokittelua. Luokittelu soveltuu käännösarvostelujen tutkimiseen ja monilta osin tämänkin tutkimuksen aineistoon. Samaa luokittelua on käyttänyt esimerkiksi Meri Korhonen (2011) pro gradussaan tutkiessaan käännösten näkyvyyttä kirjallisuuskritiikissä. Korhonen (2011) käytti siis kokonaisuudessaan Gullinin (2002, 173–174) malliin perustuvaa luokittelua, jossa arviot on jaettu seitsemään ryhmään:

- x. kääntäjän nimeä ei mainita ollenkaan
 - I. kääntäjän nimi mainitaan vain teostiedoissa
 - II. käännöksen kielen kommentoinnista jää mielikuva, että alkuperäisteoksen tekijä on kirjoittanut suoraan käännöksen kielellä
 - III. leipätekstissä mainitaan, että kyseessä on käännös, mutta käännöstyötä ei sinänsä arvioida
 - IV. käännöstyötä arvioidaan parilla sanalla, mutta arviointia ei perustella
 - V. käännöstyötä arvioidaan tarkemmin kuin ryhmässä IV ja kriitikko perustelee väitteensä. Ryhmään kuuluvat myös arvostelut, joissa kriitikko esittää mielipiteensä käännöksestä varauksella (käännös *vaikuttaa* uskolliselta lähdetekstille)
 - VI. kääntäjän suoritusta kommentoidaan perusteellisesti, kriitikko pohtii kääntämisen luonnetta ja esimerkiksi kääntäjän työhön vaikuttavia olosuhteita.
- (Korhonen 2011, 31–32.)

Korhonen (2011, 47) kommentoi mallin olevan ongelmallinen, koska luokkien rajat ovat häilyvät: esimerkiksi kääntäjän työtä arvostellaan eksplisiittisesti tekstissä, mutta samalla käännöksen kieltä arvioidaan niin kuin luettaisiin alkuperäisteosta. Silloin arvostelu sopii useampaan luokkaan. Voi olla myös vaikeaa tehdä jakoa esimerkiksi luokkien V ja VI välille (mts. 48). Tämänkään tutkimuksen aineistoa ei voi suoraan jakaa luokittelun mukaisesti Korhosenkin mainitsemien syiden vuoksi. Voidakseni jakaa tekstit eri luokkiin muokkaan siis luokittelua paremmin aineistooni sopivaksi.

Ensinnäkin luokat x ja I koskevat kääntäjän nimen mainitsemista. Käännöästä voidaan kuitenkin arvioida tekstissä, vaikkei kääntäjän nimeä mainittaisikaan. II-luokan suhteen ongelma on siinä, että käännöstyön onnistumista voidaan arvioida laajemminkin, mutta silti kommentoida käännöästä ikään kuin kirjailija olisi kirjoittanut sen itse kohdekielellä. Nämä määritelmät eivät siis erottele tekstejä eri luokkiin vaan luovat päällekkäisyyksiä. Jätän siis nämä kolme luokkaa

pääloukkien ulkopuolelle, jolloin luokittelu keskittyy luokkien III–VI mukaisesti käännöstyön arvioimisen laajuuteen ja perusteellisuuteen.

Luokittelun selkeyttämiseksi tarkennan luokkien kriteerejä. Luokassa III arvostelujen leipätekstissä tuodaan esiin kyseessä olevan käännös, mutta käännöstä ei itsessään millään tavalla arvoteta. Tällaiseen luokkaan sopivat esimerkiksi tekstit, joissa mainitaan käännöksen ”ilmestyneen” jonain ajankohtana. Luokkaan IV sopivat arvostelut, joissa käännöstä arvotetaan tosiaan parilla sanalla, mutta arvottamiselle ei anneta tarkempia perusteluja. Tällaisessa arvostelussa voidaan esimerkiksi ohimennen todeta käännöksen olevan sujuva. Luokkaan V kuuluvat pitemmät käännöksen arvostelut, joissa käännöstä arvotetaan ja arvottamisen kriteerejäkin tuodaan esille tarkempien perustelujen muodossa. Luokkaan VI osuvat tätäkin laajemmat arvioinnit, joissa käännöstyötä arvotetaan, arvottaminen perustellaan ja käännöstä esimerkiksi verrataan toisiin käännöksiin. Tällaisissa arvosteluissa kääntäminen on keskeinen osa koko arvostelun näkökulmaa.

Palaan vielä luokkien X–II sisältöihin, koska ne ovat tutkimuksen kannalta tärkeitä. Kääntäjän nimen mainitseminen ja käännöstyön arviointi ikään kuin alkuperäisteoksen tekijä olisi kirjoittanut sen ovat kuitenkin seikkoja, jotka nousevat Gullinin luokittelun lisäksi esiin myös kääntäjien kannanotoissa ja aiheeseen liittyvässä teoriassa (esim. Laakso-Tammisto 2012, 23; Vanderschelden 2000, 283). Tämä on mielenkiintoista myös tutkimuskysymyksen kannalta, joten huomioin myös sen arvosteluissa. Tämän lisäksi Nyqvist (2015, 21) mainitsee sillä olevan merkitystä, missä vaiheessa arvostelua kääntäjän työn laatua käsitellään, joten huomioin myös sen menetelmän ensimmäisessä vaiheessa. Tämä kaikki kertoo myös jotakin kääntäjän ja kääntämisen näkyvyydestä, joten se on aiheen kannalta tärkeää. Menetelmän ensimmäinen vaihe siis selvittää erityisesti kääntäjän ja käännöksen näkyvyyttä ja sitä, miten laajasti kääntämistä käsitellään arvosteluissa. Menetelmän toisessa vaiheessa keskityn enemmän arvostelujen sisältöihin ja luokittelun sisältöjä teemoittain.

4.2.2 Menetelmän toinen vaihe

Tutkimusmenetelmän toisessa vaiheessa teemoittelen arvostelujen sisältöjä. Käytän luokittelun perustana teorialuvuissa käsiteltyä tietokirjallisuuteen ja käännöskritiikkiin liittyvää teoriaa. Huomioin myös luokkien muodostamisessa tutkimusaineistossa esiintyvät sisällöt, jotka tarkentavat teoriaan perustuvia pääloukkia ja muodostuvat analyysin edetessä. Otan huomioon tässäkin menetelmän vaiheessa arvosteluista ainoastaan katkelmat, joissa eksplisiittisesti

käsitellään kääntämistä. Kerron seuraavaksi lyhyesti, minkälaisia teemoja aineistosta ja teoriasta rakentuu.

Teemoittelun pääluokat perustuvat siis aiempaan teoriaan, jota on tämän tutkielman teorialuvuissa käsitelty. Kuten ensimmäisessä teorialuvussa todettiin, kääntäjällä on tietokirjallisuutta kääntäessä useita vastuita ja tekstilajikohtaisia vaatimuksia käännöstyöhön liittyen. Tarkastelen analyysissa, miten näitä vastuita ja tekstilajikohtaisia vaatimuksia käsitellään arvosteluissa. Esimerkiksi Losman (1998, 50) mainitsee tietokirjallisuuden kääntäjän vastuun kirjoittajaa, sisältöä ja lukijaa kohtaan sekä Vanderscheldenkin (2000, 280) uskollisuuden lähtötekstiä ja kirjoittajaa kohtaan sekä toisaalta kohdekieltä ja lukijaa kohtaan. Nämä rinnastuvat Chestermanin (2000, 77) mainitsemaan kolmeen käännöksen tarkastelutasoon käännöskritiikissä: käännöksen suhde lähtötekstiin, kohdekieleen ja lukijaan. Arvostelussa lähtötekstinäkökulmassa olennaista on esimerkiksi tekstien vertaaminen keskenään ja vastaavuuden määrittäminen. Kohdekielinäkökulmassa olennaista on tekstin kielen arvioiminen esimerkiksi sujuvuuden tai käännöskielisyyden kannalta tai kohdekielen normien ja tekstityypin normien kannalta. Lukijanäkökulmassa voidaan huomioida lukija ja arvioida käännösefektien välittymistä. Nämä suhteet tulevat esiin arvosteluissa, joten niillä on luokkansa analyysin tuloksissa. Käännöksen suhdetta kääntäjän tavoitteisiin taas on vaikeaa arvioida, kun kriitikko näkee vain lopputuloksen, joten se ei erityisesti välity arvosteluistakaan.

Tietokirjallisuuden kritiikissä tulevat esiin myös esimerkiksi Leikolan (2013, 429) mainitsemat käännökseen toivotut korjaukset, selvennykset ja parannukset sekä asiasisällön välittäminen yleensä. Tieteellinen tarkkuus tulee myös esiin termistön tasolla (Riikonen 2000, 56). Nämä ovat tekstilajikohtaisia vaatimuksia, jotka ovat läsnä myös arvosteluissa. Teoriaosuudessa käsittelin myös kääntäjän asiantuntijuutta tietokirjallisuutta suomentaessa niin kielen kuin tiedonalankin suhteen. Esimerkiksi Paloposki (2011, 54) ja Englund Dimitrova (2005, 1) kirjoittavat, että kääntäjän olisi tunnettava kielten lisäksi tiedonala syvällisesti. Jääskeläisen (2006, 240) mukaan tietokirjallisuuden suomentajaksi sopii hyvin aiheen asiantuntija. Tällaisten kannanottojen perusteella kääntäjän asiantuntemusta ja toimintaa käännöstyössä voidaan pitää tietokirjallisuuden suomentamisessa olennaisena ja tämäkin seikka tulee arvosteluissa esiin.

Kääntäjän lisäksi tietokirjallisuuden suomentamisprosessissa on mukana monia muitakin toimijoita, kuten akateemisia asiantuntijalukijoita ja kustannustoimittajia (Mäntynen 2012, 387). Myös toimitustyöhön osallistuneille osoitetaan kommentteja (Paloposki & Riikonen

2013, 615) ja käännös onkin eri toimijoiden neuvottelujen lopputulos (Englund Dimitrova 2005, 9; Mäntynen 2012, 383). Tämä näkyy myös arvosteluissa. Lisäksi Stöckell (2007, 455–456) nostaa osaksi hyvää käännöskritiikkiä kääntäjän muun tuotannon ja teoksen käännöshistorian käsittelyn, mikä tulee myös esiin aineistossa. Myös käännöksen merkityksen ja vaikutuksen kuvaaminen on osa käännösarvosteluja, kuten esimerkiksi Paloposki ja Riikonen (2013) huomasivat, mikä näkyy myös tämän tutkimuksen aineistossa.

Näin ollen analyysini toinen osa jakautuu tutkimusaineistossa esiintyvien teemojen mukaisesti seuraaviin osiin: käännöksen suhde lähtötekstiin, käännöksen suhde kohdekieleen, käännöksen suhde lukijaan, käännöksen merkitys ja käännöshistoria sekä kääntäjän ja muiden toimijoiden toiminta. Seuraavassa luvussa käyn läpi analyysin keskeisiä tuloksia.

5 Analyysin tulokset

Tässä luvussa käsittelen sitä, millä laajuudella ja kuinka tarkasti käännöksiä käsitellään tutkimusaineistossa sekä sitä, mitä asioita kääntämisestä nousee esiin arvosteluissa. Nostan luokittelun ohella esiin aineistoesimerkkejä. Tutkimusaineisto koostuu siis 19:stä suomennettua tietokirjallisuutta käsittelevästä arvostelusta, joiden tiedot on listattu lähdeluettelossa. Ensiksi käyn läpi menetelmän ensimmäisen vaiheen tulokset, jotka perustuvat Gullinin (2002) malliin. Sen jälkeen käsittelen menetelmän toisen vaiheen teemoittelun tulokset. Enemmän pohdintaa tuloksista on luettavissa tutkielman Päätelmät-luvussa.

5.1 Kääntämisen näkyvyys

Jokaisessa tutkimusaineistoon kuuluvassa arvostelussa käy jollain tapaa ilmi, että arvosteltava teos on suomennos. Kuitenkin kääntämisen käsittelyn laajuudessa ja arvostelemisen kriteereissä on eroavaisuuksia. Alla on koottuna taulukkoon (ks. Taulukko 1) arvostelujen jakautuminen analyysin ensimmäisen vaiheen luokkiin.

Taulukko 1: Arvostelujen sijoittuminen luokkiin

Luokka	Määrä	Arvostelu
III. leipätekstissä mainitaan, että kyseessä on käänнос, mutta käänностyötä ei sinänsä arvioida.	1	Wahlstedt 2015
IV. käännostíyötä arvioidaan parilla sanalla, mutta arviointia ei perustella.	7	Heino 2017 Heinonen 2017 Järvelä 2015 Kleemola 2016 Leppälahti 2017a Tammisalo 2016 Wahlstedt 2016
V. käännostíyötä arvioidaan tarkemmin kuin ryhmässä IV ja kriitikko perustelee väitteensä. Ryhmään kuuluvat myös arvostelut, joissa kriitikko esittää mielipiteensä käännöksestä varauksella (käänнос <i>vaikuttaa</i> uskolliselta lähdetekstile).	8	Leppälahti 2017b Lång 2015 Markkanen 2016

		Portin 2016a Portin 2016b Räsänen 2015 Saarikoski 2016 Tenkanen 2016
VI. kääntäjän suoritusta kommentoidaan perusteellisesti, kriitikko pohtii kääntämisen luonnetta ja esimerkiksi kääntäjän työhön vaikuttavia olosuhteita.	3	Lång 2016 Puro 2015 Saarti 2015

Käsittelen tätä jakoa hieman tarkemmin seuraavissa alaluvuissa. Kerron tarkemmin arvostelujen sisällöstä ja nostan esiin joitakin aineistoesimerkkejä, joissa eri luokkien piirteet tulevat esiin.

5.1.1 Käännöstyötä ei arvioida

Luokan III arvosteluissa käy ilmi, että käsiteltävä teos on suomennos, mutta itse käännöstyötä ei käsitellä. Tällaiseen luokkaan sopivat esimerkiksi tekstit, joissa mainitaan käännöksen ”ilmestyneen” jonain ajankohtana. Yleensä kirjan luonne suomennoksena tulee esiin jo teostiedoissa, joissa lukee suomentajan nimi. Teoksen asema käännöksenä voidaan tuoda myös arvostelun leipätekstissä esiin kuitenkin arvostelematta varsinaisesti käännöstyötä. Tutkimusaineistossani ainoastaan yksi arvostelu sopii selkeästi tähän luokkaan. Tässä Pekka Wahlstedtin (2015) arvostelussa tekstistä käy ilmi ikään kuin sivumennen mainittuna, että kyseessä on suomennos, mutta käännöstyötä itsessään ei arvioida:

(1) Yhdysvaltalainen sosiologi C. Wright Mills (1916–62) kirjoitti teoksensa Sosiologinen mielikuvitus jo vuonna 1959. Kirja käännettiin suomeksi vuonna 1982, mutta nyt se on julkaistu uudestaan Juha Suorannan pienellä C. Wright Millsin elämäntyötä esittelevällä luvulla varustettuna. Uusintapainoksen syynä on, että edellinen painos on jo aikoja sitten myyty loppuun. Wahlstedt 2015.)

Tässä katkelmassa mainitaan vain, että kirja on uudelleenpainos vuoden 1982 suomennoksesta ja siihen on lisätty yksi luku. Uusintapainosta perustellaan edellisen painoksen loppuunmyynnillä, mutta suomennoksen merkitystä ei muuten tuoda esiin eikä suomennoksen onnistumista arvioida tai kääntämistä käsitellä muutenkaan enempää.

5.1.2 Käännöstyötä arvioidaan parilla sanalla

Luokan IV arvosteluissa käänntöstyötä arvioidaan lyhyesti ilman perusteluita. Luokkaan IV sopivat arvostelut, joissa käänntöstä siis arvotetaan parilla sanalla, mutta arvottamiselle ei anneta tarkempia perusteluita. Tällaisessa arvostelussa voidaan esimerkiksi ohimennen todeta käänntöksen olevan sujuva tai mielenkiintoista luettavaa. Tutkimusaineistossani seitsemän arvostelua sopii tähän luokkaan. Esimerkiksi seuraavassa katkelmassa tulee esiin suomennoksen sujuvuus:

(2) Kirjan vanhanaikaisuus unohtuu nopeasti, koska Smith on perusteellinen ja tarkkanäköinen, mutta myös jouhevan uuden suomennoksen vuoksi. (Tammisalo 2016.)

Tässä esimerkissä suomennoksen todetaan ohimennen olevan jouheva, mutta tätä arviota ei perustella sen tarkemmin eikä käänntöstä laatua käsitellä sen enempää. Suomennoksen jouhevuudelle ei ole miellelyhtymien lisäksi muita tarkempia perusteita, jotka kertoisivat, mikä itse asiassa suomennoksesta tekee sujuvan. Tämän luokan arviot käänntöksestä ovat esimerkin kaltaisia, lyhyitä ja niissä toistuu suomennoksen sujuvuus keskeisenä arviona, mutta ilman perusteluita.

5.1.3 Käänntöstyötä arvioidaan tarkemmin

Luokan V arvosteluissa käänntöstyötä arvioidaan tarkemmin kuin edellisessä ryhmässä, arviot perustellaan jotenkin ja arvottamisen kriteerejä tuodaan esiin. Tutkimusaineistossani kahdeksan arvostelua sopii tähän luokkaan. Tällaisessa arviossa käänntökselle voidaan varata muutaman sanan sijaan jopa kokonainen kappale ja tekstissä tuodaan esiin joitakin perusteluita sille, miksi käänntös on kriitikon mielestä onnistunut tai epäonnistunut. Seuraava esimerkki on tämän luokan tarkemmasta päästä ja siinä arvioidaan käänntöstyön onnistumista etenkin kohdekielen normien noudattamisen ja sanavalintojen suhteen:

(3) Kiehtovuudesta ja runsaasta annistaan huolimatta kirjaa ei voi lukea yhdeltä istumalta. Keskinertainen suomennos toistaa monin paikoin englanninkielisiä lauserakenteita, rektioita ja välimerkkikäytänteitä. Muutamat virkkeet on luettava monta kertaa, ennen kuin niistä saa tolkkua: ”Kopernikuksen ajattelun yhdistäminen antiikin ajatukseen Pythagoraan keskustuleen perustuvasta kosmologiasta merkitsi muutakin kuin vanhan heliosentrisen mallin torjumista.” Jotkin käänntösratkaisut ovat virheellisiä: ”määriä” po. suureita, ”teknisesti” po. muodollisesti, ”ministeri” po. pastori, ”Tierra del Fuego” po. Tulimaa jne. Sana discussion on suomennettu aina ”keskusteluksi”, vaikka monissa kohdissa kyse on pohdiskelusta tai käsittelemisestä. Tieteellinen artikkelikokoelma olisi edellyttänyt huolellisempaa toimitustyötä. (Lång 2015.)

Tässä esimerkissä siis suomennos arvioidaan keskinkertaiseksi ja arvion perusteita tuodaan esiin esimerkein, jotka konkretisoivat kriitikon ongelmallisina pitämiä virkeitä ja sanavalintoja. Toisin kuin edellisen luokan arvosteluissa, tämän luokan arvosteluissa näkyy tietokirjallisuuden kääntämisen erityispiirteitä tiedon välittämisen kannalta niin ymmärrettävän

kielen kuin sanastonkin suhteen: ”Tieteellinen artikkelikokoelma olisi edellyttänyt huolellisempaa toimitustyötä.” Kriitikon esiin nostamat ongelmat tekstissä eivät tue tekstilajia, jonka pitäisi jakaa tietoa ja olla ymmärrettävää, minkä vuoksi suomennosta siis arvostellaan keskinkertaiseksi. Tekstilajikohtaiset erityispiirteet tulevat esiin muissakin tähän luokkaan sopivissa arvosteluissa. Esimerkissä (4) arvioidaan käännöksen onnistumista ja tuodaan esiin kääntäjän ammattitaitoa ja kääntämisen ulkopuolista työtä:

(4) Suomennos on erinomainen. Mitä muuta voisikaan odottaa, kun asialla on sellainen erittäin kokenut konkari kuin Anto Leikola, jolla on hyvin monipuolinen kielitaito ja tieteen historian tuntemus. Kaiken lisäksi hän on peruskoulutukseltaan biologi. Suomentaja on myös liittänyt tekstiin monia asiantuntevia ja hyödyllisiä selventäviä huomautuksia. (Portin 2016a.)

Useammassa tähän luokkaan sopivassa arvostelussa tuodaan tällä tavoin esiin kääntäjän ammattitaito, jota voidaan perustella kokemuksella, sekä muuta kääntämisen ulkopuolista toimintaa. Varsinkin selventävät huomautukset ja lisätiedot suomenkielisille lukijoille tukevat tekstin funktiota tiedon jakamisessa ja niitä tuodaan arvosteluissa esiin. Tämän luokan arvosteluissa käännökseen kohdistuvien arvioiden laajuus vaihtelee, mutta yhteistä niille on arvottamisen perustelu.

5.1.4 Kääntäjän suoritusta kommentoidaan perusteellisesti

Luokan VI arvosteluissa käännöstyötä arvioidaan perusteellisemmin kuin muissa luokissa. Arvioimisen yhteydessä voidaan myös esimerkiksi pohtia kääntämisen luonnetta, käännöksen merkitystä ja kääntäjän työolosuhteita. Tällaisissa arvosteluissa kääntäminen on keskeinen osa koko arvostelun näkökulmaa. Tutkimusaineistoni joukossa on kolme arvostelua, joissa käännöstä ja kääntäjän suoritusta kommentoidaan perusteellisesti ja niissä arvotetaan käännöstä perusteluiden tukemana. Näissä arvosteluissa kääntäminen nousee toimintana selkeästi esiin ja kriitikolla on teoksen suomentamiseen liittyen erityistä kommentoitavaa.

Kääntäminen voi nousta arvostelussa esiin esimerkiksi huonon laadun vuoksi. Markus Lång (2016) arvioi arvostelussaan teoksen suomennoksen olevan erityisen epäonnistunut. Käännös ja sen laatu tuodaan esiin jo arvostelun ensimmäisessä kappaleessa:

(5) Paitsi että kirjan suomennos on amatöörimäinen ja sekava, kirjassa tunnutaan hyökkäävän darwinilaista evoluutioteoriaa vastaan sellaisin perustein, jotka eivät liity juurikaan aiheeseen. (Lång 2016.)

Tässä arvostelussa käännöstyön laatu arvioidaan heti arvostelun alussa ja se värittää kokonaisuutta. Kriitikko tuo esiin perusteluita arviolle läpi arvostelun, eli näkyviin tulevat ne kriteerit, joiden perusteella suomennos leimataan ”amatöörimäiseksi ja sekavaksi”.

Perusteluiden tukemiseksi kriitikko antaa suomennoksesta lyhyitä esimerkkejä, kuten esimerkissä (6):

(6) Mielen ja kosmoksen pahin ongelma on heikkolaatuinen suomennos. Teksti vaikuttaa koneellisesti käännettyltä, ja se on täynnä käsittämättömiä virkkeitä: ”Projektillani on tuttu muoto toteuttaa joukko yhdessä mahdottomalta näyttäviä ehtoja” (s. 54). ”Luultavasti vastaus riippuisi mentaalisten organismien kelpoisuuden tekemiseksi riippuvaksi mielestä” (s. 105). (Lång 2016.)

Tässä arvostelussa kriitikko käyttää paljon tilaa käännöksen arvioimiseen. Arvioinnissa nousee siis esiin erityisesti sujumaton kohdekieli, josta nostetaan arvostelun paljon esimerkkejä konkretisoimaan arviota.

Långin (2016) arvostelussa arvosteluun kääntämisen näkökulman tuo kriitikon huonoksi kokema käännöslaatu. Jukka-Pekka Puron (2015) arvostelussa kääntäminen tuo mukaan hyvin erilaisen näkökulman. Kääntäminen tuodaan arvostelussa esiin tärkeänä ja haastavana työnä. Arvostelussa arvioidaan teoksen suomennosta monelta kannalta: suhteessa alkuteokseen, lukijaan ja kohdekieleen. Kääntäjää kiitellään esimerkiksi alkuteoksen hengen ja kirjoitustyylin saavuttamisesta:

(7) Ciceron *De Oratorella* ja Quintilianuksen *Institutio Oratoriella* on sama kääntäjä: Aulikki Vuola. Kummankin teoksen osalta Vuolaa on kiiteltävä siitä, että teosten alkuperäinen henki ja kirjoitustyyli on saavutettu ansiokkaasti. Näin etenkin *Puhujan kasvatuksen* yhteydessä. (Puro 2015.)

Alkuteoksen hengen lisäksi suomennos saa kiitosta kriitikon verratessa sitä englanninnokseen. Verratessaan suomennosta englanninnokseen kriitikko tuo arvostelussa esiin myös esimerkkejä näiden käännösten eroavaisuuksista ja perustelee niillä suomennoksen paremmuutta nykylukijalle, kuten esimerkissä (8):

(8) Kun on vuosien ajan tottunut käyttämään *Institutio Oratoriasta* englanninkielistä laitosta, viimeisimpänä Donald Russellin vuodelta 2002 olevaa Harvard University Pressin e-versiota, joitain vertailuja tulee väkisininkin tehtyä. Russellin käänös *Institutio Oratorian* III:n kirjan retoriikan alkuperää käsittelevän osion alusta on muotoiltu seuraavasti:

The question of the origin of rhetoric need not delay us long. For who can doubt that humanity, in the beginning, received from Nature herself, the gift of speech (this is surely the start of the whole thing), that practical need led to study and progress, and that finally method and exercise completed the work?

Vuolan suomennos (s. 188) samasta kohdasta on seuraava:

Kysymys retoriikan alkuperästä on nopeasti käsitelty: kaikille lienee selvää, että ihmiskunta sai puhekyvyn syntymälahjanaan (ja sehän on kai koko asian alkuperä), puheen hyödyllisyys taas sai ihmiset kiinnostumaan siitä ja kehittämään sitä, ja että puhekyky hiottiin sitten huippuunsa tietyllä menetelmällä ja harjoittelulla.

Olennaista ei ole, että Russell kysyy ja Vuola ei, vaan katse kohdistuu eri vertailupaikoissa käsitteisiin, jotka Russell nähdäkseeni abstrahoi ja Vuola puolestaan arkipäiväistä. Russellin käänös on käsitevalinnoiltaan juhlava, jopa ylevä, ja sellaisenaan samankaltainen kuin viime vuosina laajalti käytössä ollut John Shelby Watsonin käänös 1800-luvun puolivälistä. Watsonin

käännöksen suosio selittyy sillä, että se on ollut internetistä hypertekstiversiona vapaasti ladattavissa. (Puro 2015.)

Puron (2015) arvostelussa tuodaan siis monin tavoin esiin tämän historiallisen teoksen suomennoksen merkitystä ja siihen kohdistuvia arvioita perustellaan esimerkkien kanssa. Erityistä huomiota arvostelussa saa suomennoksen helppolukuisuus ja oikeakielisuus. Arvostelussa huomioidaan myös lukija ja käännösefektien välittyminen.

Tärkeän näkökulmaan arvosteluun voi tuoda myös teoksen käännöshistoria. Jarmo Saartin (2015) arvostelussa kirjoitetaan erityisesti teoksen käännöshistoriasta sekä kääntäjän toiminnasta. Arvostelussa tuodaan esiin teoksen suomennosten kehitystä ja verrataan teoksen eri suomennosversioita esimerkkien avulla. Käännöksen historia näkökulmana tulee esiin jo arvostelun alussa yleisemmällä tasolla:

(9) Mestari Laon pääteos on Daodejing, josta on erilaisia suomennoksia kymmenisen kappaletta. Mestari Kongin – ehkä paremmin tunnettuna myös Kungfutsena – pääteos Keskustelut (Lunyu) ilmestyy nyt toisena kokonaisuena käännöksenä. Edellisen teki Toivo Koskikallio vuonna 1958. Käsillä oleva suomennos jatkaa Jyrki Kallion vanhan Kiinan klassikoiden käännösten sarjaa ja samalla siirtää katseen Kiinan klassisen kirjallisuuden kaanonin alkuaikoihin. (Saarti 2015)

Arvostelussa siis huomioidaan se, että teoksesta on olemassa useita suomennoksia. Tekstiesimerkkien lisäksi kriitikko pohtii kääntäjän toimintaa ja tulkintaa tekstistä, mitkä näkyvät suoraan suomennoksessa, ja vertaa niitä edelliseen käännökseen:

(10) Koskikallion tulkinta pohjaa kommentaarien pohjalta tehtyyn tulkintaan, Kallio puolestaan tulkitsee tekstin suuremmin ohjeena hallitsijalle. (Saarti 2015.)

Tässä arvostelussa kääntäjän rooli teoksen kehityksessä tulee vahvasti esille ja arvostelussa käsitellään myös kääntäjän toimintaa suomennosprosessissa. Arvostelun teostietojen mukaan suomentaja Jyrki Kallio on lisäksi toimittanut kirjan, joten hänen roolinsa suomennoksen muotoutumisessa voi vaikuttaa heti suuremmalta kuin pelkän suomentajan. Kallion rooli on arvostelussa keskeinen – hänen nimensä ja toimintansa ovat läsnä läpi arvostelun, kuten myös edellisen suomennoksen kääntäjä, jonka työhön suomennosta verrataan. Arvostelun mukaan Kallio on tehnyt teoksen eteen paljon esimerkiksi teoksen rakenteen suhteen ja uusi suomennos nähdään tarkempana kuin edellinen. Kriitikko tuo arvostelussa myös esiin konkreettisia esimerkkejä suomennosversioiden eroavaisuuksista, joista lukija voi päätellä erojen ja tulkintojen olevan merkittäviä.

Kaiken kaikkiaan tähän luokkaan sopivissa arvosteluissa arvioidaan käännöstyötä perustelujen tukemana ja kääntäminen tuo lisäksi tekstiin keskeisen näkökulman. Kääntäminen voi nousta esiin eri syistä ja arvosteluissa painotetaankin erilaisia asioita ja jokseenkin vaihtelee,

minkälaisia asioita niissä käsitellään kääntämiseen liittyen ja miten. Tähän luokkaan kuuluvien arvostelujen sisältöjä käsitellään tarkemmin analyysin toisen vaiheen tuloksia käsittelevässä luvussa.

5.1.5 Kääntäjä vai kirjailija?

Gullinin (2002) luokittelumallissa yksi luokka sisältää arvostelut, joista jää mielikuva siitä, että alkuteoksen kirjoittaja olisi kirjoittanut käännöksen kohdekielellä. Käännöskirjan arvostelussa kriitikko voi siis kuvailla suomennoksen kieltä ikään kuin se olisi suoraan alkuteoksen kirjailijan kynästä tai vastaisi täysin hänen ilmaisuaan. Tämä näkyy myös useissa tutkimissani arvosteluissa, myös jossain määrin silloin kun käännöstä muuten käsitellään laajemmin. Esimerkiksi seuraavassa katkelmassa kuvaillaan suomennoksen kieltä ikään kuin kirjailijan ilmaisu näkyisi siinä:

(11) Kirjoittajana Levinin kieli on sujuvaa ja ilmaisu notkeaa. Kirjailija tyyllittelee ilmaisuilla, jotka ovat useimmiten värikkäitä ja eläviä, ja teksti rullaa vaivatta eteenpäin. (Tenkanen 2016.)

Kontekstista päätellen kriitikko käsittelee tässä katkelmassa suomennoksen kieltä. Tässä esimerkissä kuvataan siis pikemminkin suomentajan ja muiden suomennosprosessissa mukana olleiden henkilöiden ilmaisua, mutta käytännössä kiitokset annetaan kuitenkin alkuteoksen kirjoittajalle. Jos arvostelija siis haluaa viitata nimenomaan suomennoksen kieleen, tämä vaikuttaa kääntämisen näkökulmasta hieman epäloogiselta. Tällaista kielen arvostelua on jonkin verran havaittavissa tutkimusaineistossani ja välillä on myös epäselvää, viittaako kriitikko suomennoksen kieleen vai alkuteoksen kirjoittajan ajatuksiin tai kirjoitustapaan yleensä.

5.1.6 Kääntäjän nimi

Kääntäjän nimen esiin tuominen arvostelussa kertoo kääntäjän näkyvyydestä ja arvostuksesta tekijänä. Huomasin tutkimuksessani, että tutkimusaineistoni arvosteluissa kääntäjän nimi mainitaan yleensä sekä teostiedoissa että leipätekstissä. Tutkimusaineiston arvosteluissa toistuu sama kaava, jossa otsikon alla on teoksen tiedot, joista käy ilmi kirjoittajan, teoksen, suomentajan ja kustantajan nimet sekä julkaisuvuosi. Arvostelun kirjoittajan nimi on joko otsikon alla tai arvostelun lopussa vuosikerrasta riippuen. Teostiedoista on esimerkki kuvassa 1.

Ongelmana evoluution ja järjen suhde

■ MARKUS LÄNG

Thomas Nagel: *Mieli ja kosmos: Miksi materialistis-darwinistinen luontokäsitys on lähes varmasti epätosi*. Suomentanut Lauri Snellman. Basam Books 2014.

Kuva 1. Teostiedot

Joissakin teostiedoissa annetaan lisää tietoa kääntäjän toiminnasta ja muista rooleista, kuten toimittajuudesta. Esimerkiksi Saartin (2015) arvostelussa teostiedoissa käy heti ilmi kääntäjän rooli teoksen toimittajana:

(12) *Mestari Kongin keskustelut. Kungfutselaisuuden ydinolemus*. Suomentanut ja toimittanut Jyrki Kallio. Gaudeamus 2014. (Saarti 2015.)

Joissakin teostiedoissa taas tiedot kääntäjistä tai kääntäjistä on ilmoitettu epätarkasti. Esimerkiksi Merja Leppälahden (2017a) arvostelun teostiedoissa ei mainita kääntäjiä vaan ainoastaan toimittajat:

(13) *Naantalin luostarin kirja*. Toim. Mikko Kauko ja Marko Lamberg. SKS 2017. (Leppälahti 2017a.)

Leipätekstissä kuitenkin mainitaan Marko Lamberg, jota kuvataan tutkijaksi ja kääntäjäksi. Myös muiden kääntäjien työpanos tulee jossain määrin esille tekstissä, mutta he jäävät nimeämättä:

(14) [Naantalin luostarin kirjasta] on aikaisemmin suomennettu yksi teksti, luostarin yrtti- ja lääkekirja. Nyt julkaistu Naantalin luostarin kirja sisältää kaikki säilyneet tekstit varustettuina kunkin tekstin tutkija-kääntäjän johdannolla. (Leppälahti 2017a.)

Tässä suomennoksessa tärkeässä osassa ovat siis nimenomaan tutkija-kääntäjät, mutta heistä ei arvostelussa ole kuitenkaan saatavilla enempää tietoa. Myös Wahlstedtin (2015) arvostelussa teostiedot ovat kääntäjien osalta puutteelliset:

(15) C. Wright Mills: *Sosiologinen mielikuvitus*. Suomentanut Antti Karisto ym. Gaudeamus 2015. (Wahlstedt 2015.)

Teoksen suomentajista on mainittu vain yksi ja muut jäävät vaille huomiota. Käännöksestä ei ole kirjoitettu leipätekstissäkään paljoa, joten kääntäjät eivät tule arvostelussa esiin käytännössä ollenkaan.

Kaiken kaikkiaan tutkimissani arvosteluissa kääntäjän nimi kuitenkin mainitaan useimmissa leipäteksteissä: 12 arvostelussa kääntäjän nimi mainitaan leipätekstissä, 7 arvostelussa ei. Tarkemmin kääntämistä käsittelevät arvostelut todennäköisemmin myös mainitsevat kääntäjän nimen leipätekstissä. Jokaisen arvostelun leipätekstissä toisaalta mainitaan alkuteoksen kirjoittaja, toimittaja tai muu vastaava tekijä.

5.1.7 Missä kohtaa suomennoksesta kerrotaan

Kaikista tutkimusaineiston arvosteluista käy jossain vaiheessa ilmi, että kyseessä on käänös. Tieto löytyy yleensä teostiedoista kääntäjän nimen kera ja tutkimissani arvosteluissa tieto on myös leipäteksteissä. Teostietojen ulkopuolella kääntämisen käsittely voi sijoittua eri paikkoihin arvostelussa. Käännöksen käsittelyllä on tutkimusaineistossani tapana sijoittua arvostelujen viimeisiin kappaleisiin, joissa tilaa käytetään käänöstyön arvottamiseen ja sen onnistumisen kuvailuun, tai arvostelun alkuun, jolloin tätä seuraavan arvostelutekstin voi myös ymmärtää tukevan käänöksen arvottamista. Joissakin arvosteluteksteissä käänöstä käsitellään läpi koko arvostelun, jolloin käänöksen käsittely vaikuttaa olevan muutenkin laajempaa.

Joissakin arvosteluissa kääntäminen tulee esiin jo otsikossa. Tässä aineistossa näitä tapauksia on kolme: Merja Leppälahden (2017a) ”Armonlaakson tekstejä suomeksi”, Petter Portinin (2016a) ”Antoisa suomennos Darwin-klassikosta” ja Jukka-Pekka Puron (2015) ”Ansiokas suomennos roomalaisen retoriikan merkkiteksestä”. Puron (2015) arvostelussa kääntämistä käsitellään leipätekstissä oman alaotsikon ”Käänöksenä haastava työ” alla. Näissä arvosteluissa teoksen luonne käänöksenä tulee selkeästi esiin ja suomennoksen julkaisemista arvostetaan.

5.2 Arvostelujen sisältö

5.2.1 Käänöksen suhde lähtötekstiin

Käänöstieteellisestä näkökulmasta käänöksen suhde lähtötekstiin on olennainen. Tämä huomioidaan selkeästi joissakin tutkimusaineistoni arvosteluissa. Alkuteoksen ja käänöksen välillä voidaan vertailla esimerkiksi muodollista, semanttista tai pragmaattista vastaavuutta tai tekstityypin, tyylin ja tunnelman vastaavuutta. Joissakin arvosteluissa kriitikko vertaa suomennosta eksplisiittisesti alkuteokseen ja kiittelee riittävästä vastaavuudesta. Esimerkiksi

Puron (2015) arvostelussa kriitikko kiittelee suomentajaa siitä, että tämä on saavuttanut suomennoksessa teoksen alkuperäisen hengen ja kirjoitustyylin.

Teoksen hengen vastaavuuden lisäksi myös käännöksen ja lähtöteoksen funktiota voi verrata. Seuraavassa esimerkissä suomennoksen arvioidaan vanhentuneen julkaisuaikanaan alkuteokseen verrattuna:

(16) Vuonna 1960-syntyneen [sic], brittiläisen intialaistaustaisen Malikin alkuperäisteos *Multiculturalism and its Discontents: Rethinking Diversity after 9/11* ilmestyi jo vuonna 2013, joten se on jo suomeksi ilmestyessään osittain vanhentunut, onhan Euroopan siirtolaisuustilanne ja näin ollen myös monikulttuurisuuspolitiikasta käytävä keskustelu muuttunut radikaalisti parin viime vuoden aikana. (Heinonen 2017.)

Kirjaa ympäröivä konteksti on muuttunut ajan kuluessa, eikä käännös siis sen vuoksi ole niin ajankohtainen ja relevantti kuin alkuteos oli ilmestyessään. Samassa arvostelussa kriitikko kiinnittää huomiota asiaan, johon kääntäjä ei välttämättä suomennosprosessissa suuresti vaikuta, eli kirjan nimen käännökseen. Kriitikko ei koe suomennoksen nimen vastaavan alkuteoksen nimeä:

(17) Myös kirjan nimen suomennos ihmetyttää – se ei kovin hyvin kuvaa englanninkielistä nimeä, joka kytkee monikulttuurisuuden ongelmat juuri islamilaiseen terrorismiin, eikä niinkään yleiseen kulttuurien kirjoon. (Heinonen 2017.)

Arvioidessa käännöksen ja lähtötekstin suhdetta myös sanavalinnat ja termit voivat nousta esiin. Seuraavassa katkelmassa esitellään lähtötekstin ja kohdetekstin välillä esiintyvää yksittäistä sanavalintaan liittyvää virhettä, jonka kriitikko ei tunne kuvaavan lähtötekstissä käytetyn sanan merkitystä:

(18) Yksi seikka tosin pistää silmään: vaikka collaboration kääntyy suomeksi huonosti – useimmiten vain muotoon ”kollaboraatio” – ei suomentajan valitsema termi ”yhteenliittymä” mielestäni kuvaa hyvin ihmisten muodostamaa projektikonaisuutta. Kenties ”yhteisö” olisi toimivampi suomennos. (Tenkanen 2016.)

Tutkimusaineistoni suomennosta alkuteokseen vertaavissa arvosteluissa asioita siis tarkastellaan eri suunnilta. Esiin nostetaan niin sanavalinnat, käännöksen funktio kuin alkuteoksen kirjoitustyylikin. Kaiken kaikkiaan yllättävän harvassa tutkimusaineistooni kuuluvassa arvostelussa kuitenkaan varsinaisesti eksplisiittisesti verrataan kohdetekstiä lähtötekstiin. Käännöksen tarkkuutta ja vastaavuutta suhteessa lähtötekstiin ei usein kyseenalaisteta tai muutenkaan kommentoida.

5.2.2 Käännöksen suhde kohdekieleen

Käännöksen suhdetta kohdekieleen voi arvioida, vaikka ei olisikaan lukenut alkuteosta ja sen suhteen käännöksiä usein arvotetaankin tutkimusaineistoni arvosteluissa. Usein suomennoksen suhdetta kohdekieleen arvioidaan kielellisen sujuvuuden osalta ja sen perusteella, noudattaako teksti kohdekielen normeja ja sopiiko kieli tekstityyppiin. Sujuvuuden kriteeri toistuu arvosteluissa niin lyhyinä yleistasoisina arvioina kuin perustelujenkin kanssa, kuten esimerkissä (19):

(19) Osmo Pekosen käännös on täsmällinen ja sujuva. (Markkanen 2016.)

Kielellistä sujuvuutta voidaan tuoda esiin myös korostamalla suomen kielen normien noudattamista, kuten seuraavassa esimerkissä:

(20) Useita vaikeatajuisia filosofisia teoksia suomentanut Tapani Kilpeläinen on osannut saattaa Humeen sujuvan ja selkeän kielen suomalaiseen asuun. (Wahlstedt 2016.)

Vaikka käännöksen kieli koettaisiin yleisesti ottaen sujuvaksi, kriitikko voi kuitenkin nostaa suomennoksesta esiin joitakin yksittäisiä sujuvuutta ja muita kohdekielen normeja rikkovia kohtia. Esimerkiksi seuraavassa katkelmassa kriitikko kuvailee teosta huolitelluksi ja viimeistellyksi kokonaisuudeksi, mutta tuo sitten esiin huomaamiaan yksittäisiä virhekohtia suomennoksesta:

(21) Kokonaisuutena teos jättää miellyttävän huolitellun ja viimeistellyn vaikutelman: neljäsataasivuisesta järkäleestä sattui silmään ainoastaan muutama virhe, joka on välttänyt kustannustoimittajan silmän. Yhden kuvan kohdalla päivämäärämerkintä on jäänyt kääntämättä suomalaiseen muotoon, ja Robert Capan kuuluisan kuvan nimi oli suomennettu outoon, heikolta käännökseltä haiskahtavaan muotoon. (Kleemola 2016.)

Tässä katkelmassa kriitikko nostaa tekstistä esiin yhden selkeämmän virheen ja sen lisäksi arvostelee negatiivisesti taideteoksen suomennettua nimeä, koska se vaikuttaa heikolta käännökseltä. Arvostelussa nousevat esiin siis seikat, jotka rikkovat suomennoksen illuusiota ja kiinnittävät siten lukijan huomion. Myös seuraavassa esimerkissä arvostellaan suomennoksen kieltä paikoin käsittämättömäksi ja virkkeitä virheellisiksi, vaikka kerrontaa kuvataankin sujuvaksi ja tekstiä helppolukuiseksi:

(22) Luvut on jäsenelty selkeästi ja teksti on helppolukuista, eikä yli 500-sivuinen kirja tunnu raskaalta muuten kuin kädessä. Hutaistun käännöksen takia jotkut virkkeet tosin ovat käsittämättömiä tai virheellisiä, mutta tämä on vain pieni hidaste. Kerronta on sujuvaa, todennäköisyyden ja tilastotieteen käsitteet välittyvät hyvin. (Räsänen 2015.)

Tästä arvostelusta ei kuitenkaan käy ilmi, mistä ”hutaistu” vaikutelma käytännössä tulee eikä siinä kerrota esimerkkejä käsittämättömistä virkkeistä tai kuvailla näitä virheellisiä virkkeitä tarkemmin.

Långin (2016) arvostelussa käsitellään erityisen paljon suomennoksen huonoksi koettua laatua. Suomennoksen huono laatu johtuu kriitikon mukaan nimenomaan siitä, että suomentaja on kriitikon mielestä epäonnistunut tuottamaan sujuvaa ja ymmärrettävää suomen kieltä, mikä koetaan huomattavan huonoksi piirteeksi suomennoksessa. Arvostelussa tuodaan esiin paljon esimerkkejä suomennoksen kielen rakenteista. Nämä esimerkit havainnollistavat kriitikon huomioimia käsittämättömiä virkkeitä ja muita epäsujuvia kohtia suomennoksessa. Lång arvioi suomennoksen jo arvostelun alussa amatöörimäiseksi ja sekavaksi. Seuraavassa esimerkissä kriitikko perustelee arviotaan esimerkkien tukemana:

(23) *Mielen ja kosmoksen* pahin ongelma on heikkolaatuinen suomennos. Teksti vaikuttaa koneellisesti käännettyä, ja se on täynnä käsittämättömiä virkkeitä: ”Projektillani on tuttu muoto toteuttaa joukko yhdessä mahdottomalta näyttävistä ehtoja” (s. 54). ”Luultavasti vastaus riippuisi mentaalisten organismien kelpoisuuden tekemiseksi riippuvaksi mielestä” (s. 105). Suomennos on käytännössä hyödytön, koska lukija joutuu vähän väliä tarkistamaan alkuteoksesta, mitä kirjoittaja on oikeastaan tarkoittanut.

Arvostelussa tekstiä epäillään jopa koneellisesti käännetyksi, koska sen ei koeta noudattavan suomen kielen normeja tai sujuvuuden vaatimusta. Esiin nousee myös lähtökielen rakenteiden liiallinen seuraaminen ja monihahmotteisuus, jotka vaikeuttavat ymmärtämistä:

(24) Kirjan suomentaja ei ole kyennyt tuottamaan sujuvia, yksihahmotteisia suomenkielisiä lauseita, vaan hän on toistanut lähtötekstin rakenteita orjallisesti ja kirjaimellisesti. Käännös kärsii vierasvoittoisesta sanonnasta, monihahmotteisista rakenteista, häiritsevistä samasijaisuudesta ja välimerkkipirreistä. Englanninkielisten lauserakenteiden orjallinen jäljittely on johtanut kielenvastaisiin verbirakenteisiin ja lauseenvastikkeisiin (”argumentoi voivamme olettaa”). Kirjaimellinen ”täsmällisyys” ei johdakaan viestin sujuvaan välittymiseen vaan kääntyy tarkoittamaan vastaan.

Lisäksi kääntäjä on ihastunut pitkiin genetiiviketjuihin, joita on vaikea jäsentää, vaikka ne lukisi monta kertaa: ”humelaisen perinteen antirealistisen kannan moraalien” (s. 163), ”systemaattisen ja ristiriidattoman yleisten käytännöllisten ja moraalisten perusteiden ja periaatteiden löytämisen prosessin” (s. 174). Sivulla 83 lukija jää ihmettelemään, mikä on ”Wittgensteinin filosofian tehtävä”.

Suomennos kärsii kauttaaltaan substantiivitaudista, muun muassa siksi että kääntäjä toistaa alkutekstin nomini+infinitiivi-rakenteita eikä yritäkään korvata niitä suomenmyönteisillä ratkaisuilla: ”tavan yhdistää”, ”kyky havaita”, ”kyvystä havaita”, ”kyvystä selittää”, ”voimavarat selittää”, ”mahdollisuus yhdistyä”, ”mahdollisuutta muodostaa”, ”syy olla”, ”tavan sisällyttää”, ”kykyyn käsittää” et cetera ad nauseam. – Samat ongelmat vaivaavat myös ”kääntäjän esipuhetta”. (Lång 2016.)

Tässä arvostelussa suomennoksen huono laatu nimenomaan kohdekielen tasolla tuo keskeisen näkökulman tekstiin ja värittää teoksen arvostelua kokonaisuudessaan. Kriitikon arvio kirjasta on jyrkkyydessään vakuuttava, sillä kriitikko on tuonut arvosteluun paljon esimerkkejä ongelmakohtista, jotka ovat hänen mielestään kielenvastaisia, rikkovat kielioppia tai ovat muuten vaikeaselkoisia.

Kaiken kaikkiaan moni tutkimusaineistoni arvostelu käsittelee käännöksen suhdetta kohdekieleen. Tämä suhde tulee monesti esiin lyhyenä mainintana käännöksen sujuvuudesta. Joissakin arvosteluissa suhde tulee esiin myös pitempänä esimerkkien havainnollistamana analyysina käännöksen ongelmakohdista, jotka kriitikon mielestä tekevät suomennoksesta epäsujuvan.

5.2.3 Käännöksen suhde lukijaan

Suomennetussa tietokirjallisuudessa on sallittua ja jopa suotavaa opastaa lukijaa ja antaa lisätietoja tarvittaessa, mikä auttaa tiedon välittämisessä ja aiheen ymmärtämisessä. Käännöksessä tähän liittyy yleisesti ymmärrettävän ja helppolukuisen tekstin lisäksi lukijan auttaminen esimerkiksi tuomalla tekstin sisään selventäviä lisäyksiä tai vaikkapa kääntäjän huomautuksia tekstin oheen. Tämä näkyy myös arvosteluissa, joissa voidaan tuoda esiin kääntäjän tekstiin tuomia lisätietoja ja selvennyksiä, jotka ovat lukijan näkökulmasta hyödyllisiä tekstin ja aiheen ymmärtämisen kannalta. Useissa tutkimusaineistoni arvosteluissa suomentajaa kiitelläänkin lisätietojen antamisesta eri tavoin. Esimerkiksi seuraavassa katkelmassa tuodaan esiin suomenkieliselle lukijalle osoitettuja huomautuksia ja kääntäjän antamia lisätietoja, jotka löytyvät kirjan lopusta:

(25) Kirjan lopun huomautuksissa on myös Kilpeläisen selventäviä huomautuksia ja lisätietoja suomenkielisille lukijoille. (Leppälahti 2017b.)

Seuraavasta katkelmasta taas on ymmärrettävissä, että itse tekstiin on lisätty selventäviä huomautuksia:

(26) Suomentaja on myös liittänyt tekstiin monia asiantuntevia ja hyödyllisiä selventäviä huomautuksia. (Portin 2016a.)

Esimerkissä (27) taas kiitellään kääntäjää erityisesti lähdeluettelon päivittämisestä tuoreella kansainvälisellä kirjallisuudella ja kotimaisilla kielillä julkaistuilla julkaisuilla:

(27) Osmo Pekonen on päivittänyt kirjan lähdeluettelon kokoamalla alkuteoksen julkaisemisen (2002) jälkeen ilmestynyttä kansainvälistä kirjallisuutta ja kerännyt lisäksi valikoiman aiheita koskevia suomen- ja ruotsinkielisiä julkaisuja. (Markkanen 2016.)

Seuraavassa esimerkissä suomennokseen lisättyjen selitysten ja kontekstietojen koetaan auttavan lukijaa ymmärtämään tekstien sisältöä ja koko aiheita paremmin:

(28) *Naantalın luostarin kirjan* teksteistä vain yrtti- ja lääkekirja on julkaistu aikaisemmin suomennettuna. Suomen alueen keskiaikaiset tekstit on kirjoitettu pääosin latinaksi tai keskiaikaisella ruotsilla, joten tekstien sisältö ei aukene tavalliselle lukijalle, vaikka niiden lähelle pääsisikin. Siten on todella mainiota, että *Naantalın luostarin kirja* on julkaistu suomennettuna ja

selityksin varustettuna. Tekstien alkuperää ja käyttöä käsittelevät kontekstitiedot avaavat sekä yksittäisiä tekstejä että käsitystä keskiajasta muutenkin. (Leppälahti 2017a.)

Esimerkissä (29) taas suomentaja perustelee itse tekemiään rakenteellisia ratkaisuja. Suomentaja siis kertoo huomioineensa lukijan suomennosprosessissa ja kriitikko perustelee lisätietojen hyötyjä:

(29) Kallion rakenteellinen ratkaisu palvelee hyvin lukijaa. Kääntäjä itse sanoo: ”Pyrkimykseni on luoda lukijalle mahdollisimman hyvät edellytykset muodostaa käsitys siitä, miten Keskusteluteos on kasvanut ja kehittynyt.” Erityisesti tällaisten teosten kohdalla, jotka ovat olleet historiallisten ja opillisten intohimojen kohteena satojen ja jopa tuhansien vuosien ajan, lukijan on joskus vaikea erottaa käännöksistä historiallisia kerrostumia ja opillista kehittymistä. Kallion laatima laaja, teoksen loppuun sijoitettu katsaus konfutselaisuuden kehittymisestä oppina, uskontona ja valtiollisena ideologiana tukee hyvin tätä tavoitetta. (Saarti 2015.)

Tässäkin arvostelussa tuodaan esiin, kuinka lukija ymmärtää teosta ja koko aihetta ja tiedonala paremmin, kun suomennoksessa annetaan tarpeellisia lisätietoja. Kaiken kaikkiaan suomentajan teokseen lisäämät tiedot ja huomautukset saavat monessa arvostelussa hyvän vastaanoton.

Myös lukijan reaktioita arvioidaan ja kuvaillaan joissakin tutkimusaineistoni arvosteluissa. Silloin otetaan huomioon suomennoksen ja lukijan suhde sekä käännöksen vaikutus lukijaan. Seuraavassa esimerkissä kuvaillaan lukijan reaktiota suomennoksen heikoksi koettuun laatuun ja kyseenalaiseen täsmällisyyteen:

(30) Heikkolaatuinen suomennos tekee Nagelille karhunpalveluksen. Lukija jää ihmettelemään paitsi suomennoksen täsmällisyyttä myös Nagelin ajattelua. Viimeistään kustannustoimittajan olisi pitänyt puuttua käännöksen vikoihin. (Lång 2016.)

Kriitikon mukaan suomennoksen heikkous vaikuttaa siis suoraan lukijan kokemukseen tekstistä. Myös lukijan tunnereaktiota suomennosta kohtaan voidaan kuvailla, kuten seuraavassa esimerkissä:

(31) Tapani Kilpeläisen hersyvän eloisaa suomennos onneksi pitää kriittisenkin lukijan huulilla hymyn. (Heino 2017.)

Tässä arvostelussa ei tosin avata sitä, onko suomennoksen vaikutus lukijaan samanlainen kuin alkuteoksen vaikutus lukijaan, vastaako sen ”hersyvä eloisuus” alkutekstiä tai onko suomennos esimerkiksi tässä suhteessa alkuteosta parempi kriitikon mielestä.

Lisäksi kohdekielen huono laatu seuraavassa esimerkissä aiheuttaa lukijalle ylimääräistä työtä, mikä koetaan huonoksi asiaksi:

(32) Suomennos on käytännössä hyödytön, koska lukija joutuu vähän väliä tarkistamaan alkuteoksesta, mitä kirjoittaja on oikeastaan tarkoittanut. (Lång 2016.)

Kriitikko kokee suomennoksen jopa hyödyttömäksi, koska hänen mukaansa lukija joutuu siis lukemaan suomennoksen rinnalla myös alkuteosta ymmärtääkseen tekstiä. Toisaalta lukijan näkökulmasta helposti ymmärrettävä, suorasukainen ja oikeakielinen käännös koetaan onnistuneeksi, kuten seuraavassa esimerkissä:

(33) Vuola suomentaa ylipäättään latinaa englanninkielisiä versioita suorasukaisemmin ja vapautuneemmin. Nykylukijan näkökulmasta tämä on kiitollista, koska tekstistä on riisuttu pois etenkin Watsonille mutta myös Russellin käännökselle ominainen latinan perinteitä glorifioiva koukeroisuus. *Puhujan kasvatuksen* suomennoksen linja on oikeakielistä ja helppotajuista, mutta ennen kaikkea otteeltaan samalla tavalla lukijaa puhutteleva kuin mikä alkuperäiselle *Institutio Oratoriale* oli ominaista. (Puro 2015.)

Ymmärrettävyyden lisäksi tässä arvostelussa siis mainitaan myös alkuteoksen ja suomennoksen puhuttelevan lukijaa samalla tavoin, mikä kertoo siitä, että näillä on samanlainen vaikutus lukijaan.

Kaiken kaikkiaan lukijan kokemus otetaan arvosteluissa esiin, kun korostetaan suomentajan tekemiä lukemista helpottavia tai vaikeuttavia seikkoja. Tämä voi liittyä tekstin helppolukuisuuteen tai vaikkapa lisätietojen antamiseen. Myös lukijan reaktioita teokseen kuvaillaan jossain määrin.

5.2.4 Käännöksen merkitys ja käännöshistoria

Tietokirjallisuusarvostelussa voidaan tuoda esiin käännöksen merkitystä laajemmassa kontekstissa. Tapoja, joilla tuodaan käännöksen merkitystä esiin arvostelussa ovat esimerkiksi kuvailut siitä, miten käännös paikkaa aukkoa tieteessä tai kulttuurissa tai minkälainen suhde sillä on näihin muuten. Tätä on havaittavissa useissa tutkimusaineistoni arvosteluissa. Seuraavassa esimerkissä suomennoksen kuvataan paikkaavan tietoaukkoa kohdekulttuurin kirjallisuudessa, mikä tuo esiin teoksen merkityksen:

(34) – – on yllättävää, että Suomessa ei tähän mennessä ole tietävästi ilmestynyt yhtään kokonaisuudesta valokuvan historiasta. Tätä puutetta Tom Angin teoksen (*Photography: The Definitive Visual History*) käännös on nyt tullut paikkaamaan. (Kleemola 2016.)

Seuraavassa esimerkissä taas tuodaan esiin käännöksen merkitys akateemisella tasolla. Suomennoksen merkitystä korostetaan jatkeena ja täydennyksenä muille käännöksille ja osana kurssilukemistoa:

(35) Antiikin Rooman suomenkielinen kurssilukemisto oli tuolloin koruton. Keskeisistä alkuperäislähteistä oli suomeksi saatavilla ainoastaan Ciceron *Puhetaidosta: Brutus*, joka ilmestyi vuonna 1990. Kääntäjä Pirkko Haapalan ja professori Teivas Oksalan laatimat johdannot ja esittelyt täydensivät tuota käännöstä, mutta muita latinalaisen retoriikan suomennoksia ei

käytännössä ollutkaan. Helleenisen retoriikan osalta suomenkielisen kurssilukemiston laadinta oli opettajalle huomattavasti helpompaa.

Tilanne on muuttunut ratkaisevasti kymmenen vuoden aikana, kun antiikin Rooman retoriikan keskeiset teokset on vihdoin suomennettu. Suomennos Marcus Tullius Ciceron (s. 106 eaa. – k. 43 eaa.) *Puhujasta (De Oratore)* valmistui vuonna 2006 ja Marcus Fabius Quintilianuksen (s. n. 35 – k. 100) *Puhujan kasvatus (Institutio Oratoria)* ilmestyi Faroksen kustantamana loppuvuodesta 2014. Nuo kaksi teosta muodostavat roomalaisen retoriikan selkärangan. (Puro 2015.)

Tässä arvostelussa siis korostetaan arvosteltavan suomennoksen sekä muiden käännösten merkitystä tällä tieteenalalla. Myös suomennoksen historian esittelemineen kertoo teoksen merkityksestä. Näin voidaan esitellä sitä, miten käsiteltävä käännös suhteutuu muihin teoksiin, onko se jostain syystä käännetty useampaan kertaan ja mitä uutta mahdollinen uudelleensuomennos tuo mukanaan. Seuraavassa esimerkissä arvosteltava teos asetetaan muiden suomennosten joukkoon:

(36) [Darwinin teoksista] neljä tärkeintä on tähän mennessä ilmestynyt suomeksi, joista pääteos *Lajien synty* on suomennettu kolme kertaa. Teokset ovat alkuperäisessä ikäjärjestyksessä: *Beaglen matka* Edita, 2008), *Lajien synty* (Karisto, useita painoksia, ensimmäinen 1913-17, Kirjayhtymä, 1979, Vastapaino, 2009), *Ihmisen polveutuminen ja sukupuolivalinta* (Terra Cognita, 2015) ja *Tunteiden ilmeneminen ihmisissä ja eläimissä* (Terra Cognita, 2009). Lisäksi on suomennettu Darwinin omaelämäkerta *Elämäni* (Pohjainen 1987). (Portin 2016a.)

Uudelleensuomennosten relevanttiutta voidaan tuoda esiin vertaamalla niitä aiempiin suomennoksiin. Suomennosversioiden eroja ja siten myös uudelleensuomennoksen ansioita ja merkityksellisyttä voidaan tuoda arvostelussa esiin esimerkkien avulla, kuten seuraavassa katkelmassa:

(37) Mestari Laon pääteos on *Daodejing*, josta on erilaisia suomennoksia kymmenisen kappaletta. Mestari Kongin – ehkä paremmin tunnettuna myös Kungfutsena – pääteos *Keskustelut* (Lunyu) ilmestyy nyt toisena kokonaisena käännöksenä. Edellisen teki Toivo Koskikallio vuonna 1958. Käsillä oleva suomennos jatkaa Jyrki Kallion vanhan Kiinan klassikoiden käännösten sarjaa ja samalla siirtää katseen Kiinan klassisen kirjallisuuden kaanonin alkuaikoihin.

[– –] Hyppy Koskikallion käännöksen tulkinnasta, jossa teos nähtiin vielä Kongin oppilaiden tekemänä yhtenäisenä kirjallisena luomuksena, Kallion analyttiseen käännökseen kuvaa hyvin myös suomalaisen sinologian ja Kiina-osaamisen kehittymistä. Myyttinen Kiina ja sen tarinat aletaan nähdä kriittisen tutkimuksen läpi. Tällöin näkemys muuttuu monipuolisemmaksi ja pitkän historian ymmärtämiseksi.

Ääriesimerkkeinä tästä ovat seuraavat otteet näistä eri tulkinnoista:

1. ix. Tseng-tse lausui: ”Jos vanhemmille toimitetaan kunnolliset hautajaiset ja heidän muistoaan rakkautella vaalitaan, niin kansan hyveet kasvavat suuresti.” (Koskikallio 1958.)

1.9 Zengzi sanoi: ”Jos *hallitsija* harkitsisi *tekojensa* lopullisia seurauksia ja olisi pyrkimyksissään kaukonäköinen, niin rahvaan hyveellisyys kukoistaisi jälleen.” (Kallio 2014.) [Saarti 2015.]

Tässä arvostelussa esitellään teoksen suomennoshistoriaa mainitsemalla, että teoksesta on useita suomennoksia. Uutta suomennosta verrataan edelliseen suomennokseen ja arvostelussa tuodaan esiin suomennosversioiden eroja. Samalla kriitikko tuo esiin kääntäjän uraa ja muita

käännöstöitä mainitsemalla ”vanhan Kiinan klassikoiden käännösten sarja[n]”. Arvostelussa tulee esiin myös koko tieteenalan ja kulttuurin ymmärtämisen kehitys, jotka näkyvät esimerkkien mukaisesti suoraan uudelleen­käännöksessä. Saarti kiteyttää suomennoksen merkityksen tiedonalan ja sen ymmärtämisen kannalta seuraavasti:

(38) Kaiken kaikkiaan Kallion käännös on hyvä alku konfutselaisuuden kriittiseen avaamiseen suomalaiselle lukijakunnalle. (Saarti 2015.)

Tämän suomennoksen ja muidenkin käännösten voidaan siis nähdä vaikuttavan laajemminkin kontekstissa huomattavasti tieteen ja kulttuurin tuntemuksen edistämiseen. Kaiken kaikkiaan suomennoksen vaikutusta tiedonalalla ja kulttuurissa tuodaan esiin tutkimusaineistossa eri tavoin. Jo se, että suomennosta ylipäättään käsitellään kirjallisuusarvostelussa, kertoo myös käännöksen merkityksestä.

5.2.5 Kääntäjän asiantuntijuus ja toiminta

Suomentajalla on luonnollisesti tärkeä rooli suomennosprosessissa. Arvostelussa voidaankin tuoda esiin esimerkiksi suomentajan asiantuntijuutta ja hänen tekemiään päätöksiä ja niiden onnistuneisuutta. Tutkimusaineistossani suomentajista onkin arvosteluissa nostettu esiin erilaisia piirteitä. Suomentajan ammattitaitoisuus liitetään usein kokemukseen, jota voidaan konkretisoida esittelemällä hänen aiempaa käännöstuotantoaan. Asiantuntijuus voidaan liittää myös kääntämisen ulkopuoliseen osaamiseen, eli suomentaja nähdään myös itse aiheen ja alan tuntijana. Suomentajan asiantuntijuutta tuodaan esiin esimerkiksi Portinin (2016a) arvostelussa:

(39) Suomennos on erinomainen. Mitä muuta voisikaan odottaa, kun asialla on sellainen erittäin kokenut konkari kuin Anto Leikola, jolla on hyvin monipuolinen kielitaito ja tieteen historian tuntemus. Kaiken lisäksi hän on peruskoulutukseltaan biologi. Suomentaja on myös liittänyt tekstiin monia asiantuntevia ja hyödyllisiä selventäviä huomautuksia. Alussa luetelluista seitsemästä Darwin-suomennoksesta Leikola on tehnyt tämän lisäksi kolme muutakin, nimittäin Kirja-yhtymän kustantaman Lajien synnyn sekä teokset Tunteiden ilmeneminen ihmisissä ja eläimissä ja Elämäni. (Portin 2016a.)

Kääntäjää kuvataan kokeneeksi ja arvostelussa esitellään hänen kääntämiään muita aiheeseen liittyviä teoksia. Asiantuntijuutta perustellaan osittain tekstilajikohtaisilla perusteilla, jotka liittyvät kirjan tiedonalan tuntemiseen: kääntäjä on biologi ja tuntee tieteen historiaa. Kielitaidon lisäksi siis aiheen asiantuntijuus ja kouluttautuneisuus nähdään positiivisena ja sen ajatellaan vaikuttaneen hyvään lopputulokseen. Arvostelussa tämä liitetään myös siihen, että kääntäjä on osannut lisätä suomennokseen selventäviä huomautuksia, jotka koetaan hyödyllisiksi ja niistä kiitellään suomentajaa.

Yleisesti ottaen arvosteluissa kääntäjästä kirjoitettaessa esiin nousee kääntäjän kokemus saman aiheen ja tieteenalan suomennoksista. Myös esimerkiksi Wahlstedtin (2016) arvostelussa kääntäjän kokemus saman aiheen teksteistä tuodaan esiin ominaisuutena, joka on edesauttanut teoksen suomentamista:

(40) Useita vaikeatajuisia filosofisia teoksia suomentanut Tapani Kilpeläinen on osannut saattaa Humen sujuvan ja selkeän kielen suomalaiseen asuun. (Wahlstedt 2016.)

Suomentaja Tapani Kilpeläisen ammattitaito tuodaan esiin myös seuraavassa Leppälähden (2017b) arvostelussa, jossa ammattitaitoa tosin ei perustella tarkemmin:

(41) Kirja on Tapani Kilpeläisen ammattitaitoisesti suomentama. (Leppälähti 2017b.)

Kun kyse on tieteestä ja tietokirjallisuudesta, kääntäjän asiantuntijamainen tekstilajituntemus voi nousta esiin. Näin on esimerkiksi Tommi Tenkasan (2016) arvostelussa, jossa kääntäjän osaaminen tiedetoimittajana ja tietokirjailijana tuodaan esiin:

(42) Tiedetoimittaja, tietokirjailija Markus Hotakaisen suomennos on onnistunut ja edustaa laadukkainta tämän hetkistä populaaritieteen käänösosaamista. (Tenkanen 2016.)

Kriitikko voi nähdä kääntäjän myös tulkitsijan ja päätöksentekijän roolissa, jolla on suuri merkitys suomennosprosessissa. Saarti (2015) näkee arvostelussaan kääntäjän tehneen aktiivisesti valintoja teoksen rakenteen suhteen ja antaa kääntäjän itse myös perustella näitä valintoja, kuten esimerkeissä:

(43) *Keskustelut*-teos koostuu eri aikoina muistiin kirjoitetuista fragmenteista. Eri muistiinmerkitsijät ovat myös käsitelleet tekstiä eri tavoin. Kallio on hyödyntänyt tätä teoksen jaottelussa. [– –]

Kallion rakenteellinen ratkaisu palvelee hyvin lukijaa. Kääntäjä itse sanoo: ”Pyrkimykseni on luoda lukijalle mahdollisimman hyvät edellytykset muodostaa käsitys siitä, miten *Keskustelut*-teos on kasvanut ja kehittynyt.” (Saarti 2015.)

Arvostelun kohteena olevan teoksen suomentaja on myös teoksen toimittaja, joten hänellä voi olettaa olevan suurempi rooli suomentamisprosessissa. Arvostelussa kuvaillaan suomentajan tehneen tuoreita tulkintoja, mikä liitetään tieteelliseen ja kulttuuriseen kehitykseen, kuten seuraavassa katkelmassa:

(44) Hyppy Koskikallion käänöksen tulkinnasta, jossa teos nähtiin vielä Kongin oppilaiden tekemänä yhtenäisenä kirjallisena luomuksena, Kallion analyttiseen käänökseen kuvaa hyvin myös suomalaisen sinologian ja Kiina-osaamisen kehittymistä. (Saarti 2015.)

Kääntäjää voidaan kiitellä myös kääntämisen ulkopuoliseksi koetusta työstä, joka sopii tekstilajiin. Tähän lukeutuvat esimerkiksi lähdeluettelon kartuttaminen, henkilöhakemiston

kokoaminen ja jopa sitaattien suomentaminen. Nämä koetaan mainitsemisen arvoisiksi kääntäjän ansioiksi muun muassa seuraavassa esimerkissä:

(45) Osmo Pekosen käännös on täsmällinen ja sujuva. Englanninkielinen alkuteos sisältää runsaasti pääasiassa ranskankielisiä sitaatteja lähteistä. Ne on annettu myös suomenkielisessä laitoksessa ja suomennettu. [– –] Osmo Pekonen on päivittänyt kirjan lähdeluettelon kokoamalla alkuteoksen julkaisemisen (2002) jälkeen ilmestynyttä kansainvälistä kirjallisuutta ja kerännyt lisäksi valikoiman aihetta koskevia suomen- ja ruotsinkielisiä julkaisuja. Kirjassa on henkilöhakemisto. (Markkanen 2016.)

Myös kääntäjän työolosuhteet voivat nousta arvostelussa esiin kriitikon käsitellessä kääntäjän kohtaamia haasteita. Esimerkiksi seuraavassa katkelmassa mainitaan lyhyesti seikka, jonka kriitikko näkee haasteena kääntäjälle:

(46) Ilmeisesti alkuteksti ei ole kirjoittajan äidinkielellään kirjoittama, mikä on merkinnyt kääntäjä Salla Korpelalle ylimääräistä haastetta. (Saarikoski 2016.)

Joissakin arvosteluissa kääntäjä pääsee myös itse kertomaan omia ajatuksiaan suomennosprosessista. Esimerkiksi Osmo Tammisaloon (2016) arvostelussa lainataan kääntäjän näkemystä teoksen kiinnostavuudesta ja merkityksestä:

(47) *Kansojen varallisuuden* uusi suomentaja Jaakko Kankaanpää kertoo viihtyneensä Smithin parissa:

Monet Smithin käsittelemistä yksittäisistä taloudellisista kysymyksistä ovat vaipuneet historian hämäriin, ja hänen todistelunsa saattavat tuntua työläämyttäviltä. Silti hänen vakaassa ajatuksenkulussaan ja pyrkimyksessään kaivaa todellisuuden lainalaisuudet esiin mitä erilaisimpien käytettävissä olevien lähdeaineistojen uumenista on jotakin perin viehättävää. (Tammisalo 2016.)

Kaiken kaikkiaan suomentajan toimintaa suomennosprosessissa tuodaan arvosteluissa eri tavoin esiin. Erityisesti korostuu kääntäjän ammattitaito ja asiantuntijuus joko perusteluilla tai ilman. Suomentajan rooli vaikuttaa näkyvän arvosteluissa myös erityisesti silloin, kun tämän työn jälki näkyy selkeästi suomennoksessa esimerkiksi selventävien lisäyksien muodossa.

5.2.6 Muut toimijat

Tietokirjallisuuden suomentamisprosessissa on mukana useita erilaisia toimijoita. Tietokirjallisuusarvostelussa voidaankin tuoda esiin kääntäjän lisäksi näiden muiden prosessissa mukana olleiden toimijoiden toimintaa ja roolia. Joissakin tutkimusaineistoni arvosteluissa huomioidaan esimerkiksi suomentajan saama ulkopuolinen apu. Esimerkiksi Helena Saarikoski (2016) kiittelee arvostelussaan käännöksen huolellisesta oikoluvusta. Seuraavassa esimerkissä taas alan ammattilainen nostetaan esiin termistön tuntijana, joka on auttanut kääntäjää termityössä:

(48) Suomentaja on onnistunut mallikkaasti, missä häntä on varmaankin auttanut se, että ammattigeneetikko, dosentti Päivi Onkamo on tarkistanut suomenkieliset termit. (Portin 2016b.)

Tässä arvostelussa siis arvellaan ammattigeneetikon termityön vaikuttaneen huomattavasti suomennoksen onnistumiseen. Yksittäisten toimijoiden lisäksi kustantamotkin tulevat arvosteluissa esiin eri tavoin. Teostietojen lisäksi kustantamo voi esiintyä leipätekstissä, kun ilmaistaan kirjan ilmestyneen tai esitellään teoksen käännohistoriaa. Laajempiakin kustantajalle ainakin näennäisesti osoitettuja kommentteja on myös havaittavissa tutkimusaineistossa. Esimerkiksi Olli Kleemolan (2016) arvostelussa kustantajaa kiitetään suomennosprosessin lopputuloksesta ja laadusta:

(49) Viimeistellystä lopputuloksesta kiitos kuuluu myös kustantamolle: yhtenä harvoista pienkustantajista Docendo tarjoaa kirjailijoilleen laadukasta kustannustoimitustyötä. (Kleemola 2016.)

Kustantamon merkitystä voidaan tuoda esiin suomennetun tietokirjallisuuden tilan edistäjänä ja tiedon välittäjänä. Esimerkiksi Portinin (2016a) arvostelussa kiitellään kustantamon toimintaa:

(50) Kustantaja ansaitsee suurkiitoksen jälleen yhden luonnontieteen klassikon ottamisesta ohjelmaansa. (Portin 2016a.)

Kustantamoille osoitetuissa kommentteissa toistuvat myös suomennoskirjallisuuden laatu sekä nopea toiminta, kuten seuraavassa esimerkissä:

(51) Kirja on alun perin ilmestynyt englanninkielisenä vuonna 2014. Kustantaja ansaitsee kiitokset siitä, että tämä tärkeä teos on näin nopeasti saatu suomeksi. (Portin 2016b.)

Kustantamon lisäksi myös kustannustoimittajan toiminta voidaan huomioida arvostelussa. Esimerkiksi Långin (2016) arvostelussa kustannustoimittaja saa moitteita epähuolellisen käännöksen julkaisemisesta:

(52) Viimeistään kustannustoimittajan olisi pitänyt puuttua käännöksen vikoihin. (Lång 2016.)

Tässä arvostelussa siis kaikkea vastuuta ei sysätä suomentajan harteille vaan kustannustoimittajallakin on rooli suomennosprosessissa ja suomennoksen onnistumisessa. Prosessissa voi olla paljonkin toimijoita mukana ja joskus heidän toimintansa kiinnittää kriitikon huomion. Kaiken kaikkiaan suomennetun tietokirjallisuuden arvosteluissa nousevat esiin kääntäjän toiminnan lisäksi muidenkin suomennosprosessin toimijoiden toiminta ja rooli.

6 Päätelmät

Yhteenvedon analyysin tuloksista voin todeta, että suomennettuun tietokirjallisuuteen kohdistuvassa kritiikissä ei tässä tutkimusaineistossa oikeastaan ollut yhtenäistä linjaa käännöstyön käsittelemisen laajuuden suhteen. Joissakin arvosteluissa käännoästä ei käsitellä käytännössä lainkaan ja toisissa kääntäminen on taas tärkeä näkökulma koko arvosteluun ja käännoästä voidaan käsitellä läpi tekstin. Tämä huomattiin jo Paloposken ja Riikosen (2013) aiemmassa tutkimuksissa ja tulos toistuu tällä tuoreemmallaakin tutkimusaineistolla. Kääntämisen käsittelyn laajuus ja tarkkuus vaikuttaakin riippuvan siis hyvin paljon kriitikosta, teoksesta ja muista tekijöistä. Tässä luvussa kokoan analyysin tulokset lyhyesti ja pohdin niiden merkitystä.

Kääntäjän näkökulmasta on positiivista, että kääntäjä ja käännoä ovat jossain määrin näkyviä kaikissa tutkimusaineiston arvosteluissa. Tämä tuo esiin kääntäjän työpanosta ja suomennoksen merkitystä. Kolmessa arvostelussa suomentaminen tuodaan esiin jo otsikkotasolla. Kääntäminen on esillä myös teostiedoissa sekä kaikkien arvostelujen leipäteksteissä, joskin joissakin vain lyhyenä mainintana. Kääntäjien nimet jäävät joissakin arvosteluissa epäselviksi, mutta muuten myös kääntäjän nimi mainitaan useimpien arvostelujen leipäteksteissä. Toisaalta alkuteoksen kirjoittaja mainitaan jokaisessa arvosteluteksteissä.

Kolmessa arvostelussa kääntäminen ja käännoä ovat tärkeä näkökulma, jonka kautta koko arvosteltavaa teosta tarkastellaan. Näissä teksteissä huomioidaan erityisesti käännoästyö ja kääntäjän toiminta. Näissä arvosteluissa tulee esiin erityisesti suomennoksen laatu, oli se kriitikon mielestä sitten hyvä tai huono, ja suomennoksen merkitys kulttuurin ja tieteen edistämisessä. Kääntäminen nousee näissä arvosteluissa eri syistä esiin. Yksi arvosteluista käsittelee uudelleenkäännoästä, mikä aiempienkin tutkimusten perusteella kiinnittää kriitikon huomion. Vertailu aiempiin käännoäksiin tuo näkökulman arvosteluun ja tässä tapauksessa kertoo muun muassa tieteen- ja kulttuurintuntemuksen kehityksestä. Toinen näistä arvosteluista käsittelee teosta, jonka suomentaminen koetaan tärkeäksi akateemisella tasolla. Suomennos koetaan arvostelussa myös alkuteosta vastaavaksi ja toisaalta helppolukuiseksi. Kolmannessa näistä arvosteluista kääntäminen nousee tekstin keskiöön, koska kriitikko pitää suomennosta erittäin epäonnistuneena. Suomennoksen huonous värittää tässä tapauksessa koko teoksen arvostelua.

Lähes jokaisessa niukemmin käntämistä käsittelevässä arvostelussa arvotetaan käännoistyön onnistumista. Yli puolet arvosteluista antaa myös perustelut arviolle. Käännoistyön arvosteluissa nousee aineistossa esiin jossain määrin samanlaisia asioita. Kohdetekstiä harvemmin verrataan eksplisiittisesti lähtötekstiin. Arvosteluissa saatetaan kuitenkin arvioida termien ja sanavalintojen tarkkuutta sekä lähtötekstin hengen saavuttamista käännoksessä. Lukijan reaktiot ja ymmärrys tekstistä huomioidaan joissakin arvosteluissa. Arvostelussa voidaan esimerkiksi kuvailla, kuinka paljon työtä lukija joutuu tekemään ymmärtääkseen asian. Kääntäjän teokseen lisäämät selvennykset ja huomautukset koetaan hyviksi piirteiksi, koska ne auttavat lukijaa ymmärtämään teosta paremmin, mikä on tietokirjallisuudessa tärkeää. Tässä tekstilajissa on tärkeää myös kääntäjän tuntemus aiheesta, mikä nousee myös esiin arvosteluissa, joissa kerrotaan kääntäjän kokemuksesta ja koulutuksesta. Suomenosprosessiin osallistuu useita toimijoita, joita kommentoidaan monissa arvosteluissa. Käännoistyössä avustaneiden alan asiantuntijoiden mainitsemisen lisäksi arvosteluissa kiinnitetään huomiota teoksen toimitustyöhön kommentoimalla esimerkiksi oikolukijan ja kustannustoimittajan työtä. Arvosteluissa osoitetaan palautetta myös kustantamoille.

Käännoksen suhde kohdekieleen toistuu teemana sujuvuuden ja ymmärrettävyyden kautta arvostelusta toiseen. Kohdekielen normien seuraaminen vaikuttaa tämänkin aineiston perusteella olevan tärkeä piirre suomennetussa tietokirjallisuudessa. Arvostelussa voidaan analysoida esimerkkien kanssa käännoksessä esiintyviä rakenteita tai arvostella yksittäisiä kankeiksi koettuja käännoksia ”käännokselta haiskahtaviksi”, vaikka kyseessä on tietysti käänno. Muutenkin joissakin arvosteluissa käännoista saatetaan luonnehtia yleisellä tasolla hyväksi ja luontevaksi, mutta lopussa nostetaan kuitenkin esiin yksittäisiä virheitä. Kriitikko voi tukea esimerkeillä omaa arviotaan, mutta yksittäisten virheiden esitleminen sujuvaksi arvioidusta käännoksestä herättää kysymyksiä. Ehkä se korostaa sitä, että tekstistä löytyy vain yksi selkeä virhe ja toisaalta sujuvasta tekstistä voi olla vaikeaa löytää mielenkiintoisia esimerkkejä arvosteluun.

Yleistä on toisaalta myös se, että käännoistyötä arvioidaan lyhyesti ilman tarkempia perusteluita, esimerkiksi toteamalla käännoksen olevan sujuva. Tällaisessa arvostelussa kääntämisen käsittely jää ohueksi, eikä ilman perusteluita kerro käännoksesta paljoa muuta kuin, että kriitikko hyväksyy sen suomenkieliseksi teokseksi. Ainoastaan yhdessä arvostelussa suomennostyötä ei mitenkään arvoteta, mutta tässäkin arvostelussa suomennoksen merkitys tulee esiin maininnalla siitä, että suomennoksen aiempi painos on myyty loppuun.

Suomennostyön arvostelematta jättämiseen tai arvostelun lyhyteen voi vaikuttaa arvostelulle varatun tilan määrä. Toisaalta koko suomennoskirjan arvostelun voisi olettaa käsittelevän käännöstä. Jos kääntäjän suoritusta ei kommentoida, jää kuitenkin epäselväksi, tiedostaako kriitikko silloin kääntäjän suurta osuutta suomennoksen luomisessa tai eikö käännöstyön roolia nähdä niin merkityksellisenä, että siitä kannattaisi kirjoittaa. Tämä näkyy juuri siinä, että kääntäjää ja hänen tekemäänsä työtä ei kommentoida ja kirjasta voidaan toisaalta kirjoittaa ikään kuin tekstin olisi kirjoittanut alkuteoksen kirjailija kääntäjän sijaan. Tämä vaikuttaakin kääntämisen näkökulmasta epäloogiselta, jos arvostelija on lukenut nimenomaan suomennosta ja haluaa viitata sen kieleen ja sujuvuuteen. Tällainen kirjoittaminen voi olla yksinkertaisesti ajatusvirhe tai huolimattomuutta, mutta pistää silmään käännöstieteellisestä näkökulmasta tarkasteltuna.

Monet kääntäjät ja käännöstieteilijät vaativat kirjallisuusarvostelulta kääntämisen käsittelyä ja käännöstyön arvostelua. Toisaalta voi pohtia, onko kääntämisessä aina jotakin niin kiinnostavaa kriitikolle, joka ei ole käännöstutkija tai kääntäjä, että hän osaisi sanoa siitä mitään erityistä tai muuten haluaisi käyttää sitä tärkeänä näkökulmana arvostelussa. Kun käännös ohitetaan arvostelussa ilman suurempaa ruotimista, se ehkä näyttäytyy itsenäisenä kohdekielisenä teoksena tai alkuteoksen edustajana, jota ei kyseenalaisteta. Tässä todentuu monen kääntäjän toive siitä, että käännöstä käsiteltäisiin itsenäisenä kohdekielisenä teoksena. Suomentajan työllä on kuitenkin vaikutus käännökseen. Jos tätä työtä ei käsitellä jää epäselväksi, kuinka tietoinen kriitikko on siitä, että käännös on kääntäjän kirjoittama tulkinta alkuteoksesta eikä vain itsestään ilmestynyt suomeksi ja edusta täydellisesti kirjailijan ajatuksia.

Tutkimusaineistossani käännöstä ei käsitellä tarkemmin ainoastaan silloin, kun siinä on jotakin viialla. Aiempienkin tutkimusten mukaan käännöstä voidaan käsitellä myös silloin kun siitä on jotakin erityistä kommentoitavaa. Tässä aineistossa nousee erilaisia asioita käännöksestä esiin myös positiivisessa valossa, kuten tuloksissa näkyy. Tuloksista ei kuitenkaan selkeiden virheiden lisäksi selviä välttämättä mitään yhtä asiaa, joka aina toisi käännöksen arvostelun keskiöön. Suomennettua tietokirjallisuutta käsitellessä kuitenkin vaikuttaa yleisesti ottaen siltä, että kääntäjän antamat lisätiedot ja rakenteelliset muutokset sekä kriitikon kokemus käännöksen erityisestä tärkeydestä esimerkiksi omalla tieteenalalla tuovat arvostelussa huomion kääntämiseen. Kriitikko voi kirjoittaa häntä kiinnostavista asioista ja suomennostyön tiedostaminen voi lisätä mielenkiintoa kääntämisestä kirjoittamiseen. Kääntämisen käsittelyn

laajuus ja tarkkuus riippunevat siis hyvin paljon teoksen ja kriitikon suhteesta sekä kriitikon näkemyksistä kääntämiseen liittyen.

On mielenkiintoista, että tutkimusaineistossa kaksi laajasti kääntämistä käsittelevää arvostelua käsittelee teosta, joka edustaa melko historiallista kirjallisuutta, jolla on vakiintunut asema. Alkutekstin ollessa satoja tai tuhansia vuosia vanha se on hieman erilaisessa asemassa verrattuna aikalaistekstien kääntämiseen, kun huomioidaan muuttuvat kielet, kulttuurit ja yleisöt. Nykyaikainen suomalainen lukee tekstiä todennäköisesti eri tavoin kuin roomalainen pari tuhatta vuotta sitten. Kungfutselaisuutta käsittelevä teos taas on useiden ihmisten kokoama ja muutoksia kokenut teksti, jonka suomennos arvostelunkin mukaan pyrkii ymmärtämään teosta tiedonalan kehityksen myötä. Molempia aineistossa käsiteltäviä teoksia on myös käännetty monille kielille ja toisesta on olemassa aiempi suomennoskin. Tämä voi lisätä käännöstyön tiedostamista ja tuoda arvosteluun esimerkiksi vertailevan näkökulman. Toisaalta aineiston kolmas laajempi arvostelu keskittyy kääntämiseen nimenomaan sen heikkouden vuoksi, joten siitäkin saa arvosteluun näkökulman.

Kaiken kaikkiaan kääntämisen käsittelyn laajuus ja sen fokus vaihtelee paljon tutkimusaineistossa. Senkin vuoksi on vaikea sanoa, millä perusteella kriitikko käsittelee tai jättää käsittelemättä käännöstä ja kääntäjää. Olisikin mielenkiintoista tietää, miksi joissakin arvosteluissa korostetaan esimerkiksi kääntäjän asiantuntijuutta ja kokemusta ja toisissa taas kommentoidaan kääntäjän toiminnan sijaan kustantamon toimintaa.

Pelkästään arvosteluja lukemalla ei myöskään selviä, millainen vaikutus kritiikillä on kääntämiseen, jos vaikutusta ylipäätään on. Kääntäjä ja kustantamo saavat arvostelun kautta julkista palautetta työstään, jos sattuvat arvostelun lukemaan. Kääntämisen eksplisiittinen kommentointi kuitenkin tuo esiin kääntäjän roolia suomennoskirjallisuuden luomisessa ja julkaisemisessa. Kääntämisen käsitteleminen korostaa kääntämisen tärkeyttä sekä kääntäjän työn ja hänen ammattitaitonsa tärkeyttä tiedon jakamisessa suomennetun tietokirjallisuuden kautta. Kritiikki pitää yllä keskustelua siitä, mikä tietokirjallisuudessa koetaan tärkeäksi ja mikä tämän tekstilajin olemus on. Kritiikki voi vaikuttaa myös lukijaan. Sujuvaksi, ymmärrettäväksi ja lisätietoja antavaksi kuvailtu suomennos kiinnostanee lukijaa enemmän kuin teos, jonka suomennosta kuvaillaan amatöörimäiseksi ja sekavaksi. Tämä taas voi vaikuttaa myyntilukuihin ja sitä kautta myös kääntäjän työtilanteeseen.

Kokonaisuudessaan käyttämällä tässä tutkimuksessa teoriaohjaavaa laadullista sisällönanalyysia pystyin joustavasti teemoittelemaan aineiston sisältöjä, jolloin esiin nousivat tekstien keskeiset merkitykset. Tällaisessa tutkimuksessa menetelmä voisi olla vielä tarkemmin aineistoa jaotteleva tai muuten purkava. Menetelmä muodostui osittain aineistoon perustuen, joten sen vuoksi kaikki menetelmässä etsittävä löytyy aineistosta, jota tarkastelin sitomatta luokittelua valmiiksi täysin teoriaan. Tuloksissani on kuitenkin päällekkäisyyksiä, jotka voisivat sopia eri luokkiin ja teemoihin riippuen siitä, miten niitä tulkitsee. On vaikeaa tehdä rajaa esimerkiksi siihen, käsitelläänkö arvostelussa itse asiassa vastaavuutta kohdetekstin ja lähtötekstin, kohdekielen vai lukijan välillä. Kriitikko harvemmin eksplisiittisesti kertoo vertaavansa asioita juuri jollakin tietyllä tasolla. Diskurssianalyysikin voisi olla mielenkiintoinen työkalu arvostelujen tulkintaan. Tällaisella aineistolla voisi analysoida enemmänkin sitä, miten merkitykset muodostuvat tekstissä, mutta tässä tutkielmassa pitäydyn parhaani mukaan siinä, mitä arvosteluissa kirjaimellisesti lukee. Tavoitteenani oli kuitenkin tarkastella, minkälaisiin asioihin arvosteluissa kiinnitetään kääntämisen suhteen huomiota ja siihen menetelmäni yltääkin.

Käännöskritiikin saralla on vielä paljon tutkittavaa ja sen laatu ja tyyli varmasti muuttuu ajan kuluessa. Suomennettuun tietokirjallisuuteen kohdistuvan kritiikin suhteen olisi mielenkiintoista tutkia vielä enemmän sitä, miten teoksen kirjallisuuden laji vaikuttaa käännöskritiikkiin tai onko erilaisten tekstilajien käännöskritiikeissä kovin erilaisia vaatimuksia. Tutkimukseni aiheeseen liittyen herää myös kysymyksiä siitä, kuka tietokirjallisuutta käytännössä kääntää ja kuka näitä käännöksiä arvostelee ja minkälaisella asiantuntijuudella. Kiinnostavaa olisi tutkia myös tarkemmin, mitä suomennettuun tietokirjallisuuteen kohdistuva käännöskritiikki kertoo siihen kohdistuvista asenteista ja odotuksista ja siten tietokirjallisuuden suomentamisen asemasta yhteiskunnassamme.

7 Lähteet

7.1 Tutkimusaineisto

- Heino, Kari 2017. Reformaatio meillä ja muualla. *Tieteessä tapahtuu* 4. 49–61.
- Heinonen, Iman 2017. Löyhä pamfletti monikulttuurisuudesta. *Tieteessä tapahtuu* 2. 59–60.
- Järvelä, Juha 2015. Nuolenpääkirjoituksesta informaatiotulvaan. *Tieteessä tapahtuu* 2. 66–67.
- Kleemola, Olli 2016. Välähdyksiä valokuvan vaiheista. *Tieteessä tapahtuu* 5. 66–67.
- Leppälahti, Merja 2017a. Armonlaakson tekstejä suomeksi. *Tieteessä tapahtuu* 5. 62–63.
- Leppälahti, Merja 2017b. Lahjakkaan naisen tarina. *Tieteessä tapahtuu* 1. 63–65.
- Lång, Markus 2015. Tiede ja uskonto törmäyskurssilla. *Tieteessä tapahtuu* 5. 79–80.
- Lång, Markus 2016. Ongelmana evoluution ja järjen suhde. *Tieteessä tapahtuu* 2. 77–79.
- Markkanen, Tapio 2016. Toimielias herra Maupertuis. *Tieteessä tapahtuu* 5. 64–66.
- Portin, Petter 2016a. Antoisa suomennos Darwin-klassikosta. *Tieteessä tapahtuu* 1. 58–60.
- Portin, Petter 2016b. Löytöretki ihmissuvun geneettiseen varhaishistoriaan. *Tieteessä tapahtuu* 2. 79–81.
- Puro, Jukka-Pekka 2015. Ansiokas suomennos roomalaisen retoriikan merkkiteoksesta. *Tieteessä tapahtuu* 5. 71–73.
- Räsänen, Syksy 2015. Ennustamisen osumat ja harhat. *Tieteessä tapahtuu* 5. 76–79.
- Saarikoski, Helena 2016. Suomen peruskoulun huikea tarina. *Tieteessä tapahtuu* 1. 50–52.
- Saarti, Jarmo 2015. Mestarin opetuksia. *Tieteessä tapahtuu* 5. 70–71.
- Tammisalo, Osmo 2016. Näkymätön käsi ihmisen ja luonnon taloudessa. *Tieteessä tapahtuu* 4. 62–67.
- Tenkanen, Tommi 2016. Gravitaatioaaltojen havaitseminen. *Tieteessä tapahtuu* 5. 78–80.
- Wahlstedt, Pekka 2015. Kohti ihmisten arkea. *Tieteessä tapahtuu* 6. 76.
- Wahlstedt, Pekka 2016. Tunne ja intuitio. *Tieteessä tapahtuu* 6. 68–69.

7.2 Kirjallisuuslähteet

- Balk, Eero 2004. Mitä odotan käännskriitikiltä. Teoksessa Oittinen, Riitta & Pirjo Mäkinen (toim.), *Alussa oli käänös*. Tampere: Tampere University Press. 95–106.
- Chesterman, Andrew 1997. *Memes of Translation: The spread of ideas in translation theory*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing company.
- Chesterman, Andrew 2000. Kriitikko ja käänösefektit. Teoksessa Paloposki & Makkonen-Craig (toim.). 62–78.
- Cuddon, J. A. [1977] 1982. 1985 Revised edition. *A Dictionary of Literary Terms*. Harmondsworth: Penguin.
- Englund Dimitrova, Birgitta 2005. *Expertise and Explicitation in the Translation Process*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Eskola, Antti & David Kivinen 1990. Cooperation and the Logic of Action: Experiences of Cooperation Between Scientist and Translator. *Meta* 35:2. 370–377.
- Gullin, Christina 1998. *Översättarens röst. En studie i den skönlitterära översättarens roll med utgångspunkt i översättningar av Else Lundgren och Caj Lundgren*. Lund: Lund University Press.
- Gullin, Christina 2002. *Översättarens röst*. Lund: Studentlitteratur.
- Heikkilä, Martta 2012. Kritiikin yleisö ja taidekritiikin monet kriteerit. Teoksessa Heikkilä (toim.). 227–249.
- Heikkilä, Martta (toim.) 2012. *Taidekritiikin perusteet*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hiidenmaa, Pirjo 2006. Tietokirja lehdissä. Teoksessa Hiidenmaa, Jussila & Nissinen (toim.). 219–231.
- Hiidenmaa, Pirjo 2013. Tietokirjallisuuden suomentaminen ja kustantaminen 1900-luvulla. Teoksessa Paloposki & Riikonen (toim.). 98–106.
- Hiidenmaa, Pirjo 2015. Tietokirjallisuus, kirjaa suurempi elämä. *Tieteessä tapahtuu* 1. 1–2.
- Hiidenmaa, Pirjo (toim.) 2017. *T niin kuin tietokirjallisuus*. Äidinkielen opettajain liiton vuosikerta. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- Hiidenmaa, Pirjo 2017. T niin kuin tietokirjallisuus: aiheet, lajit ja luokitukset. Teoksessa Hiidenmaa (toim.). 51–76.
- Hiidenmaa, Pirjo, Raimo Jussila & Annika Nissinen (toim.) 2006. *Hyvä kirja*. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry.
- Huotari, Markku 1980. Mistä ja miten kriitikot kirjoittavat. Malli kirjallisuuskritiikin sisältöjen analysoimiseksi. Teoksessa Huotari, Markku, Leeni Hurskainen ja Yrjö Varpio, *Kirjallisuuskritiikki Suomessa 1: Johdatusta kirjallisuuskritiikin tutkimiseen*. Helsinki: Kirjastopalvelu. 19–31.
- Jussila, Raimo 2006. Mitä tietokirjallisuus on. Teoksessa Jussila, Ojanen & Tuominen (toim.). 12–32.
- Jussila, Raimo, Eero Ojanen & Taija Tuominen (toim.) 2006. *Tieto kirjaksi*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Jääskeläinen, Jukka 2006. Jotta lukijan ei tarvitse kääntää. Teoksessa Jussila, Ojanen & Tuominen (toim.). 238–247.
- Kanerva, Arla 2018. Surun ja toivon maa. *Helsingin Sanomat* 4.2.2018, C1–C3.
- Kansalliskirjasto 2017. *Julkaisutilasto Kirjat 2000–*. Saatavilla: <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/123264/Julkaisutilasto%20Kirjat%202000-.pdf>. [Luettu 20.12.2017]
- Kantola, Janna 2013. Tietokirjallisuuden ja sen suomentamisen tulevaisuuden näkymät. Teoksessa Paloposki & Riikonen (toim.). 631–639.
- Kielitoimiston sanakirja 2017. Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. Saatavilla: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>. [Luettu 4.1.2018.]
- Korhonen, Kuisma 2012. Kirjallisuuskritiikki: tekstejä teksteistä. Teoksessa Heikkilä (toim.). 55–83.

- Korhonen, Meri 2011. *Saksankielisen kirjallisuuden uudelleensuomennokset ja niitä edeltäneet ensikäännökset kirja-arvosteluissa. Käännösten näkyvyys ja vastaanotto*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma.
- Koskinen, Kaisa 2000. *Beyond Ambivalence. Postmodernity and the Ethics of Translation*. Acta Universitatis Tamperensis 774. Tampere: Tampere University Press.
- Koskinen, Kaisa 2007. Kääntäjän kaksoisiteet – kirjallisuuden kääntäjän rooli ja asema 2000-luvulla. Teoksessa Riikonen, Kovala, Kujamäki ja Paloposki (toim.). 330–337.
- Laakso-Tammisto, Liisa 2012. Mikä kumma siinä on? *Kääntäjä* 1. 23.
- Lehtonen, Mikko 2006. Kuka laadun mittaa? Teoksessa Hiidenmaa, Jussila & Nissinen (toim.). 243–251.
- Leikola, Anto 2013. Biologia. Teoksessa Paloposki & Riikonen (toim.). 429–450.
- Losman, Danielle 1998. Translating Non-Fiction. *Publishing Research Quarterly* 14:2. 50–52.
- Länsisalmi, Riikka 2018. Suomennokset eivät ilmesty tyhjästä. *Helsingin Sanomat* 8.2.2018, B10.
- Maier, Carol 2000. Introduction. *The Translator* 6:2, Evaluation and Translation: Special Issue. 137–148.
- Moilanen, Pertti & Pekka Räihä 2007. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Raine Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. 2. korjattu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus. 46–70.
- Mäntynen, Anne 2012. Kieli-ideologiat käytännössä. Sanajärjestyksen normittuminen tietokirjojen suomennostyössä. *Virittäjä* 3. 378–409.
- Nyqvist, Sanna 2015. Väärin arvioitu? Käännöstieteen kriittikkikäsitys ja kirjallisuuskritiikin käytännöt. *Kulttuurin tutkimus* 32:2. 15–24.
- Paloposki, Outi 2011. Tietokirjallisuuden suomentaminen. Teoksessa Leena Immonen, Mari Pakkala-Weckström & Inkeri Vehmas-Lehto (toim.), *Kääntämisen tekstilajit ja tekstilajien kääntäminen*. Helsinki: Finn Lectura. 51–66.
- Paloposki, Outi 2012. Translation criticism. *Handbook of Translation studies Volume 3*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing company. 184–190.
- Paloposki, Outi 2013. Suomennoskriittikin alkuvaiheet. Teoksessa Paloposki & Riikonen (toim.). 414–424.
- Paloposki, Outi & Henna Makkonen-Craig (toim.) 2000. *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Helsingin yliopiston käännöstieteellisiä julkaisuja 1. Helsinki.
- Paloposki, Outi ja H.K. Riikonen (toim.) 2013. *Suomennetun tietokirjallisuuden historia. 1800-luvulta 2000-luvulle*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1289. Helsinki.
- Paloposki, Outi & H. K. Riikonen 2013. Suomennetun tietokirjallisuuden kritiikistä. Teoksessa Paloposki & Riikonen (toim.). 599–616.
- Penttilä, Esa 2013. Suomentajan näkyvyys päivä- ja aikakauslehtien kirja-arvioissa. Teoksessa Eronen, M & M. Rodi-Risberg (toim.), *Haasteena näkökulma, Perspektivet som utmaning, Point of view as challenge, Perspektivität als*

Herausforderung. VAKKI-symposiumi XXXIII 7.–8.2.2013. Vaasa: VAKKI Publications 2. 269–280.

- Pietiläinen, Kimmo 2017. Tietokirjojen kääntäminen ja suomalainen sivistys. *Kääntäjä* 1. 20–21.
- Rantanen, Aulis 1997. Translation of Fiction vs. Translation of Factual Texts. Teoksessa Fleischmann, Eberhard, Wladimir Kutz & Peter A. Schmitt, *Translationsdidaktik: Grundfragen der Übersetzungswissenschaft*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 541–545.
- Riikonen, H. K. 2000. Käännöskritiikin historiasta: suuntaviivoja ja esimerkkejä. Teoksessa Paloposki & Makkonen-Craig (toim.). 34–61.
- Riikonen, H. K. 2013a. Suomennoskritiikin vaiheita 1850-luvulta lähtien. Teoksessa Paloposki & Riikonen (toim.). 425–441.
- Riikonen, H. K. 2013b. Tietokirja, tiedekirja, asiaproosa – rajankäyntiä. Teoksessa Paloposki & Riikonen (toim.). 17–24.
- Riikonen, H. K. 2017. Tuntemattomat kulttuurivaikuttajat – tietokirjallisuuden kääntäjät. Luento Turun yliopistossa 12.9.2017 osana Suomi kääntää – 100 vuotta käännettyä suomea –luentosarjaa. Saatavilla: <https://vimeo.com/234645187>.
- Riikonen, H. K., Urpo Kovala, Pekka Kujamäki ja Outi Paloposki (toim.) 2007. *Suomennoskirjallisuuden historia 2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1112*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Reiss, Katharina 1971. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*. München: Max Hueber Verlag.
- Rydman, Jan 2006. Tietokirjakritiikki. Teoksessa Hiidenmaa, Jussila & Nissinen (toim.). 195–201.
- Schreier, Margrit 2012. *Qualitative Content Analysis in Practice*. Los Angeles: Sage.
- Shepherd, Anna 2009. *Sivumennen sanoen – Näkökulmia käännöskritiikkiin ja -keskusteluun*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma.
- Soikkeli, Markku 2007. Kriitikko portinvartijana. Teoksessa Hypén, Tarja-Liisa (toim.), *Kirjan matka tekijöiltä lukijoille. Puheenvuoroja kotimaisen kaunokirjallisuuden luomisen ja lukemisen ehdoista 2000-luvulla*. Tampere: Tampere University Press. 143–151.
- Strellman, Urpu 2017. Tietokirjojen kustantamisen lähtökohdat ja näkymät. Teoksessa Hiidenmaa (toim.). 119–132.
- Stöckell, Päivi 2007. Käännöskritiikki tänään. Teoksessa Riikonen, Kovala, Kujamäki ja Paloposki (toim.). 452–458.
- Suomen kustannusyhdistys 2017. *Myynninjakautuminen kirjallisuuslajeittain 2016*. Saatavilla: <http://tilastointi.kustantajat.fi/PublicReporting/Yearly.aspx?specialReport=InANutshell&language=FIN>. [Luettu 20.12.2017.]
- Tieteellisten seurain valtuuskunta 2017a. In English. *Tieteessä tapahtuu*. Saatavilla: <https://www.tieteessatapahtuu.fi/english>. [Luettu 20.12.2017.]

- Tieteellisten seurain valtuuskunta 2017b. Mediakortti 2017: Tieteessä tapahtuu. Saatavilla:
https://www.tieteessatapahtuu.fi/sites/tieteessatapahtuu.fi/files/TT_mediakortti_2017.pdf. [Luettu 20.12.2017.]
- Tilastokeskus 8.12.2017. *Suomessa kustannettu kirjallisuus*. Saatavilla:
http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_kulttuuri.html. [Luettu 20.12.2017.]
- Toury, Gideon 1995. *Descriptive Translation Studies – and beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5. ja 6. painos. Helsinki: Tammi.
- Vanderschelden, Isabelle 2000. Quality Assessment and Literary Translation in France. *The Translator* 6:2, Evaluation and Translation: Special Issue. 271–293.
- Varpio, Yrjö 1977. Kotimainen kirjallisuus: Kirjallisuuskritiikki. Monistesarja N:o 6, Tampereen yliopisto.
- Venuti, Lawrence 2008 [1995]. *The Translator's Invisibility. A History of Translation*. Second Edition. London/New York: Routledge.
- Webb, Diane 2000. What is So “Literary” about “Literary Non-fiction”? *Publishing Research Quarterly* 16:1. 43–48.

English Summary

How reviews evaluate nonfiction translated into Finnish

Introduction

In this thesis, I examine the way translations of nonfiction books are discussed in book reviews. Just like the author and other people involved in the translation process, the translator has an essential part in the creation of a translated book and deserves feedback for their work. There is debate on what aspects of the translation the feedback should concentrate on, which criteria should be used and how explicit the criticism should be. (Stöckell 2007, 458.) In any case, the translator's work is often overlooked, at least in reviews of fictional works (Laakso-Tammisto 2012, 23).

According to Liisa Laakso-Tammisto (2012, 23), the translator is often disregarded in reviews: the translator does not receive appreciation and the role of translating is only noticed when the language of the translation does not please the critic. However, criticism is important in the field of translation as an analysis of the translation process and its results and it can improve translators' competencies (Balk 2004, 105). Public criticism may bring attention to the book and thus affect its sales as well (Korhonen, K. 2012, 65). Book reviews have an effect on which books and subjects are publicly discussed in the media (Linko 2011, 66). Therefore, it is important to examine the way translations of nonfiction books are treated in these reviews.

Even in translation studies, the translations of nonfiction often seem to be overshadowed by studies of fictional work. However, most of the literature published in Finland is nonfiction (Tilastokeskus 2017; Kansalliskirjasto 2017). Therefore, it is relevant to examine how these translations are discussed in public literature reviews. Thus, my research question is: How and to what extent do book reviews examine the translation of nonfiction, its translator and translating in general? Basically, I will examine what critics write about the translations, how they evaluate them and what types of themes and criteria come up in the reviews.

I answer the research question with a two-phase method. Firstly, I use Christina Gullin's (2002) model for classifying translation criticism in literature reviews to determine the extent to which translating is examined and how visible the translation is in the reviews. Secondly, I utilise theory-guided qualitative content analysis to compile a thematic classification of the contents of the reviews.

To represent contemporary translation criticism, my research material consists of book reviews published in the journal *Tieteessä tapahtuu* between 2015 and 2017. The journal features popularised articles about science (Tieteellisten seurain valtuuskunta 2017a). The same journal was used by translation theorist Outi Paloposki and professor of literature H. K. Riikonen in their article (2013) examining criticism of translated nonfiction a few years ago. According to the article, there was no consistent policy in the journal's reviews on how and to what extent translations were evaluated. In some reviews, the translation was not even mentioned and in others the translation brought a central perspective to the review. Mostly, the reviews examined the translation work in one paragraph and the evaluation was quite narrow, especially when there was nothing special to comment on. (Paloposki & Riikonen 2013, 615.) It was also common to bring up individual mistakes as details of the translation after shortly commenting on the translation's overall fluency (Paloposki & Riikonen 2013, 616). I carry on research on the subject and the discoveries described in Paloposki and Riikonen's (2013) article also correspond to the results of my research.

With my research objectives in mind, it is relevant to examine how the reviews describe the outcome of the translation process. I take notice of whether the critic bases the evaluation on the translation's relation to the source text, target text or the reader – if the critic even justifies their evaluation of the work. I also examine, for example, how the role and actions of the translator and other people involved in the process are described in the reviews.

Translating and reviewing nonfiction

Literary nonfiction can be defined shortly as literature whose objective is to relay information (Riikonen 2013b, 17). Works of nonfiction are usually based on research. However, for example, letters and hobby-related books which are based on personal experiences also fit in the category of nonfiction. (Hiidenmaa 2017, 55–56.) Most literature published in Finland is nonfiction. In 2016, nonfiction made up 4,320 of the 9,884 books published in Finland. (Tilastokeskus 2017; Kansalliskirjasto 2017.)

In 2016, translated books made up 1,786 of the 9,884 titles published in Finland (Tilastokeskus 2017). Translated literature plays a key role in the field of literature in Finland and this has been the case for centuries. Translated nonfiction has relayed information about scientific breakthroughs and new ideas to Finland. Translating nonfiction has enhanced the level of knowledge

among the people and helped to construct the nation. Translating has also created an abundance of new terms in the Finnish language and shaped the whole language. (Riikonen 2017.)

Nowadays, publishing companies often select the books that will be translated by following other companies and their successful books. However, as most of the costs of publishing a translated book come from the translation process, it is often tempting and more profitable for the publishing house to publish domestic literature. (Strellman 2017, 126–131.) Also, as the Finns' proficiency in English has increased, they often read works of nonfiction in the source language which weakens the status of translated books (Kantola 2013, 632). These factors may decrease the number of published translations. However, translating books into Finnish is important: translating nonfiction assists in forming and relaying information in Finnish and supports scientific thinking in Finnish (Mäntynen 2012, 383; Kantola 2013, 633).

In some respects, translating nonfiction texts is different from translating fictional texts. In translating nonfiction, fidelity to the subject is more important than fidelity to the source text. The translator is allowed to add corrections, clarifications and other improvements to the target text. (Leikola 2013, 429.) If necessary, the accuracy of the content is preferred over the form (Riikonen 2017). Adding plenty of notes to the text may not make it particularly readable, but they may be necessary for the translation to reach the objectives of literary nonfiction and relaying information (Webb 2000, 46–47). The objective for the translator of nonfiction is to translate the facts stated in the source text into the target text whereas the translator of fiction must keep in mind that they are translating a work of art (Rantanen 1997, 541). In translations of nonfiction, fluency of the text as well as conveying the argumentation of the source text are particularly important (Mäntynen 2012, 381). Generally, the translator of nonfiction has several responsibilities: responsibility to the writer, the content and the reader (Losman 1998).

Translating nonfiction requires excellent competency in the source language, target language as well as the subject matter (Paloposki 2011, 54; Englund Dimitrova 2005, 1). Thus, an expert in the field of knowledge with good language-skills is often a suitable translator (Jääskeläinen 2006, 240). However, the translator is not always an expert in the field. If this is the case, the translator must do a lot of research on the subject and the related terms. The translator can study literature on the subject or even ask the author about unclear passages. (Losman 1998, 51.) However, it is not the author's job to translate the book and they may not be available (Eskola & Kivinen 1990, 375). The translator can also consult other experts (Paloposki 2011, 54).

In any case, the translation process of a work of nonfiction consists of cooperation between several agents. The translator discusses norms and good style with the editor, especially about accurate terms and discourse natural to the field of knowledge (Mäntynen 2012, 383). Other agents may include academic experts and proof-readers (Hiidenmaa 2015, 2). Reading the final translation, it is not possible to determine the number of people involved and their role in the process (Englund Dimitrova 2005, 9). Yet, the translator and their competencies and experience play a key role in the process and its outcome (Englund Dimitrova 2005, 1).

As the translator is an important agent in the process of translating nonfiction, it is only fair that they receive feedback for their work. One channel for giving feedback is criticism available in reviews. *A Dictionary of Literary Terms* (Cuddon 1982, s. v. criticism) defines ‘criticism’ as follows: ‘The art or science of literary criticism is devoted to the comparison and analysis, to the interpretation and evaluation of works of literature.’ Thus, the term ‘literary criticism’ includes both academic study of literature and discussion of literature in media (Korhonen, K. 2012, 57). A ‘review’ on the other hand is defined as ‘[a] short notice or discussion or critical article in a paper, journal or periodical’ (Cuddon 1982, s. v. review). In this thesis, I examine criticism in book reviews published in a journal.

Literary criticism describes, interprets and evaluates literature and related phenomena (Huotari 1980, 12). In addition to evaluating the text’s literary merits, reviews tell readers about new books. Even only describing a book is a type of evaluation and it tells the reader what the book is like and how it meets expectations. (Korhonen, K. 2012, 59–63.) Criticism functions as feedback as it encourages the author to either carry on or try something new in their writing (Varpio 2007, 18.) Additionally, criticism keeps up public discussion on the quality of literature (Korhonen, K. 2012, 65). Criticism promotes a positive atmosphere around culture in the media (Varpio 1977, 18). Also, positive criticism may advance book sales (Korhonen, K. 2012, 65).

There is debate on what translation criticism should be like, what criteria it should use and how explicit it should be (Stöckell 2007, 458). Usually, a translation is evaluated by examining its role in the target culture (Maier 2000, 141). However, according to Reiss (1971, 90 according to Maier 2000, 141), the translation is a target-language version of the source text. Therefore, it is important to evaluate the translation by how this version represents the original, thus comparing the target text to the source text (Reiss 1971, 3–4 according to Maier 2000, 141). It is possible to evaluate the translation’s fluency by only examining the target text, but according to Reiss (1971, 18–19 according to Korhonen M. 2011, 29), this is only one part of the analysis.

This type of analysis is laborious and critics writing for journals or periodicals may not have the chance to produce the hoped thorough translation criticism which is left for translation scholars. The critic may not be able to read the source text in addition to the target text. (Stöckell 2007, 452.) The critic may not be familiar with the source language and culture (Stöckell 2007, 458). Also, the critic is not always familiar with developments in translation studies or aware of the translator's role in the translation process (Paloposki 2012, 186). Furthermore, there may not be enough space in the journal for thorough translation criticism (Nyqvist 2015, 20).

According to Chesterman (1997, 125) the critic will comment on the translation when the relationship between the target text and the source text is unexpected. In thorough translation criticism, the critic brings up examples about good and bad solutions in the translation, considers the translator's approach and examines the translation's relation to the source text, target language, the reader and the translator's objectives (Chesterman 2000, 77). The relation to the source text can be analysed through examining equivalence on levels such as form, semantics, pragmatics, text type and style (Chesterman 2000, 66). The relation to the target language can be analysed by examining whether the target text is fluent and norm-conforming or whether it feels like a translation (Chesterman 2000, 67). The relation to the reader focuses on translation effects: what types of effects the translation has on the reader and whether the effects are same for the source text's reader (Chesterman 2000, 68–69).

It is also relevant to examine the relationship between the translation and the translator, but it is difficult to know about the translator's personal objectives if they have not shared them publicly (Chesterman 2000, 70; Stöckell 2007, 455). Stöckell (2007, 456) adds criteria to thorough translation criticism: the translation should be put into perspective by discussing the translator's other works and comparing different translation versions. In any case, translators and translation scholars observe sternly what is said about the translator in reviews, but to a broader audience, the theme and plot of the book may be more interesting in a review (Penttilä 2013, 279).

However, many translators feel like their work is left unnoticed in reviews (Koskinen 2007, 335). It is common that the translation work is covered shortly and superficially in reviews with a focus on fluency or individual word-choices (Stöckell 2007, 452). In the 1990s, Lawrence Venuti (2008, 2–4) noticed that in the United States, literature reviews rarely wrote about the translation – it was only mentioned when describing the text's fluency or the lack of it. Venuti (2008) criticises the demand for fluency which renders the translator invisible. Readers expect

a transparent translation which seems to reflect the author's personality and the main meanings of the source text. This hides the translator's input and makes the author more visible. (Venuti 2008, 1.)

When source-language structures are reflected in the target language, they seem to interfere with the text's fluency and are regarded as negative (Stöckell 2007, 456). However, Venuti (2008) recommends a foreignizing translation strategy where the translator constantly reminds the reader of their presence by not following the norms of the target language or culture. On the other hand, the translator can make themselves visible in a prologue, epilogue or footnotes in addition to the text itself (Koskinen 2007, 35). However, the translator is often explicitly visible in the review's book details even when the reader does not read the whole text (Penttilä 2013, 276).

Translating can be seen as important work promoting culture or as something nonessential that needs not be mentioned. Many translators feel that they are disregarded in reviews, but on the other hand, many translators hope that their translation is evaluated as an independent target-language text. The translation is regarded as successful when it does not catch the reader's interest in particular. (Stöckell 2007, 453.) However, explicit praise for the translation would be better than not mentioning it at all (Vanderschelden 2000, 284). Furthermore, in criticism, there sometimes seems to be some confusion between the style of the author and the style of the translator. Sometimes the translation's language is evaluated as if it was written by the author in the target language and the translator's role is disregarded. (Vanderschelden 2000, 238.)

The function and form of criticism towards nonfiction translated into Finnish have evolved throughout its history (Paloposki & Riikonen 2013, 599). The essential criteria have shifted between linguistic correctness, word-choices and terms as well as style (Paloposki & Riikonen 2013). Things that are essential to the translation, such as terms and the translator's competence, come up in reviews (Paloposki & Riikonen 2013, 599). Shepherd (2009, 34) mentions that reviews of nonfiction often focus more on the subject matter instead of the language unlike in reviews of fiction. The translation of a nonfiction book may receive more attention than a translation of a fictional work because the critic is often an expert in that field of knowledge (Paloposki & Riikonen 2013, 616).

Paloposki and Riikonen (2013) researched criticism of translated nonfiction in the 2010 and 2011 volumes of the journal *Tieteessä tapahtuu*. According to their article (2013, 615) there was no consistency on how and to what extents the translations were discussed in the reviews. In some reviews, the critic compares the target text to the source text and in other reviews the translation is not even mentioned. Usually, the evaluations regarding the translation work were one paragraph in length and quite scarce, especially if the critic found nothing special to comment on. It was also common to mention the translation's general fluency and then bring up an example of a single mistake or awkward word-choice. (Paloposki & Riikonen 2013, 615–616.) All in all, criticism towards translations of nonfiction comes in many shapes and forms and is connected to the things considered important in translating nonfiction.

Material and method

The research material of the thesis was selected from the journal *Tieteessä tapahtuu* ('Science Now') (Tieteellisten seurain valtuuskunta 2017a). The journal promotes 'understanding of research and scholarship' and features popularised articles and discussion about science (Tieteellisten seurain valtuuskunta 2017a). Each issue also contains reviews on nonfiction books, which is why it is suitable as material. I selected the reviews on translated nonfiction from three of the latest volumes for my research. In 2015, the journal published 57 reviews, 6 of which evaluate translations into Finnish. In 2016, 9 of the 52 reviews evaluate translations into Finnish. In 2017, 4 of the 49 reviews are about translations into Finnish. Overall, I examine 19 reviews.

The analysis is based on theory-guided qualitative content analysis. Qualitative content analysis is a type of text analysis which is used to categorise and describe the basic meanings written in a text. This method allows the researcher to analyse documents in an objective and systematic way and thus draw logical and reliable conclusions. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–106.) The theory-guided form of qualitative content analysis draws from theory but is not strictly based on it. Theoretic background guides the analysis, but the units of analysis come from the material. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96.) Qualitative content analysis is a flexible method and allows the researcher to tweak the categories they use to suit reality and the material (Schreier 2012, 7). Qualitative analysis does not offer statistical generalisations but rather describes a phenomenon within particular material (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85).

My research method consists of two phases. In the first phase, I analyse the translation's visibility by examining how extensively the translation, translator and translating in general are discussed in the reviews. To do this, I utilise Gullin's (2002) model for categorising translation criticism in reviews. Gullin (2002) used seven categories:

- x. the translator's name is not mentioned at all
- I. the translator's name is only mentioned in book details
- II. the review describes the translation's language as if the author had written it in the target language
- III. the body text mentions that the book is a translation, but the translation work is not evaluated
- IV. the translation work is evaluated with a few words, but no details or examples are provided to support the statement
- V. the translation work is evaluated more thoroughly than in group IV and the critic provides details or examples to support their statement. This group includes reviews where the critic hedges their opinion about the translation (the translation *seems* faithful to the source text)
- VI. the translator's performance is discussed thoroughly, the critic discusses the nature of translating and, for example, circumstances that may affect the translator's work.

As there is some overlapping in the categories, I leave categories x–II out of the actual categorisation and discuss them separately. In addition, I observe at what point in the review the translation is brought up, which Nyqvist (2015, 21) sees as an important detail.

In the second phase, I divide the material's contents into thematic categories. This brings out the essential aspects of the material and makes it simpler to analyse (Moilanen & Rähkä 2007, 55). The thematic categorisation is based on both theory and the material as Schreier (2012, 89) recommends. Shortly put, I have formed six main categories of the themes recurring in the material. The first three categories are 'the translation's relation to the source text', 'the translation's relation to the target language' and 'the translation's relation to the reader' as in Chesterman's (2000, 77) requirements for thorough translation criticism. Stöckell (2007, 453–456), on the other hand, discusses the translation's significance and adds discussing the translation's different versions and the translator's other works to the criteria of thorough translation criticism. This forms the category 'the significance and history of the translation'. As Paloposki (2011, 54) writes, the translator should have thorough knowledge of both the languages used and the subject matter of the book, and Jääskeläinen (2006, 240) mentions that an expert in the field of knowledge is a suitable translator. This forms the category 'the translator's expertise and actions'. Lastly, according to Mäntynen (2012, 387), in addition to the translator, there are several other agents involved in the translation process who make up the category 'other agents'.

Main results

I discovered in the first phase of the analysis that most of the reviews in the material fall into categories IV and V. It is clear in each review that the book in question is a translation. Only one review does not explicitly evaluate the translation work. In seven reviews, the translation is evaluated shortly. In these reviews, the translation's fluency is an important criterion for evaluation, but no details or examples are provided to support the statement. In eight reviews, the critic provides examples and details to support their evaluation of the translation. These evaluations are mostly longer than in the previous group, but there is variation. In these reviews, the critic may bring up examples of translation mistakes or passages where the language is somehow awkward. These reviews bring up factors which are essential to the genre, such as word-choices, readability and the translator's expertise.

In three reviews, translating brings a central angle to the whole text. In Markus Lång's (2016) review, the translation is in focus because of its bad quality. Lång (2016) deems the translation amateurish and confusing. He gives examples of clauses he thinks are incomprehensible and states that the translation is useless because the reader would have to read the source text to understand what the book is about. (Lång 2016.) Another review, by Jukka-Pekka Puro (2015), focuses on the translation because of completely different reasons. Puro (2015) sees translating as important and challenging work and examines the translation on many levels. For example, he praises the translator for achieving the spirit and style of the original. He also gives examples of the differences between the Finnish translation and an English translation, preferring the Finnish one because he thinks it is easier for a contemporary reader to understand. The translation's significance is also mentioned on an academic level. (Puro 2015.) The third review, by Jarmo Saarti (2015), has similar tones Puro's. Saarti (2015) discusses the book's history, different translation versions and the translator's actions. The critic compares the new translation to the previous one. He brings up the translator's objectives to create a clear structure and provide more information to the reader. The translation is seen as evidence of development in the field of knowledge and as continuum to it. (Saarti 2015.)

As expected, in some reviews the target text is described as if it was written by the author in the target language. In some cases, the translation is explicitly discussed, but the critic describes the author's style of expression even though it is not directly visible in the translation. Moreover, the translator's name is mentioned in most of the reviews, in both the book details and the body text. In some cases, the translator has a double role, for example as editor, which

is mentioned in the details. However, some book details are incomplete, and all the translators of the book are not mentioned. All in all, it is evident in every review that the book in question is a translation. Usually this is mentioned in the book details and in most cases in the body text as well. The translation is often discussed either in the last paragraph of the review or right at the beginning. In some reviews, though, the translation is present throughout the text. In three reviews, translating is even mentioned in the title of the text.

The translation's relation to the source text is essential in translating, but it is rarely discussed explicitly in the reviews. When it is mentioned, the translation's function, style and word-choices come to focus. The translation's relation to the target language is, however, present in several reviews. Fluency and following the target language's norms seem to be important, and the translations are often described as fluent and readable. Similarly, breaking fluency provokes negative criticism and examples to support it. Yet, even when the translation is evaluated as generally fluent and good, the critic sometimes gives examples of individual mistakes or awkward word-choices or passages. The readability of the text also has a connection to the translation's relation to the reader. It is common in the reviews to praise the translator for adding clarifications and endnotes to the translation because they provide more information to the reader. In some cases, the reader's reactions to the translation are described, but there is no comparison to the reactions of the target text's reader, so discussion of translation effects remains narrow.

The translation's significance and history come across in many forms. In some reviews, the translation's significance is emphasised by describing the niche it fills in the literature of a specific field or how it enhances cultural knowledge. The translation can act as a continuum to other books and translations. Describing the translation's history and mentioning different versions also highlight the significance. Retranslations have been translated again for a reason and the critic can describe how the new version is different from previous translations and thus bring across the translation's significance. Particularly in Saarti's (2015) review, discussion about the retranslation is related to the development of the whole field of knowledge and cultural knowledge.

The translator's expertise and actions are discussed in several reviews. The translator's expertise, as described in the reviews, is often based on their experience in translating similar works. Their previous projects may also be listed in the review. Also, the critic often mentions if the translator is an expert in the field of the subject matter and thus able to create a good

translation. The evaluation of the translator's expertise is not always based on anything in particular; sometimes the critic just states that the book was translated expertly by the translator. Other forms of the translator's expertise include working as a scientific reporter or writing original nonfiction books. Furthermore, the translator's actions in the translation process can be described in reviews. In Saarti's (2015) review, the translator is described as an active agent who makes their own decisions to create a translation which gives a lot of information to the reader. Additionally, the translator can be praised for work outside translating, such as creating an index and adding relevant sources to the end of the book.

The other agents involved in the translation process are often mentioned in the reviews. In one case, for example, the critic praises the translation's thorough proof-reading. In another case, an outside expert is mentioned for helping the translator use accurate terms in the translation. In addition to these individual agents, the publishing houses are mentioned quite often. They are praised for advancing the state of translated nonfiction, quick work and good quality. In addition to the publishing houses, in one case, the editor of the book is criticised for not intervening with the translation's flaws. Overall, various things are discussed in these reviews, including the translation's relations to the source text, target language and reader, the translation's significance and history as well as the translator's and other agents' actions and expertise.

Conclusions

To summarise, as Paloposki and Riikonen (2013) discovered in their research, there is no consistent policy on how and to what extent the translations are discussed in the journal's reviews. In some reviews, the translation is essentially not discussed at all and in other reviews, translating brings a central angle to the whole text. The extent and thoroughness of translation criticism in this material seem to depend a lot on the critic, the book and other factors.

For translators, it is positive that the translator and translation are visible in each review. This emphasises the importance of the translator's role in the process and the work they have done. The name of the translator is also mentioned in most of the reviews. In my material, the translation is not only discussed when there is something wrong with it. As previous research has discovered, the translation can be discussed when the critic finds something special to point out. Especially the three thorough reviews emphasise the translator's work. It is interesting that the three reviews focus on the translation due to different reasons: one because of bad quality

and the other two because of the books' importance in the field of knowledge. One of the books is also a retranslation which draws the attention of the critic just like previous research has shown.

In addition to the three thorough reviews, nearly all remaining reviews took space to evaluate the translator's performance. Over half of these reviews also offered details and examples from the translation to support the evaluation. Some similar factors recur in the reviews. These include evaluating the fluency of the target language, praising the translator for adding notes and more information, mentioning the translator's expertise and bringing up other agents involved in the process.

Fluency and readability come up often, even in short reviews with no supporting examples or details. They have a role in relaying information to the reader, as does extra information added into the text by the translator. The translator's expertise is important in the process of translating nonfiction, so it is no wonder it is mentioned in several reviews. As in previous research, it is also common for critics to mention the translation's fluency and then bring up one mistake from the text. Examples can be used to support the critic's statement, but mistakes do not support the stated fluency. However, it may emphasise the fact that there are very few noticeable mistakes in the translation. Also, it may be difficult for the critic to give positive examples about the translation. It is also clear to some critics that there are several agents involved in the translation process, so their actions are discussed in some reviews. Attention is also given to publishing houses. However, it was not common to explicitly compare the translation to the source text. So, though many translation scholars hope to see comparative reviews, it is not common in this particular material. Also, nearly half of the reviews disregarded the translation by shortly describing it as fluent or good and without providing support for these statements. This does not say much about the translation's quality or the translator's work.

Only one review does not comment at all on the quality of the translation. When the translator's work is not commented on, it remains unclear whether the critic is aware of the translator's role in the creation of the translated book. Maybe they do not see the translator's work as important enough to write about. This is also evident in the critic commenting on the translation's language as if the author had written it in the target language. This seems illogical. It may just be a careless mistake, but it sticks out when examining it from the point of view of translation studies.

Many translators and translation scholars demand for reviews to discuss the translation work and evaluate it. However, there may not be anything particular that someone without a background in translation would be able to point out or find interesting enough to use as a central angle in the review. When the translation work is not emphasised, the review can also fill the wishes of translators who want their translation to be seen as an independent target-language text. However, the translator does affect the outcome of the translation. If the critic does not discuss this effect, it is not clear how aware they are of the translation being a version of the book as interpreted and written by the translator – and not a perfect reflection of the author's ideas that just comes out on its own.

Overall, the extent and focus of discussing the translation varies a lot in the material. Thus, it is difficult to determine why the critic does or does not evaluate the translation and mention the translator. It would be interesting to look into why some reviews, for example, emphasise the translator's expertise and others comment more on the publishing house's actions. It is also impossible to discover just by reading reviews, how criticism affects the translator and their future work.

All in all, by using qualitative content analysis, I was able to thematise the research material according to its contents while considering the theoretical context. There is some overlapping in the results because some passages and themes could fit into different categories depending on how they are interpreted and analysed. A stricter categorisation and a more thorough analysis would give more information about this type of material. A discourse analysis could prove to be useful. It would be interesting to study how meanings are constructed in these types of texts, but in this thesis, I focused on what is literally written in the reviews. After all, my objective was to examine what types of things the reviews focus on in the translations and that is what my method is capable of.

Overall, there is still a lot to research in the field of translation criticism. Its quality and form are sure to change in time. As for criticism towards nonfiction translated into Finnish, it would be interesting to examine further how the genre and text type affect translation criticism and its criteria. In relation to my research, some questions also arise about who translates and reviews nonfiction and what makes them an expert in that field. It would also be important to examine further what types of attitudes and expectations can be perceived in criticism of translated nonfiction and determine the state and status of translated nonfiction in our society.